

**Ziņojums par Valsts
aizsardzības mācības un
Jaunsardzes likuma mērķa
īstenošanu un ietekmi uz
mērķa grupām**

Saturs

SAĪSINĀJUMI UN SKAIDROJUMI	3
ATTĒLU SARAĶSTS	3
KOPSAVILKUMS	6
IEVADS	10
1. METODOLOĢIJAS KOPSAVILKUMS	11
2. LIKUMA BŪTĪBA UN TVĒRUMS	14
3. REZULTĀTU ANALĪZE	23
3.1. VALSTS AIZSARDZĪBAS MĀCĪBAS IETEKME UZ MĒRĶA GRUPU	23
3.2. JAUNSARGU INTEREŠU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS IETEKME UZ MĒRĶA GRUPU	35
3.3. IZGLĪTĪBAS IESTĀŽU IESAISTE VALSTS AIZSARDZĪBAS MĀCĪBAS UN JAUNSARGU INTEREŠU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS NODROŠINĀŠANĀ	46
3.4. JAUNSARDZES CENTRA KAPACITĀTE VALSTS AIZSARDZĪBAS MĀCĪBAS UN JAUNSARGU INTEREŠU IZGLĪTĪBAS NODROŠINĀŠANAI	60
3.5. VALSTS AIZSARDZĪBAS MĀCĪBAS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS ATBILSTĪBA NOTEIKTĀ MĒRĶA SASNIEGŠANAI	70
3.6. VALSTS AIZSARDZĪBAS MĀCĪBAS UN JAUNSARGU INTEREŠU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS PĀRSKATĪŠANA UN AKTUALIZĒŠANA	80
3.7. JAUNSARGU INTEREŠU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS ATBILSTĪBA MĒRĶA SASNIEGŠANAI	82
3.8. PARTNERU IESAISTE VALSTS AIZSARDZĪBAS MĀCĪBAS UN JAUNSARGU INTEREŠU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀS	86
4. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	88
5. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS AVOTU SARAĶSTS	94

Saīsinājumi un skaidrojumi

AiM	Aizsardzības ministrija
ES	Eiropas Savienība
FGD	Fokusgrupas diskusija
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
JC	Jaunsardzes centrs
MK	Ministru kabinets
NBS	Nacionālie bruņotie spēki
Novērtējums	Ziņojums par Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma mērķa īstenošanu un ietekmi uz mērķa grupām
NVO	Nevalstiska organizācija
Rusofons	Lingvistiska minoritāte, kas aptver krievu nacionālās minoritātes valodas kolektīvu un tos citu etnosu pārstāvjus, kas savstarpējā saziņā lieto galvenokārt krievu valodu un valodas ziņā identificējas ar krievu nacionālo minoritāti, bet dažādā pakāpē saglabā etnisko kultūru un etniskās piederības apziņu
VAD	Valsts aizsardzības dienests
VAM	Valsts aizsardzības mācība
VIAA	Valsts izglītības attīstības aģentūra

Attēlu saraksts

Attēls nr. 1. Intervences loģikas modelis	22
Attēls nr. 2. Jauniešu vērtējums par to, cik skaidrs bija pamatojums, kāpēc VAM ir ieviests skolās, %	23
Attēls nr. 3. Jauniešu vērtējums par zināšanām un prasmēm, kas iegūtas VAM, %	24
Attēls nr. 4. Jauniešu vērtējums par iespējām apgūt dažādas prasmes VAM, %	25
Attēls nr. 5. Jauniešu vērtējums par VAM apgūtajām prasmēm, %	26
Attēls nr. 6. Jaunsargu, kuri apguvuši VAM, vērtējums par VAM saturu, %	27
Attēls nr. 7. Jaunsargu, kuri apguvuši VAM, vērtējums par VAM nodarbībām, %	28
Attēls nr. 8. Jauniešu vērtējums par VAM organizēšanu, %	29

Attēls nr. 9. Izglītības iestāžu pārstāvju vērtējums par novērojumiem, cik lielā mērā norādītie aspekti mazina vai palielina skolēnu motivāciju iesaistīties VAM, %	30
Attēls nr. 10. Jauniešu vērtējums par savu pilsonisko lepnumu, %	31
Attēls nr. 11. Jauniešu vērtējums par VAM ietekmi uz norādītajiem aspektiem, %	32
Attēls nr. 12. Jauniešu vērtējums par pilsoņa pienākumu aizsargāt Latvijas valsti, %	34
Attēls nr. 13. Jauniešu vērtējums par VAM ietekmi uz vēlmi aizsargāt Latviju, %	34
Attēls nr. 14. Jaunsargu vērtējums par viņu motivāciju iesaistīties Jaunsardzē, %	36
Attēls nr. 15. Jaunsargu vērtējums par attieksmi pret dalību Jaunsardzē, %	37
Attēls nr. 16. Jaunsargu vērtējums par Jaunsardzē apgūtajām prasmēm, %	38
Attēls nr. 17. Jaunsargu vērtējums par pilsonisko attieksmi un piederības sajūtu Latvijai, %	39
Attēls nr. 18. Jaunsargu vērtējums par Jaunsardzes ietekmi uz nākotnes izglītības un karjeras plāniem	41
Attēls nr. 19. Jaunsargu vērtējums par nepieciešamajiem uzlabojumiem Jaunsardzes programmā, % ...	42
Attēls nr. 20. Jaunsargu vērtējums par nodarbību formātu, %	43
Attēls nr. 21. Jaunsargu vērtējums par Jaunsardzes nometnēm, %	45
Attēls nr. 22. Jaunsargu vērtējums par optimālo Jaunsardzes nometņu garumu, %	45
Attēls nr. 23. Izglītības iestāžu pārstāvju vērtējums par to, vai skola spēj nodrošināt nepieciešamo atbalstu VAM nodarbībām, %	47
Attēls nr. 24. Izglītības iestāžu vērtējums par izaicinājumiem, ar kuriem skola ir visvairāk saskārusies VAM īstenošanā	48
Attēls nr. 25. Izglītības iestāžu vērtējums par VAM īstenošanu, %	49
Attēls nr. 26. Izglītības iestāžu vērtējums par VAM nodarbību plānošanu, īstenošanas slodzi un esošo formātu, %	50
Attēls nr. 27. Formāts, kādā VAM tiek īstenots izglītības iestādēs	51
Attēls nr. 28. Izglītības iestāžu vērtējums par sadarbību ar Jaunsardzes centru VAM ieviešanā, %	52
Attēls nr. 29. Izglītības iestāžu vērtējums par to, ko skolēni visvairāk novērtē VAM	53
Attēls nr. 30. Izglītības iestāžu vērtējums par to, cik veiksmīgi izglītības iestādē tiek īstenota jaunsargu interešu izglītības programma, %	54
Attēls nr. 31. Izglītības iestāžu vērtējums par jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanas aspektiem, %	55
Attēls nr. 32. Izglītības iestāžu viedoklis par Jaunsardzes programmas ietekmi uz skolēniem, %	56
Attēls nr. 33. Izaicinājumi, ar kuriem izglītības iestādes saskaras jaunsargu programmas īstenošanā	57
Attēls nr. 34. Izglītības iestāžu, kuras neīsteno jaunsargu interešu izglītības programmu, sniegtās atbildes par to, vai gribētu skolā īstenot Jaunsardzes programmu, %	57
Attēls nr. 35. Izglītības iestāžu, kuras neīsteno jaunsargu interešu izglītības programmu, vērtējums par iemesliem, kāpēc skolā tāda netiek organizēta	58
Attēls nr. 36. Izglītības iestāžu vērtējums par VAM satura pārklāšanos ar citiem mācību priekšmetiem ..	59

Attēls nr. 37. Izglītības iestāžu vērtējums par mācību priekšmetiem, kuri pārklājas vai daļēji pārklājas ar VAM saturu	59
Attēls nr. 38. Izglītības iestāžu viedoklis par jaunsargu instruktoru darbu VAM īstenošanā, %	62
Attēls nr. 39. Izglītības iestāžu viedoklis par jaunsargu instruktoru darbu jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanā, %	63
Attēls nr. 40. Jauniešu vērtējums par VAM jaunsargu instruktoru darbu	64
Attēls nr. 41. Jaunsargu vērtējums par jaunsargu instruktoru darbu, %	65
Attēls nr. 42. Skolēnu vērtējums par to, kas bija vērtīgākais apgūstot VAM	72
Attēls nr. 43. Jauniešu vērtējums par iemesliem, kāpēc nepiedalās VAM nometnēs	76

Kopsavilkums

Novērtējuma mērķis bija noskaidrot Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma (turpmāk – Likums) mērķu sasniegšanu un tā ietekmi uz mērķa grupām. Novērtējums aptver astoņus izpētes jautājumu blokus un analizē Likuma ietekmi uz VAM izglītojamajiem un jaunsargiem, izglītības iestāžu iesaisti, Jaunsardzes centra kapacitāti, programmu atbilstību, pārskatīšanas mehānismus un partneru iesaisti.

Novērtējumā izmantotas jauktās metodes, apvienojot kvalitatīvās un kvantitatīvās pētniecības pieejas. Datu vākšanā tika izmantoti pieci instrumenti: dokumentu analīze, intervijas (35 intervijas ar dažādām iesaistītajām pusēm), trīs aptaujas (jaunsargu aptauja ar 644 respondentiem, VAM absolventu aptauja ar 2205 respondentiem un izglītības iestāžu aptauja ar 198 respondentiem), četras fokusgrupu diskusijas, kā arī statistikas datu analīze par laika posmu no 2020. līdz 2025. gadam. Novērtējuma pamatā ir rekonstruēta intervences loģika, kas veidota, balstoties uz Likuma anotāciju un izpētes laikā iegūtajiem rezultātiem.

Likuma būtība un tvērums

Likuma izstrādi noteica ģeopolitiskās drošības situācijas pasliktināšanās pēc 2014. gada un nepieciešamība stiprināt valsts aizsardzības spējas. VAM tika iekļauta vidējās izglītības standartā 2018. gadā kā alternatīvs mehānisms militārā dienesta atjaunošanai. Vienlaikus tika aktualizēta nepieciešamība pēc pilnveidota Jaunsardzes regulējuma, jo iepriekšējais regulējums Militārā dienesta likumā tika atzīts par neatbilstošu.

Likuma mērķis ir nodrošināt bērniem un jauniešiem iespēju apgūt vecumam atbilstošas zināšanas, prasmes un iemaņas valsts aizsardzībā – vai nu apgūstot VAM kā obligātu mācību priekšmetu vidusskolā, vai darbojoties Jaunsardzē kā brīvprātīgā interešu izglītības programmā. Lai gan abas programmas kalpo Likumā noteiktajam mērķim, tās darbojas atšķirīgos ietvaros: Jaunsardze kā ilgtermiņa brīvprātīgas iesaistes vide, kas veido patriotisma un pilsoniskās apziņas pamatu jau pamatskolas vecumā, savukārt VAM kā strukturēta valsts aizsardzības prasmju apguve vidusskolā, kas sasniedz visus skolēnus neatkarīgi no iepriekšējās pieredzes.

Valsts aizsardzības mācības ietekme uz mērķa grupu

VAM kurss lielākoties sasniedz savus mērķus, tomēr tā ietekme dažādās jomās un jauniešu grupās ir nevienmērīga. Aptuveni 76 % jauniešu pabeigtās mācības vērtē pozitīvi, īpaši izceļot disciplīnas un atbildības attīstību (68 %), sadarbības prasmes (62 %) un praktiskās iemaņas (61 %). Vienlaikus programma savu mērķi sasniedz nepilnīgi pilsoniskās līdzdalības un rīcībspējas krīzes situācijās dimensijās – tieši šīs kompetences tiek novērtētas zemāk, un 59 % aptaujāto norāda, ka pilsoniskās līdzdalības tēmas VAM ietvaros bija minimāli aplūkotas.

Programmas ietekme ir nevienmērīga dažādās sociāldemogrāfiskajās grupās. Augstāki vērtējumi un izteiktāka pilsoniskā motivācija raksturīga jauniešiem ārpus Rīgas un jauniešiem, kuriem latviešu valoda ir dzimtā. Lai gan 76 % jauniešu lepojas ar Latvijas pilsonību un 68 % piekrīt, ka pilsoņa pienākums ir aizsargāt valsti, 54 % norāda, ka VAM nav mainījusi viņu personīgo vēlmi aizsargāt Latviju. Tas liecina, ka programma visbiežāk nostiprina jau esošo motivāciju, nevis veido jaunu.

Jaunsargu interešu izglītības programmas ietekme uz mērķa grupu

Jaunsargu programma sasniedz savus mērķus pilnīgāk nekā VAM. 93 % jaunsargu norāda, ka viņiem patīk darboties Jaunsardzē, 95 % uzskata, ka programma palīdz apgūt noderīgas zināšanas un prasmes. Visaugstāk tiek novērtētas rīcība ārkārtas situācijās (91 %), ikdienas prasmes (86 %), fiziskā aktivitāte (82 %) un atbildības sajūta (83 %). Programma efektīvi veicina arī pilsonisko apziņu: 83 % jaunsargu norāda, ka labāk sapratuši, kāpēc svarīgi cienīt Latviju un tās simbolus, un 84 % jūtas kā daļa no Latvijas.

Galvenais motivācijas faktors iesaistīties Jaunsardzē ir jaunsargu instruktora personība (68 %), kam seko interese par militārajām un praktiskajām prasmēm (73 %) un vēlme darboties ārpus telpām (72 %). Ārējai ietekmei (vecāku, draugu vai skolotāju ieteikumiem) ir ievērojami mazāka loma. Nometnes tiek vērtētas ārkārtīgi augsti – 93 % tās uzskata par interesantām un aizraujošām, un tās ir viens no programmas spēcīgākajiem elementiem. Galvenās pilnveides vajadzības ir saistītas ar mūsdienu tehnoloģiju (dronu izmantošanu, kibernetiķi) un krīžu vadības tematiku dziļāku un sistemātiskāku integrāciju programmā.

Izglītības iestāžu iesaiste VAM un jaunsargu programmas nodrošināšanā

Lielākā daļa izglītības iestāžu (81 %) spēj nodrošināt telpas VAM teorētiskajām nodarbībām, tomēr piemērotas ārtelpas praktiskajām iemaņām trūkst 16 % iestāžu, īpaši pilsētvidē. Kā galvenais izaicinājums (45 %) tiek minēta mācību procesa plānošana, jo 8 stundu VAM nodrošināšana reizi mēnesī rada papildu slodzi skolas darbam un prasa "izkriušo" stundu atstrādāšanu citos priekšmetos.

Vairums izglītības iestāžu (85 %) VAM ieviešanu vērtē kā veiksmīgu, neatkarīgi no izglītības iestādes tipa (t.sk. vai iepriekš tajā tikusi īstenota mazākumtautību programma). Sadarbība ar Jaunsardzes centru novērtēta augstā līmenī, ko norāda 95 % pozitīvu vērtējumu, taču panākumi bieži atkarīgi no skolas vadības individuālās attieksmes.

Attiecībā uz Jaunsardzi, izglītības iestādes, kas neīsteno Jaunsardzes interešu programmu, kā galvenos iemeslus min skolēnu zemo interesi (konkurence ar citiem pulciņiem) un jaunsargu instruktoru trūkumu.

Jaunsardzes centra kapacitāte

Jaunsargu instruktoru kvalifikācijas prasības kopumā tiek vērtētas kā atbilstošas un pamatotas. Prasība pēc augstākās izglītības un militārās pieredzes (zemessarga vai rezerves karavīra statusa) ir konceptuāli nozīmīga, nodrošinot, ka instruktors spēj sniegt gan teorētiski, gan pieredzē balstītu saturu un kalpo kā paraugs jauniešiem. Tomēr apstiprinātais zinātnes nozaru saraksts tiek vērtēts kā nevajadzīgi ierobežojošs, un ieteikts ir to atcelt vai atvieglot. Izglītības iestāžu vērtējums par instruktoru darbu ir augsts – 91 % norāda, ka instruktori ir profesionāli sagatavoti, un 86 % apstiprina, ka instruktoriem piemīt nepieciešamās pedagoģiskās prasmes.

Galvenie pilnveides aspekti ir padziļinātākas pedagoģiskās un psiholoģiskās zināšanas, individualizēta pieeja kvalifikācijas celšanā atbilstoši iepriekšējai pieredzei, kā arī militāro kompetenču stiprināšana instruktoriem bez militārā dienesta fona. Svarīgākie faktori, kas ietekmē instruktoru mainību, nav izglītības prasības, bet gan augstā darba slodze, administratīvais slogs un grūtības apvienot Zemessardzes pienākumus ar instruktora darbu, īpaši nedēļas nogalēs.

VAM izglītības programmas atbilstība noteiktā mērķa sasniegšanai

VAM programmas struktūra ir loģiska un pārskatāma, un militāro prasmju apguves dimensijā mērķis kopumā tiek sasniegts. Tomēr pastāv būtiska disproporcija starp satura blokiem: militārajam saturam atvēlētas 102 stundas, pilsoniskās aktivitātes saturam – tikai 6 stundas, bet noturībai krīzes situācijās – 4 stundas. Šī disproporcionālā sadale tieši atspoguļojas jauniešu zemākos pašvērtējumos tieši šajās kompetencēs. Programma tika izstrādāta pirms Valsts aizsardzības dienesta (VAD) ieviešanas, tādēļ tagad ir aktuāls jautājums par tās mērķu pārorientāciju, lai nedublētu, bet savstarpēji papildinātu VAD militāro saturu.

Nodarbību formāts (reizi mēnesī) ierobežo iemaņu nostiprināšanu — jaunsargu instruktori un skolēni norāda, ka mēneša laikā apgūtais mēdz aizmirsties. Praktiskās iemaņas vislabāk tiek nostiprinātas nometnēs, taču tajās piedalās tikai aptuveni 5 % VAM skolēnu. Galvenais nepiedalīšanās iemesls ir motivācijas trūkums vai vasaras darbi, nevis organizatoriski šķēršļi.

VAM un jaunsargu interešu izglītības programmas pārskatīšana un aktualizēšana

Esošais regulējums paredz VAM programmas pārskatīšanu reizi divos gados, kas tiek vērtēts kā atbilstošs monitoringa mehānisms ar nosacījumu, ka tas neuzliek pienākumu veikt būtiskas saturiskas izmaiņas, bet nodrošina regulāru izvērtēšanu par to, vai šādas izmaiņas ir nepieciešamas. Ekspertu viedoklis liecina, ka satura pārskatīšanai jānotiek pēc reālas nepieciešamības (tehnoloģiju attīstība, ģeopolitika), nevis tikai pēc fiksēta termiņa. Būtiskas saturiskas izmaiņas VAM programmā prasītu koordināciju ar vidējās izglītības standartu un Izglītības un zinātnes ministriju.

Jaunsardzes interešu programmu, kas nav piesaistīta standartiem, var aktualizēt elastīgāk. Tiek ieteikts to sasaistīt ar Nacionālo bruņoto spēku (NBS) četru gadu attīstības plāna ciklu, lai nodrošinātu pēctecību aizsardzības sistēmas plānošanā. Jebkura satura aktualizēšana ir cieši saistīta ar resursu (piemēram, dronu) pieejamību un jaunsargu instruktoru sagatavošanas kapacitāti.

Jaunsargu interešu izglītības programmas atbilstība mērķa sasniegšanai

Jaunsargu programmas saturs un stundu apjoms atbilst Likumā noteiktajam mērķim. Lai gan atsevišķi jaunsargu instruktori norāda uz tēmu atkārtošanos, detalizētāka programmas analīze apliecina, ka tēmas tiek attīstītas ar pakāpenisku padziļinājumu katru gadu. Stundu skaits (2 nodarbības vienreiz nedēļā) tiek uzskatīts par optimālu.

Vidusskolas posms Jaunsardzē ir kritiski svarīgs, jo šajā vecumā jaunieši apzinātāk veic karjeras izvēli. Interesu izglītība vidusskolā ļauj padziļināti pārbaudīt interesi par aizsardzības jomu pirms stāšanās VAD vai NBS. Izaicinājums ir jaukto vecuma grupu vadīšana, kur jaunsargu instruktoriem vienlaikus jāstrādā ar jaunpieņacējiem un pieredzējušiem jaunsargiem, tādēļ ieteicams daļu nodarbību organizēt pēc sagatavotības līmeņiem.

Galvenie pilnveides virzieni nav satura apjoms vai struktūra, bet gan jaunsargu instruktoru metodiskā kapacitāte, mūsdienu drošības tēmu (kiberdrošība, dezinformācija, droni) padziļināšana un mērķtiecīgāks atbalsts lielo pilsētu vienībām, kur programmas ietekme šobrīd ir mazāk izteikta.

Partneru iesaiste programmu kvalitātes nodrošināšanai

JC sadarbība ar partnerorganizācijām ir mērķtiecīga un orientēta uz konkrētiem uzdevumiem. Biežākie partneri ir NBS un Zemessardze, muzeji ekskursiju nodrošināšanai, kā arī NVO, kas nodrošina instruktoru kvalifikācijas celšanas kursus (piemēram, Latvijas Sarkanais Krusts pirmās palīdzības apmācībā, biedrība "Remoss" sporta tūrismā, Latvijas Interneta asociācija par drošību internetā).

Sadarbība galvenokārt ir koncentrēta uz Jaunsardzes programmu, savukārt VAM ietvarā tā ir krietni ierobežotāka. Vienlaikus analīze atklāj, ka NVO zināšanas un prasmes šobrīd nonāk pie jauniešiem tikai pastarpināti caur instruktoru kvalifikācijas celšanas kursiem. NVO pārstāvji pauž gatavību paplašināt sadarbību, tiešāk iesaistoties darbā ar jauniešiem nometnēs un pasākumos, kas radītu abpusēju labumu – jaunieši iegūtu padziļinātākas un specifiskākas zināšanas no nozares ekspertiem, savukārt NVO paplašinātu savu sasniedzamību un stiprinātu atpazīstamību jauniešu vidū.

Secinājumi un ieteikumi

Likumā noteiktais mērķis kopumā tiek sasniegts – abas programmas strukturēti nodrošina jauniešiem iespēju apgūt vecumam atbilstošas zināšanas un prasmes valsts aizsardzībā, taču mērķa sasniegšanas pakāpe starp tām atšķiras. Jaunsargu programma savu mērķi sasniedz pilnīgāk: 94 % jaunsargu uzskata dalību par noderīgu, un programma efektīvi attīsta gan praktiskās iemaņas, gan pilsonisko identitāti un personības izaugsmi. VAM militāro prasmju apguves dimensijā darbojas sekmīgi – 76 % absolventu prasmes vērtē kā noderīgas –, tomēr programma savu mērķi sasniedz tikai daļēji, jo pilsoniskās līdzdalības un rīcībspējas krīzes situācijās dimensijās tā ir nepietiekami sabalansēta. Abām programmām kopīgs

izaicinājums ir nevienmērīga ietekme dažādās jauniešu grupās – pozitīvāki rezultāti raksturīgi jauniešiem ārpus Rīgas un jauniešiem ar latviešu dzimto valodu, savukārt lielo pilsētu un rusofono jauniešu vidū programmu ietekme ir mazāk izteikta.

Novērtējuma ietvaros izstrādātie ieteikumi iedalāmi divās grupās. Pirmā grupa paredz izmaiņas Likumā: izvērtēt Likuma mērķa paplašināšanu, iekļaujot visaptverošas valsts aizsardzības perspektīvu ar uzsvāri uz civilās aizsardzības un pilsoniskās iesaistes aspektiem; vienkāršot prasību par jaunsargu instruktoru atbilstību noteiktām zinātnes nozarēm, paplašinot potenciālo kandidātu loku; kā arī normatīvi nostiprināt Jaunsardzes programmas turpināšanu vidusskolas posmā kā karjeras orientācijas un padziļinātas aizsardzības jomas apguves instrumentu.

Otrā ieteikumu grupa attiecas uz programmu saturu un īstenošanas pilnveidi: pārskatīt VAM satura proporcionālo sadalījumu, palielinot stundu apjomu pilsoniskās iesaistes un rīcībspējas krīzes situācijās moduļiem; stiprināt jaunsargu instruktoru metodisko sagatavotību, papildinot pedagoģijas kursus ar aktīvas mācīšanās principiem un izskatot iespēju iekļaut personības kritērijus instruktoru atlasē; attīstīt diferencētu pieeju daudzveidīgām skolēnu grupām; skaidri saturiski nošķirt VAM un Jaunsardzes programmu vidusskolas posmā; izstrādāt sistēmisku risinājumu infrastruktūras nevienlīdzības mazināšanai pilsētvidē; paplašināt NVO tiešu iesaisti darbā ar jauniešiem nometnēs un pasākumos; kā arī izveidot sistemātisku datu vākšanas mehānismu programmu ilgtermiņa ietekmes monitoringam.

levads

Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma (turpmāk – Likums) ietekmes pēcpārbaudes (ex-post) novērtējuma (turpmāk – Novērtējums) mērķis ir noskaidrot Likumā noteikto mērķu sasniegšanu un tā ietekmi uz mērķa grupām, sniedzot padziļinātu analīzi par faktoriem, kas ietekmē Likuma ieviešanu, tai skaitā saistīto tiesību aktu atbilstību, izmantoto rīku un metožu piemērotību, atslēgas personāla sagatavotības atbilstību prasībām, mācību satura atbilstību Likuma mērķiem, materiāltehnisko nodrošinājumu, kā arī izglītības iestāžu un to dibinātāju iesaisti.

Novērtējums aptver astoņus izpētes jautājumu blokus, kas noteikti Tehniskajā specifikācijā:

1. Likuma ieviešanas ietekme uz Valsts aizsardzības mācības (turpmāk – VAM) izglītojamiem;
2. Likuma ieviešanas ietekme uz jaunsargiem;
3. Izglītības iestāžu spēja nodrošināt atbalstu VAM un jaunsargu interešu izglītības īstenošanai;
4. Jaunsardzes centra (turpmāk – JC) kapacitāte, tai skaitā instruktoru kvalifikācijas prasības;
5. VAM izglītības programmas atbilstība Likumā noteiktā mērķa sasniegšanai;
6. Jaunsargu interešu izglītības programmas atbilstība Likumā noteiktā mērķa sasniegšanai;
7. VAM un jaunsargu programmu pārskatīšanas un aktualizēšanas mehānismi;
8. Partneru iesaiste programmu kvalitātes nodrošināšanai.

Novērtējuma analīze veikta, balstoties uz rekonstruētu intervences loģiku, kas veidota, pamatojoties uz Likuma sākotnējo ietekmes novērtējumu (anotāciju), ar Likumu saistītajiem plānošanas dokumentiem un Novērtējuma ietvaros iegūtajiem rezultātiem. Ņemot vērā, ka Likuma anotācija ietver ierobežotu informāciju par Likuma plānoto ietekmi un neiekļauj konkrētus rādītājus, tie noteikti, balstoties uz Novērtējuma laikā iegūto informāciju. Intervences loģika ietver Likuma izstrādes pamatojumu, intervences aprakstu ar mērķiem un iesaistītajām pusēm, iznākuma un rezultatīvos rādītājus, kā arī sasniegtos rezultātus un ietekmi.

Novērtējumā izmantotas jauktās metodes, kas apvieno kvalitatīvās un kvantitatīvās pētniecības pieejas. Datu vākšanā izmantoti šādi instrumenti: dokumentu analīze, intervijas ar dažādām iesaistītajām pusēm, aptaujas, fokusa grupu diskusijas, kā arī statistikas datu analīze.

Novērtējuma ziņojums ir strukturēts sekojoši:

- 1. nodaļā sniegts metodoloģijas kopsavilkums;
- 2. nodaļā aplūkota Likuma būtība un tvērums, iekļaujot intervences loģikas kopsavilkumu;
- 3. nodaļā veikta rezultātu analīze atbilstoši astoņiem izpētes jautājumu blokiem;
- 4. nodaļā apkopoti analīzes ietvaros gūtie secinājumi un izstrādātie ieteikumi.

Šo Novērtējumu Valsts kancelejas iepirkuma rezultātā veica konsultāciju uzņēmuma SIA “Civitta Latvija” pētnieki Santa Barone-Upeniece, Elza Marcinkeviča, Ingvilda Štrāla un Jan Vozáb sadarbībā ar nozares ekspertiem Mārtiņu Kaprānu un Edgaru Plētienu.

1. Metodoloģijas kopsavilkums

Novērtējumā tika izmantotas jauktās metodes (*Mixed-Methods Study*), kas apvieno kvalitatīvās un kvantitatīvās pētniecības pieejas, lai nodrošinātu visaptveroša ex-post novērtējumu, ietverot sistemātisku datu vākšanu un analīzi, kā arī plašu ieinteresēto pušu iesaisti.

Novērtējuma pamatā ir izmantota rekonstruēta intervences loģika (detalizētāks izklāsts 2. nodaļā), kas veidota balstoties uz Likuma sākotnējo ietekmes novērtējumu (anotāciju) un izpētes laikā iegūtajiem rezultātiem. Novērtējuma analīze ir veikta atbilstoši tehniskajā specifikācijā noteiktajiem izpētes jautājumiem, kas kalpoja par pamatu ieinteresēto pušu identificēšanai un konkrētu metožu izvēlei.

Novērtējumā tika izmantotas šādas pētniecības metodes:

Dokumentu analīze

Novērtējuma ietvaros tika veikta sistemātiska un mērķtiecīga normatīvo aktu un informatīvo ziņojumu, iesaistīto pušu kārtību un procesus regulējošo dokumentu, izglītības programmu, kā arī politikas plānošanas dokumentu analīze. Sniedzot informāciju par normatīvo ietvaru, kurā tiek īstenota VAM un Jaunsardzes programma, to sasaiste ar politikas plānošanas dokumentiem un tajos definētajiem rādītājiem. Novērtējumā galvenokārt tika analizēti šādi dokumenti:

- ES un nacionāla līmeņa plānošanas dokumenti:
  - Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam¹;
  - Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027. gadam²;
  - Nacionālās drošības koncepcija 2023³;
  - Eiropas Savienības jaunatnes stratēģija 2019.–2027. gadam⁴;
- Nacionāla līmeņa normatīvo aktu dokumenti un to anotācijas:
  - Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums⁵;
  - Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma anotācija;
  - Drošības noteikumi Jaunsardzes centra organizētajās nodarbībās un pasākumos⁶;
  - Valsts aizsardzības mācības nometņu organizēšanas un darbības kārtība⁷;
- Informatīvie ziņojumi:
  - 18.03.2025. Informatīvais ziņojums "Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā"⁸;
  - 23.01.2024. Informatīvais ziņojums "Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā"⁹

¹ Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam. [<Saite>](#)

² Ministru kabineta 2021. gada 5. februāra rīkojums Nr. 72 "Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņem 2021.–2027. gadam". [<Saite>](#)

³ Saeimas 2023. gada 28. septembra paziņojums "Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu". [<Saite>](#)

⁴ Eiropas Savienības Padomes un Padomē sanākušo dalībvalstu valdību pārstāvju rezolūcija par regulējumu Eiropas sadarbībai jaunatnes jomā: Eiropas Savienības jaunatnes stratēģija 2019.–2027. Gadam (2018/C 456/01). [<Saite>](#)

⁵ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums. [<Saite>](#)

⁶ Ministru kabineta 2022. gada 5. jūlija noteikumi Nr. 392 "Drošības noteikumi Jaunsardzes centra organizētajās nodarbībās un pasākumos". [<Saite>](#)

⁷ Ministru kabineta 2021. gada 15. jūnija noteikumi Nr. 381 "Valsts aizsardzības mācības nometņu organizēšanas un darbības kārtība". [<Saite>](#)

⁸ 18.03.2025. Informatīvais ziņojums "Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā". [<Saite>](#)

⁹ 23.01.2024. Informatīvais ziņojums: Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā. [<Saite>](#)

- Informatīvais ziņojums par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027. gadā¹⁰.
- Jaunsardzes centra publiskie gada pārskati;
- Ar Likumu saistīto izglītības programmu dokumenti:
  - Valsts aizsardzības mācības pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai¹¹;
  - Valsts aizsardzības mācības tematu plāns pa mācību gadiem¹²;
  - Jaunsargu interešu izglītības pamatskolas un vidusskolas līmeņa programmas¹³.

Intervijas

Novērtējuma ietvaros tika veiktas 35 intervijas, tai skaitā 2 grupu intervijas:

- Intervijas ar **jaunsargu instruktoriem** – tika īstenotas 9 intervijas ar jaunsargu instruktoriem no 5 JC novadu pārvaldēm. Respondenti tika atlasīti sadarbībā ar JC, atlasī veidojot, lai tiktu ietverti instruktori no visām novadu pārvaldēm, kā arī respondenti ar dažādu sadarbības pieredzi ar izglītības iestādēm. Interviju mērķis bija noskaidrot jaunsargu instruktoru viedokli par VAM īstenošanu, jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanu, sadarbību ar izglītības iestādēm, jaunsargu instruktoru kvalifikācijas prasībām.
- Intervijas ar **JC novadu pārvalžu pārstāvjiem** – tika īstenotas 5 intervijas ar pārstāvjiem no katras JC novadu pārvaldes. Interviju mērķis bija noskaidrot JC novadu pārvalžu pārstāvju viedokli par VAM īstenošanu, jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanu, sadarbību ar izglītības iestādēm, jaunsargu instruktoru kvalifikācijas prasībām, kā arī sadarbību ar NVO un citām iestādēm.
- Intervijas ar **izglītības iestāžu pārstāvjiem** – tika īstenotas 9 intervijas ar izglītības iestāžu pārstāvjiem. Izglītības iestādes tika atlasītas, lai tiktu pārstāvēti visi Latvijas reģioni, kā arī dažāda tipa izglītības iestādes (vidusskola, ģimnāzija, profesionālā vidusskola, tehnikums, bijušās mazākumtautību izglītības iestādes). Interviju ietvaros tika noskaidrots izglītības iestāžu viedoklis par VAM īstenošanu, īpaši attiecībā uz izglītības iestāžu iespējām sniegt nepieciešamo atbalstu, sadarbību ar JC un jaunsargu instruktoriem, kā arī jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanu vai iemesliem, kāpēc tā netiek īstenota.
- Intervijas ar **VAM un Jaunsardzes programmu izstrādē un ieviešanā iesaistītajām iestādēm** – tika īstenotas 2 intervijas ar AiM pārstāvjiem. Interviju mērķis bija iegūt iestāžu pārstāvju viedokli par Likuma izstrādi un plānošanu, VAM un Jaunsardzes programmu īstenošanu, identificētajiem izaicinājumiem, nepieciešamajiem resursiem un nepieciešamajām izmaiņām. Tāpat tika īstenotas 2 intervijas ar izglītības jomas pārstāvjiem – IZM un VIAA. Šo interviju mērķis bija noskaidrot izglītības jomas pārstāvju viedokli par VAM plānošanas un īstenošanas procesu, izglītības iestāžu iesaisti un VAM saturu.
- Intervijas ar **NVO pārstāvjiem** – interviju mērķis bija noskaidrot NVO pārstāvju viedokli par esošo sadarbību ar JC tai skaitā par sadarbības jomām, apjomu, izaicinājumiem, kā arī par turpmākajām sadarbības iespējām, tai skaitā potenciālu sadarbību paplašināt. NVO intervijām tika izraudzītas, analizējot JC gada pārskatos norādīto informāciju, kā arī sadarbībā ar JC. Tika īstenotas 6 intervijas ar dažādu NVO pārstāvjiem, kas ir sadarbojušies ar JC Likuma izstrādes laikā, tai skaitā VAM programmas izstrādes laikā, kā arī, kas ir vadījuši jaunsargu instruktoru pilnveides kursus, vai sadarbojušies pasākumu īstenošanā Jaunsardzes ietvaros.

¹⁰ Informatīvais ziņojums par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027. gadā. <Saite>

¹¹ Jaunsardzes centrs. (2024). Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai. <Saite>

¹² Valsts aizsardzības mācības tematu plāns pirmajam mācību gadam. <Saite> un Valsts aizsardzības mācības tematu plāns otrajam mācību gadam. <Saite>

¹³ Jaunsardzes centrs. (2025). Jaunsargu interešu izglītības pamatskolas programma. <Saite> un Jaunsardzes centrs. (2025). Jaunsargu interešu izglītības vidusskolas programma. <Saite>

- Grupas intervija ar **Jaunsardzes centra pārstāvjiem** – intervijas mērķis bija noskaidrot detalizētāku informāciju par Likuma izstrādes un plānošanas posmu, VAM īstenošanu un jaunsargu programmas īstenošanu un identificētajiem izaicinājumiem.
- Grupas intervija ar **jaunsargu pašpārvaldes biedriem** – intervijas mērķis bija noskaidrot jaunsargu viedokli par ieguvumiem no darbošanās Jaunsardzē, apgūtajām zināšanām un prasmēm, saturu atkārtējos programmas ietvaros, programmas ietekmi, nākotnes karjeras izvēli, nodarbību formātu, programmas īstenošanu vidusskolas posmā un nepieciešamajiem programmas uzlabojumiem.

Aptaujas

Novērtējuma ietvaros tika īstenotas trīs aptaujas dažādām mērķa grupām:

- **Jaunsargu aptauja** – aptaujas mērķis bija noskaidrot jaunsargu pieredzi Jaunsardzē, viedokli par to, kas Jaunsardzē patīk, kas ir noderīgs un ko vajadzētu uzlabot. Jaunsargu aptauja tika izplatīta, iesaistoties JC, izsūtīt elektroniski aizpildāmu aptauju mērķa grupai. Tajā piedalījās 644 respondenti, nodrošinot plašu un demogrāfiski daudzveidīgu izlasi. Aptaujā piedalījās 53 % zēni un 47 % meitenes. Izlasi veidoja galvenokārt jaunākā pusaudžu vecuma grupa: 58 % respondentu bija 14–15 gadus veci, 20 % bija 16 gadus veci, bet vecāko jauniešu (17–20 gadi) īpatsvars bija 22 %. Reģionāli visplašāk pārstāvēta bija Vidzeme (24 %) un Kurzeme (22 %), savukārt Rīga (16 %), Zemgale (15 %), Latgale (13 %) un Pierīga (10 %) aptaujas ietvaros bija zemāk pārstāvētas.
- **VAM, aptauja jauniešiem, kuri pabeiguši VAM apguvi** – mērķis bija noskaidrot jauniešu pieredzi apgūstot VAM, tai skaitā novērtējot apgūtās prasmes, jaunsargu instruktoru darbu, kā arī identificēt izmaiņas, ko veicinājusi VAM apgūšana. Aptaujā piedalījās 2 205 respondenti. Lielākā daļa respondentu VAM sāka apgūt 2024./2025. mācību gadā (65 %), savukārt trešdaļa (30 %) – 2023./2024. mācību gadā un tikai neliela daļa (4 %) – 2022./2023. mācību gadā. No izlasē iekļautajiem respondentiem 15 % bija darbojušies vai joprojām darbojās arī Jaunsardzē. Respondentu vecuma struktūrā dominēja 17 un 18 gadus veci jaunieši, kas attiecīgi veido 40 % un 38 % no izlases, bet katrs sestais (15 %) aptaujas dalībnieks bija 19 gadus vecs. Dzimuma sadalījumā lielāks īpatsvars bija meitenēm (62 %), bet zēni veidoja 38 % no visiem respondentiem. Teritoriāli visplašāk pārstāvēts bija Rīgas reģions (34 %), kam sekoja Kurzeme (19 %), Vidzeme (17 %), Latgale (15 %) un Zemgale (15 %).
- **Izglītības iestāžu pārstāvju aptauja** – aptaujas mērķis bija noskaidrot izglītības iestāžu pārstāvju viedokli par pieredzi VAM ieviešanā un iesaisti Jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanā, identificējot abu programmu stiprās puses, kā arī izaicinājumus. Aptauja tika izsūtīta visām Latvijas pamata izglītības un vidējās izglītības iestādēm. Aptaujā piedalījās 198 izglītības iestādes – no tām 124 bija izglītības iestādes, kas īsteno vispārējās un profesionālās vidējās izglītības programmas, savukārt 74 bija pamatskolas. Teritoriāli visplašāk pārstāvēta bija Rīga (30 %), no reģioniem pārstāvētākā bija Vidzeme (19 %), kam sekoja Kurzeme (16 %), Zemgale (15 %) Latgale (13 %) un Pierīga (7 %). No aptaujātajām 198 izglītības iestādēm, 35 jeb 18 % iepriekš bija īstenojušas mazākumtautību programmas.

Fokusgrupas diskusijas

Pētījuma ietvaros tika īstenotas četras FGD ar trim dažādām mērķa grupām:

- **Divas FGD ar skolēniem, kuri apgūst VAM** – diskusijas mērķis bija noskaidrot skolēnu pieredzi, apgūstot VAM, tai skaitā norādot uz galvenajiem ieguvumiem, nepieciešamajiem uzlabojumiem, kā arī sniedzot vērtējumu par izmaiņām attiecībā uz skolēnu viedokli un praksēm, ko ietekmējusi VAM. Respondenti tika atlasīti sadarbībā ar JC, nodrošinot, ka respondenti tiek uzrunāti dažādās izglītības iestādēs visos Latvijas reģionos. Tika organizētas divas diskusijas, kopumā piedaloties 17 skolēniem no dažādiem reģioniem – Rīgas, Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales.

- **FGD ar VAM kursu īstenošanā iesaistītajiem pārstāvjiem** – diskusijas mērķis bija padziļinātāk analizēt VAM izglītības programmas atbilstību likumā noteiktā mērķa sasniegšanai un potenciālos uzlabojumus programmas satura pilnveidei. Diskusijā piedalījās pieci dalībnieki, ietverot pārstāvjus no JC un AiM.
- **FGD ar jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanā iesaistītajiem pārstāvjiem** – diskusijas mērķis bija padziļinātāk analizēt jaunsargu izglītības programmas atbilstību likumā noteiktā mērķa sasniegšanai, potenciālos uzlabojumus programmas satura pilnveidei, kā arī programmas satura aktualitāti vidusskolas vecuma posmā. Diskusijā piedalījās pieci dalībnieki, ietverot pārstāvjus no JC un AiM.

Statistikas datu analīze

Novērtējuma ietvaros tika analizēti statistikas dati, kas raksturo kopējo situāciju par aspektiem, kas ir tieši saistīti ar Likuma ieviešanu, gan jauniešu iesaisti un līdzdalību. Attiecīgi novērtējuma ietvaros atbilstoši to pieejamībai analizēti šādi statistikas dati:

- Skolēnu skaits, kuri apguvuši VAM (2020. -2024. gadu periodā)
- Izglītības iestāžu skaits, kas īsteno VAM (2020. -2024. gadu periodā)
- Dalībnieku skaits VAM nometnēs (2020.-2024. gadu periodā)
- Jaunsargu skaits (2020.-2025. gadu periodā)
- Jaunsargu instruktoru skaits (2020.-2025. gadu periodā)
- Jaunsardzes mācību vietu skaits (2023.-2025. gadu periodā)
- VAD iesaukto jauniešu skaits kopumā un jauniešu skaits, kuri pieteikušies brīvprātīgi (2023. – 2026. gadu periodā)
- Jaunsargu skaits, kuri karjeras izvēli ir saistījuši ar aizsardzības sektoru (jaunsargu skaits Valsts robežsardzes koledžā (2020-2025. gadu periodā, Latvijas Nacionālajā aizsardzības akadēmijā (aktuālie dati))

2. Likuma būtība un tvērums

Likuma tvērums un būtība, kā arī tā ietekme ir atspoguļota rekonstruētā intervences loģikā. Ņemot vērā, ka Likuma anotācija ietver ierobežotu informāciju par Likuma plānoto ietekmi un neiekļauj konkrētus rādītājus, tie ir noteikti balstoties uz novērtējuma ietvaros iegūto informāciju.

Intervences loģika ietver šādas galvenās sadaļas:

- Likuma izstrāde – identificētā problemātika un Likuma nepieciešamība;
- Intervences apraksts – Likuma mērķis, specifiskie mērķi, iesaistītās puses un mērķa grupas, plānotās un īstenotās aktivitātes (sagatavošanās aktivitātes un īstenošanas aktivitātes);
- Intervences rādītāji – iznākuma un rezultatīvie rādītāji (identificēti novērtējuma veikšanas laikā);
- Sasniegtie rezultāti un ietekme – tā kā Likumā nav definēti konkrēti kvantitatīvie rādītāji, kas ļautu pilnībā izvērtēt tā ietekmi, šajā Novērtējumā izmantoti mērķa grupu aptauju dati. Tie kalpo par reprezentatīvu bāzi turpmākai intervences ietekmes analīzei.

Novērtējuma ietvaros ir atspoguļots intervences kopsavilkums, savukārt detalizēts intervences loģikas apraksts ir pieejams pielikumā Nr. 1.

Likuma izstrāde

Likuma izstrādi noteica ģeopolitiskās drošības situācijas pasliktināšanās pēc 2014. gada un nepieciešamība stiprināt valsts aizsardzības spējas, attīstot rezervistu sagatavošanu. Tā kā obligātā

militārā dienesta atjaunošana sākotnēji netika uzskatīta par piemērotu risinājumu, VAM ieviešana izglītības sistēmā tika izvēlēta kā alternatīvs mehānisms plašākas sabiedrības sagatavošanai valsts aizsardzībai. 2018. gadā VAM tika iekļauta vidējās izglītības standartā¹⁴, vienlaikus to integrējot visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ietvarā, kuras mērķis ir stiprināt sabiedrības gatavību krīzes situācijām un veicināt pilsonisko apziņu.¹⁵

Paralēli tika aktualizēta nepieciešamība pilnveidot Jaunsardzes darbību, nodrošinot tās saturu, jaunsargu instruktoru kvalifikācijas un normatīvā regulējuma atbilstību jaunajai situācijai.¹⁶ Līdzšinējais regulējums Militārā dienesta likumā tika atzīts par neatbilstošu, ņemot vērā, ka Jaunsardze nav NBS sastāvdaļa.¹⁷ Tādēļ radās nepieciešamība pēc vienota normatīvā regulējuma, kas nodrošinātu gan VAM īstenošanu izglītības sistēmā, gan Jaunsardzes attīstību, vienlaikus stiprinot arī izglītības iestāžu, pašvaldību un nevalstisko organizāciju iesaisti.

Plānotās izmaiņas paredzēja arī nostiprināt pašvaldību un izglītības iestāžu lomu un atbalstu VAM un jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanā, lai nodrošinātu veiksmīgu šo programmu ieviešanas procesu. Savukārt NVO sektors izteica vēlmi, lai regulējumā tiktu paredzēta iespēja tā iesaistei VAM un Jaunsardzes kustības īstenošanā.

Tādējādi radās nepieciešamība pēc vienota normatīvā akta, kas kompleksi regulētu gan jaunā obligātā mācību priekšmeta – VAM – kvalitatīvu īstenošanu, gan Jaunsardzes attīstību atbilstoši mūsdienu prasībām.

Intervences apraksts – Likuma ieviešana un īstenošana

◆ **Likuma mērķis ir nodrošināt bērniem un jauniešiem iespēju apgūt viņu vecumam atbilstošas zināšanas, prasmes un iemaņas valsts aizsardzības jomā, mācoties VAM vai darbojoties Jaunsardzē¹⁸**

Likuma mērķis tika veidots tā, lai tas atbilstu arī JC nolikumā definētajam mērķim – veicināt Latvijas jaunatnes iesaisti visaptverošā valsts aizsardzībā un izpratni par to.¹⁹ Likums attiecīgi atbalsta virzību uz visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas izveidi, uzsverot pilsoniskās apziņas veidošanas un patriotiskās audzināšanas nozīmi jauniešu izglītošanā. Likuma mērķis ir cieši saistīts arī ar VAM programmas un Jaunsardzes programmas mērķiem.

VAM programmas mērķis ir sagatavot aktīvu, mobilu un rīkoties spējīgu sabiedrības locekli, kurš grib un spēj aizstāvēt sevi, līdzcilvēkus un Latviju krīzes situācijā²⁰

VAM programmas satura izstrādes laikā tika īstenota sadarbība ar Izglītības un zinātnes ministriju un Valsts izglītības satura centru (pašlaik – VIAA). Izstrādājot VAM programmu uzmanība pievērsta tam, lai VAM saturs nedublētu esošo mācību priekšmetu elementus. Diskusiju rezultātā VAM programmas kopējais stundu skaits tika samazināts līdz 112 stundām no sākotnēji plānotā 144 mācību stundu skaita, samazinot tēmas, kas vairāk vērstas uz pilsoniskās apziņas un patriotisma veidošanas aspektiem.

¹⁴ Saeimas 2018. gada 7. jūnija paziņojums "Par valsts aizsardzības mācības iekļaušanu valsts vidējās izglītības standartā". [<Saite>](#)

¹⁵ Aizsardzības ministrijas (2018) Informatīvais ziņojums "Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā" (Apstiprināts Ministru kabinetā 2019. gada 8. janvārī) [<Saite>](#)

¹⁶ Valsts Kontrole. (2018). Vai Jaunsardzes attīstības ceļš ir kvalitatīvs? [<Saite>](#)

¹⁷ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumprojekta anotācija [<Saite>](#)

¹⁸ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma 1.pants. [<Saite>](#)

¹⁹ Ministru kabineta 2024. gada 27. februāra noteikumi Nr. 120 "Jaunsardzes centra nolikums". [<Saite>](#)

²⁰ Jaunsardzes centrs. (2024). Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai. [<Saite>](#)

VAM saturu papildina brīvprātīgas vasaras nometnes, kurās lielāks uzsvars ir likts uz militāro apmācību. Viens no šo nometņu mērķiem ir veicināt jauniešu iesaisti profesionālajā militārajā dienestā, Zemessardzē, rezervē vai citos valsts dienestos.²¹ Nometnēs ir iespēja apgūt lauka kaujas iemaņas, šaušanu ar mazkalibra un triecienšauteni, iepazīties ar karavīra ekipējumu, kā arī citas praktiskas iemaņas. Skolēni, kuri piedalījušies abās praktisko iemaņu nometnēs, apgūst apmācību, kas ir ekvivalenta NBS militārās pamatapmācības pirmajam posmam.²²

Līdz ar mainīgo drošības situāciju un obligātā VAD ieviešanu, ir aktualizējusies nepieciešamība pārskatīt VAM sākotnējos mērķus. Līdzšinējais VAM mērķis – nodrošināt militārās pamatapmācības līmenim atbilstošu zināšanu apguvi – ir jāizvērtē no jauna, ņemot vērā, ka VAD ietvaros militāro sagatavotību iegūs plašs pilsoņu loks, tādējādi nodrošinot nepieciešamo rezervju veidošanu militāru draudu gadījumā.²³ Ņemot vērā militāro tendenču mainību, attīstoties gan militārajām tehnoloģijām, gan izmantotajām pieejām, VAM trūkst nepieciešamās elastības, lai tik efektīvi kā VAD reaģētu un pielāgotos jaunākajām tendencēm. Vienlaikus rezervistu sagatavošanai VAM nometnes nav konkurētspējīgas ar VAD gan apmācīto personu skaitu, gan nodrošināto zināšanu un praktisko iemaņu līmenī. Tādējādi ir aktuāls jautājums par VAM tālākās attīstības perspektīvu, lai tā būtu savstarpēji papildināma ar VAD, vienlaikus nedublējot, bet papildinot tā mērķus un saturu.

Jaunsardzes programmai ir divi mērķi, atbilstoši programmas posmam:

- **Pamatskolas posmā mērķis ir dzīvei nepieciešamo iemaņu attīstīšana, pilsoniskās apziņas un patriotisma veicināšana bērnos un jauniešos.**²⁴
- **Vidusskolas posmā mērķis ir attīstīt dzīvei modernā sabiedrībā nepieciešamās prasmes un iemaņas, veicināt jaunatnes mērķtiecīgu izglītošanos valsts aizsardzības jomā, patriotismā, pilsoniskās apziņas veidošanā, biedriskuma, droširdības, disciplīnas veidošanā un fizisko spēju pilnveidošanā.**²⁵

Pieņemot Likumu, tika paredzēta Jaunsardzes darbības pārveide, nodrošinot to kā brīvprātīgu interešu izglītību skolēniem no 5. līdz 9. klasei ar pastiprinātu uzsvāru uz līderības kvalitāšu izkopšanu.²⁶ Tika paredzēts, ka Jaunsardzē īstenotā interešu izglītības programma arī turpmāk sniegtu iespēju bērniem ārpus mācību laika piedalīties nodarbībās, tomēr apmācības tiktu sistematizētas un programma iedalīta līmeņos, tādējādi nodrošinot bērna vecumposmam atbilstošu saturu. Lai arī noteiktos aspektos Jaunsardzes un VAM mērķi pārklātos, piemēram, pilsoniskās apziņas veidošanā un patriotisma attīstīšanā, atšķiras šo aktivitāšu formāts, kā arī to galvenā mērķauditorija: bērni un jaunieši atšķirīgos vecumposmos.²⁷

Likuma piemērošanas rezultātā tika pārstrādāta jaunsargu interešu izglītības programma, iedalot to vecuma grupām atbilstošos līmeņos, dalību jaunsargu interešu izglītības programmā paredzot līdz vidusskolas posma uzsākšanai. Savukārt vidusskolas posmā jauniešiem ir sniegta iespēja turpināt darboties Jaunsardzē kā jaunsargu instruktoru palīgiem. 2025./2026. mācību gads ir pēdējais, kurā vēl darbojas vidusskolas līmeņa grupas jauniešiem, kuri bija uzsākuši dalību jaunsargu programmā saskaņā ar iepriekšējo mācību programmu.

²¹ Valsts aizsardzības koncepcija. (2020). 3.2.9. nodaļa. <Saite>

²² Informatīvais ziņojums Par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027. Gadā. <Saite>

²³ Informatīvais ziņojums Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā (2024). <Saite>

²⁴ Jaunsardzes centrs. (2025). Jaunsargu interešu izglītības pamatskolas programma. <Saite>

²⁵ Jaunsardzes centrs. (2025). Jaunsargu interešu izglītības vidusskolas programma. <Saite>

²⁶ Informatīvais ziņojums Par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027. gadā. <Saite>

²⁷ Valsts aizsardzības koncepcija. (2020). 3.2.9. nodaļa. <Saite>

Likums veido integrētu sistēmu, kurā Jaunsardze kalpo kā sākotnējais posms bērnu patriotisma, pilsoniskās apziņas un disciplīnas sekmēšanā pamatskolas vecumā, savukārt VAM nodrošina padziļinātu valsts aizsardzības prasmju apguvi vidusskolā. Abi formāti ir paredzēti kā savstarpēji papildinoši, veidojot stabilu pamatu Latvijas sabiedrības noturībai un gatavībai aizstāvēt valsti. Līdz ar to pēc būtības Likuma darbības ietvaros tiek stiprinātas jauniešu spējas un prasmes rīkoties krīzes situācijā, palielināta jauniešu interese par valsts aizsardzību, stiprināta jauniešu pilsoniskā atbildība (apziņa) un patriotisms.

Papildu tam kā viens no netiešiem mērķiem, kas ir pieminēts Valsts aizsardzības koncepcijā, ir palielināt vispārējās jauniešu zināšanas un interesi par citiem valsts dienestiem (piemēram, Valsts policiju, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu, Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienestu).

Līdz ar to kopējie intervences specifiskie mērķi ir palielināt tādu jauniešu skaitu, kuriem ir atbilstošas prasmes rīkoties krīzes situācijās, tai skaitā militārās prasmes (piemēram, prasme rīkoties ar ieroci, lauka kaujas iemaņas), kuriem ir interese un gatavība iesaistīties ne tikai nacionālajos bruņotajos spēkos, Zemessardzē vai kļūt par rezerves karavīru, bet arī citos profesionālajos dienestos (piemēram, Valsts policija, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests), kā arī veicināt jauniešu iesaisti pilsoniskajās aktivitātēs un demokrātiskajos procesos.

Likuma izstrādē un īstenošanā iesaistītās puses un mērķa grupas

Ar Likuma izstrādi un īstenošanu saistītās puses ir AiM, JC, VIAA, IZM, kas ir bijušas galvenās iesaistītās institūcijas arī VAM un / vai Jaunsargu interešu izglītības programmu izstrādē. Kā saistīto pusi var identificēt arī NVO, kas iesaistījušās Likuma izstrādē, kā arī sniedz atbalstu jaunsargu instruktoru kvalifikācijas celšanā un Jaunsardzes pasākumu īstenošanā.

Likuma tiešās mērķa grupas ir:

- VAM programmas ietvaros tie ir jaunieši, kuri klātienē apgūst vispārējās un profesionālās vidējās izglītības programmas.
- Bērni no 10 līdz 21 gadam, kuri apgūst Jaunsargu interešu izglītības programmu (jaunsargi).

Attiecībā uz VAM mērķa grupas ietvaros neietilpst:

- AiM padotībā esošajā profesionālajā vidusskolā apgūst vidējo izglītību un jaunākā militārā instruktora kvalifikāciju.
- Jaunieši, kuri atrodas ieslodzījuma vietās, mācās starptautiskajās skolās vai apgūst izglītības programmas neklātienē vai tālmācībā.²⁸ Vienlaikus tālmācības un neklātienes izglītības programmu audzēkņiem ir bijusi iespēja VAM saturu apgūt daļēji – teorētisko zināšanu blokus bez praktiskajām nodarbībām²⁹. Papildus tam ir paredzēts veikt Likuma grozījumus, kas, sākot ar 2026./2027. mācību gadu paredzētu pilnvērtīgu VAM programmas apguvi arī šajās programmās.

VAM ietvaros ir atsevišķas izglītojamo mērķa grupas, kurām VAM ir obligāta, taču ar iespēju veidot individuālus mācību plānus. Tās ietver izglītojamus, kas apgūst Kultūras ministrijas padotībā esošo profesionālās izglītības iestāžu profesionālās vidējās izglītības programmas, kā arī izglītojamus, kuri reliģiskās pārliecības vai citu objektīvu apstākļu dēļ nevar apgūt kādu VAM satura daļu.³⁰ Papildu tam VAM

²⁸ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma 4.pants. [<Saite>](#)

²⁹ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumprojekta anotācija [<Saite>](#)

³⁰ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma 4.pants. [<Saite>](#)

satura apguvi var pielāgot katra izglītojamā individuālajām spējām un vajadzībām, lai izpildītu VAM mērķi – nodrošināt tādu zināšanu un prasmju apguves formu, kas ir īstenojama ikvienam.³¹

Jaunsardzes mērķa grupa ir bērni no 10 gadu vecuma, kuri apgūst vai ir ieguvuši pamatzglītību. Dalības uzsākšana Jaunsardzē ir iespējama līdz vidējās izglītības ieguves uzsākšanai vai, ja jauniešs turpina dalību kā jaunsargu instruktora palīgs, līdz 21 gada vecumam vai līdz vidējās izglītības ieguvei atkarībā no tā, kas iestājas agrāk. Dalība jaunsargu interešu izglītības programmā tiek pārtraukta gadījumos, kad jauniešs uzsāk mācības AiM pakļautībā esošajā profesionālajā vidusskolā vai stājas dienestā NBS vai Zemessardzē.³²

Likuma netiešās mērķa grupas ir jaunsargu instruktori un izglītības iestādes (to dibinātāji).

Jaunsargu instruktoriem Likuma ietvaros ir noteiktas detalizētas prasības, lai valsts aizsardzībā izglīto tādas personas, kas bērniem un jauniešiem spēj būt par paraugu, iedvesmot un motivēt.³³ Tādēļ jaunsargu instruktoriem Likumā ir noteiktas konkrētas izglītības un profesionālās kvalifikācijas prasības:

- ir vai tiek iegūta augstākā izglītība pedagoģijā vai kādā no aizsardzības ministra apstiprinātajām zinātnes nozarēm, kas atbilst jaunsargu instruktora izglītībai un kvalifikācijai, tostarp ar pedagoģiju saistīta studiju programmas daļu ne mazāk kā 72 stundu jeb divu kredītpunktu apjomā;
- ir apgūtas un tiek papildinātas speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī nodrošināta atbilstība bērnu tiesību aizsardzības tiesiskā regulējuma prasībām;
- ir vai tiek apgūti VAM un jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanai nepieciešamie kvalifikācijas kursi.³⁴

Izglītības iestādēm (to dibinātājiem) Likuma ietvaros bez atlīdzības ir jānodrošina VAM īstenošanai nepieciešamo mācību telpu un telpu materiāltehnisko līdzekļu glabāšanai. Arī Jaunsardzes ietvaros, ja JC ar pašvaldību vai izglītības iestādes dibinātāju ir noslēdzis līgumu par sadarbību, ir jāsniedz līgumā noteiktais atbalsts jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanai, nepieciešamās telpas pašvaldība vai izglītības iestādes dibinātājs nodrošinot bez atlīdzības.³⁵

◆ Intervences rādītāji

Likumā nav definēti konkrēti iznākuma vai rezultāta rādītāji, taču **iznākuma rādītāji** ir definēti Likuma anotācijā un attīstības plānošanas dokumentu ietvaros, tai skaitā informatīvajos ziņojumos (Tabula 1). Vienīgais rādītājs, kas nav iepriekš identificēts dokumentos, ir Jaunsardzes mācību vietu skaits.

Tabula 1. Intervences iznākuma rādītāji

Iznākuma rādītājs	Prognozētā vērtība	Sasniegtā vērtība (2024. vai 2025. gadā)
Jauniešu skaits, kuri apguvuši VAM	34 000 izglītojamo gadā	2024./2025. mācību gadā VAM apguva 26 613 izglītojamo. ³⁶

³¹ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumprojekta anotācija <Saite>

³² Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma 17.pants. <Saite>

³³ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumprojekta anotācija <Saite>

³⁴ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma 2.² panta 4.daļa. <Saite>

³⁵ Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likuma 7. panta 2.daļa un 11. panta 4.daļa. <Saite>

³⁶ Jaunsardzes centrs. (2025). Gada pārskats par 2024.gadu. <Saite>

Jauniešu skaits, kuri piedalās brīvprātīgajās VAM vasaras nometnēs	Līdz 2 000 jauniešiem gadā ³⁷	2020.-2024. gadu periodā nometnēs ir piedalījušies vidēji 164 jaunieši, lielākais 2023. gadā – 259 jaunieši ³⁸
Jaunsargu skaits	8 000 bērnu un jauniešu gadā	2020.-2025. gadu periodā vidējais jaunsargu skaits ir bijis 7 794, lielākais 2025. gadā – 9 105 jaunsargi ³⁹
Jaunsargu instruktoru skaits	350 jaunsargu instruktori ⁴⁰	2025. gadā – 308 jaunsargu instruktori ⁴¹
Jaunsardzes mācību vietu skaits	–	2025. gadā – 316 Jaunsardzes mācību vietas ⁴²

Ne ES, ne nacionāla līmeņa plānošanas dokumenti nenosaka konkrētus **rezultāta radītājus**, kas ļautu novērtēt Likuma darbību. Taču tie iezīmē politikas virzienus un mērķus, kuriem ir sasaiste ar VAM un Jaunsardzes darbību un kas kalpo kā intervences loģikas kontekstuāls pamatojums.

Vērtējot ES politikas dokumentus, tie uzsver pilsoniskās apziņas, līdzdalības un demokrātisko vērtību stiprināšanu, mazāk fokusējoties uz militāro sagatavotību, kas ir sasaistē ar VAM un Jaunsardzes mērķiem. Piemēram, ES Padomes secinājumi par izglītības un mācību ieguldījumu kopīgo Eiropas vērtību un demokrātiska pilsoniskuma stiprināšanā⁴³ akcentē pilsoniskuma izglītības lomu krīžu noturības spējas stiprināšanā, aicinot dalībvalstis attīstīt jauniešu spēju rīkoties kā atbildīgiem pilsoņiem un pilnvērtīgi piedalīties pilsoniskajā un sociālajā dzīvē. VAM īstenošana savukārt tieši saskan ar ES stratēģijas par bērna tiesībām mērķi⁴⁴ – sekmēt bērnu iespēju būt aktīviem pilsoņiem un demokrātiskās sabiedrības locekļiem, aicinot izglītības iestādēs labāk izglītēt par pilsoniskumu, līdztiesību un līdzdalību demokrātiskajos procesos. Uz Jaunsardzes darbību ES līmenī vairāk attiecināmi ES jaunatnes stratēģijas 2019.–2027. gadam⁴⁵ mērķi, kas saistīti ar jauniešu pilsoniskās līdzdalības un aktivitātes veicināšanu, kā arī iesaistes jaunatnes organizācijās veicināšanu, tai skaitā izmantojot neformālās izglītības instrumentus.

Nacionālajā līmenī šīs izglītības programmu iniciatīvas, lai arī nav tieši integrētas Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam, taču tās netieši atbilst tās virzieniem – kultūrtelpas attīstībai, kas paredz veidot spēcīgu nācijas identitāti un nacionālo piederību, inovatīvu sabiedrības līdzdalību, kā arī nepieciešamību attīstīt un paplašināt pilsoniskās izglītības un sociālās integrācijas iespējas.⁴⁶ Latvijas nacionālās attīstības plānā 2021–2027 rīcības virzienā “Drošība” kā viens no definētiem rādītājiem ir Jaunsardzes dalībnieku skaits, norādot nepieciešamību stiprināt Latvijas iedzīvotāju rīcībspēju apdraudējuma gadījumos, iesaistoties visaptverošā valsts aizsardzībā. Vienlaikus Valsts aizsardzības koncepcijas 2023.–2027. ietvaros Jaunsardze un VAM tiek definētas kā viens no noturību un rīcībspēju stiprinošiem mehānismiem. Apgūstot VAM un darbojoties Jaunsardzē, jaunieši iegūst pamatzināšanas valsts aizsardzībā, novērtē disciplīnas un kārtības nozīmi, attīsta pārliecību par sevi un kopumā ir daudz

³⁷ Jaunsardzes centrs. (2024). 2024. gada publiskais pārskats. <[Saite](#)>

³⁸ Jaunsardzes centrs. Gada pārskati (2020.-2023. gadu periodā). <[Saite](#)> Neieskaitot datus par 2021. gadu, ņemot vērā, ka Covid-19 ierobežojumu dēļ netika īstenota viena no plānotajām divām nometnēm.

³⁹ Jaunsardzes centra sniegtā informācija

⁴⁰ Informatīvais ziņojums Par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027. Gadā. <[Saite](#)>

⁴¹ Jaunsardzes centra sniegtā informācija

⁴² Jaunsardzes sniegtā informācija. Dati norādīti par 2025. gada beigām

⁴³ Padomes secinājumi par izglītības un mācību ieguldījumu kopīgo Eiropas vērtību un demokrātiska pilsoniskuma stiprināšanā (C/2023/1339). <[Saite](#)>

⁴⁴ 24.03.2021. Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai, Reģionu komitejai. ES stratēģija par bērna tiesībām. <[Saite](#)>

⁴⁵ Eiropas Savienības Padomes un Padomē sanākušo dalībvalstu valdību pārstāvju rezolūcija par regulējumu Eiropas sadarbībai jaunatnes jomā: Eiropas Savienības jaunatnes stratēģija 2019.–2027. gadam (2018/C 456/01). <[Saite](#)>

⁴⁶ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. <[Saite](#)>

labāk sagatavoti VAD izpildei.⁴⁷ Tā kā ES un nacionāla līmeņa dokumentos nav definēti konkrēti ar Likuma darbību saistīti politikas rezultāti, visaptverošu programmu rezultātu izvērtēšanu var nodrošināt ar sistemātiskām Jaunsardzes dalībnieku, VAM absolventu un izglītības iestāžu aptaujām. Attiecībā uz Jaunsardzes dalībniekiem un VAM absolventiem Novērtējuma ietvaros ir identificēti izmantojamie rādītāji, kuru sistemātisks novērtējums ļautu nomērīt VAM un Jaunsardzes sasniegtos rezultātus (Tabula 2). Jānorāda, ka šie ir konkrēti aspekti tika iekļauti VAM absolventu un jaunsargu aptaujās, kas tika īstenotas novērtējuma ietvaros, vienlaikus plašāks iespējamo rādītāju apjoms ir identificēts pielikumā Nr. 1.

Tabula 2. Ieteiktie rezultāta rādītāji intervences vērtēšanai

Rezultāta rādītājs
<p>VAM</p> <p>Jauniešu pašvērtējums (drīzāk labs, ļoti labs) par apgūtajām zināšanām un prasmēm VAM:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rīcība krīzes situācijās (ārkārtas situācijas, apdraudējums); • Praktiskās iemaņas (orientēšanās, ekipējums, pirmās palīdzības pamati u. c.); • Sadarbība un darbs komandā; • Disciplīna un atbildība par savu rīcību; • Kritiskā domāšana un informācijas izvērtēšana; • Izpratne par pilsoņa lomu valsts aizsardzībā; • Izpratne par valsts drošības un aizsardzības sistēmu <p>Izmaiņas (drīzāk palielinājusies, būtiski palielinājusies) jauniešu personīgajā vēlmē aizsargāt Latviju pēc VAM apguves</p> <p>Izmaiņas jauniešu paradumos (nedaudz biežāk/ daudz biežāk nekā iepriekš) pēc VAM apgūšanas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Domā par savu fizisko sagatavotību un veselību; • Runā ar ģimeni vai draugiem par krīžu situācijām un drošību; • Apsver iespējas aktīvāk iesaistīties pilsoniskajā līdzdalībā; • Apsver iespējas veidot karjeru kādā no profesionālajiem dienestiem; • Apsver iespējas iesaistīties Valsts aizsardzības dienestā vai Zemessardzē; • Apsver iespējas veidot militāru karjeru.
<p>Jaunsardzes programma</p> <p>Jaunsargu pašvērtējums (drīzāk piekrīt, pilnībā piekrīt) par apgūtajām prasmēm un ieradumiem</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sadarbība ar citiem gan Jaunsardzē, gan ārpus tās; • Rīcība ārkārtas situācijās; • Ikdienas dzīvē noderīgas prasmes; • Biežāka fiziska aktivitāte un kustības; • Spēja veikt fiziski grūtākus uzdevumus nekā iepriekš; • Atbildība par saviem darbiem un lēmumiem; • Lielāka pašpārliecība un ticība saviem spēkiem. <p>Jaunsargu pašvērtējums (drīzāk piekrīt, pilnībā piekrīt) par ieguvumiem no dalības Jaunsardzē:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaunsardze palīdzējusi labāk saprast, kāpēc ir svarīgi cienīt Latviju un tās simbolus (karogu, himnu u.c.); • Jaunsardze palīdzējusi saprast, kā es pats/-i varu būt noderīgs/-a Latvijai; <p>Dalība Jaunsardzē veido piederības sajūtu Latvijai.</p>

⁴⁷ Valsts aizsardzības koncepcija. <Saite>

◆ Intervences ietekme

2020. gada Valsts aizsardzības koncepcijā tika norādīts, ka plānotā Likuma ietekme ir saistīta ar Latvijas sabiedrības noturības stiprināšanu pret ārējo apstākļu iedarbību un pieaugošajiem tehnoloģiskajiem un citiem izaicinājumiem, ilgtermiņā veicinot arī valsts starptautisko konkurētspēju.⁴⁸ Vienlaikus Likumā nav noteikti konkrēti aspekti un rādītāji, kas ļautu sistēmiski novērtēt tā ietekmes apjomu, tādēļ Novērtējuma ietvaros identificēti divi potenciālie ietekmes izvērtēšanas virzieni:

- jauniešu viedokļa par VAM un Jaunsardzes programmām analīze, kas tieši atspoguļo Likuma mērķa grupas uztveri un izmaiņas uztverē;
- pieejamo statistikas datu analīze par jauniešu brīvprātīgu iesaisti valsts aizsardzības dienestā un citās aizsardzības struktūrās.

VAM apguvušo jauniešu un jaunsargu pašvērtējums par iegūtajām prasmēm un zināšanām, kā arī novērotajām izmaiņām, aptaujās kopumā ir augsts, kas liecina par pozitīvu Likuma ietekmi. VAM programmas kontekstā vairākos aspektos jaunieši īpaši augstu vērtē apgūtās zināšanas par disciplīnu, atbildību par savu rīcību, sadarbību un darbu komandā, kā arī praktiskās iemaņas, tostarp orientēšanos. Līdz ar to turpmākajā VAM programmas īstenošanā galvenais uzdevums ir saglabāt augstos vērtējumus. Vienlaikus nākotnē, iespējams, var plānot rezultātu uzlabošanu attiecībā uz jauniešu personīgo vēlmi aizsargāt Latviju pēc VAM apguves un aktīvāku iesaistīti pilsoniskajā līdzdalībā, ņemot vērā, ka šo tēmu plašāka integrācija VAM programmā ir gan iespējama, gan identificēta kā nepieciešama. Arī FGD iestāžu pārstāvji norādīja, ka vēlamās izmaiņas šajos rādītājos ir sasniedzamas, ja programma tiek mērķtiecīgi pilnveidota. Jaunsardzes programmas gadījumā augstie jaunsargu vērtējumi, jo īpaši attiecībā uz zināšanām par rīcību ārkārtas situācijās, ikdienā izmantojamām prasmēm un atbildības sajūtu par saviem darbiem un lēmumiem, arī turpmāk būtu saglabājami un nostiprināmi tādā pašā līmenī (detalizēts datu apkopojums pieejams pielikumā Nr. 1).

Papildu netiešu Likuma ietekmi apliecina pieaugošā jauniešu interese par iesaisti VAD un citās aizsardzības struktūrās. Piemēram, 2023. – 2026. gadu periodā no sešiem VAD iesaukumiem trīs ir bijuši nokomplektēti tikai no brīvprātīgi pieteikušies jauniešiem, savukārt pārējos trīs iesaukumos nejaušības principa kārtā iesaukto jauniešu īpatsvars svārstījās no 14 % līdz 28 % no kopējā iesaukto skaita. Turklāt to jauniešu skaits, kuri pieteikušies VAD brīvprātīgi, taču nav tikuši iesaukti, uzrāda pieaugošu tendenci.⁴⁹

Netiešu Likuma ietekmi atspoguļo arī jauniešu vēlme saistīt savu karjeru ar militāro nozari vai citiem profesionālajiem dienestiem: Valsts policiju, Robežsardzi, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu un citām struktūrām. Šajā kontekstā īpaši nozīmīgs ir fakts, ka trešdaļa no visiem Nacionālajā aizsardzības akadēmijā studējošajiem ir bijušie jaunsargi, kas liecina par Jaunsardzes programmas būtisku ietekmi uz militārās karjeras izvēli. Savukārt Valsts robežsardzes koledžā kopš 2020. gada vidēji 9 % no kopējā uzņemto audzēkņu skaita ir bijušie jaunsargi.⁵⁰

Kopumā šādu rādītāju analīze sniedz nozīmīgu ieskatu Likuma faktiskajā ietekmē uz jauniešu vēlmi un gatavību saistīt savu nākotni ar valsts aizsardzību. Taču visaptveroši secinājumi par ilgtermiņa ietekmi būtu iespējami tikai tad, ja šādi dati tiktu vākti un apkopoti sistemātiski visās attiecīgajās iestādēs.

⁴⁸ Valsts aizsardzības koncepcija. (2020). 3.2.9. nodaļa. <Saite>

⁴⁹ Aizsardzības ministrijas sniegtā informācija

⁵⁰ Jaunsardzes centra sniegtā informācija

3. Rezultātu analīze

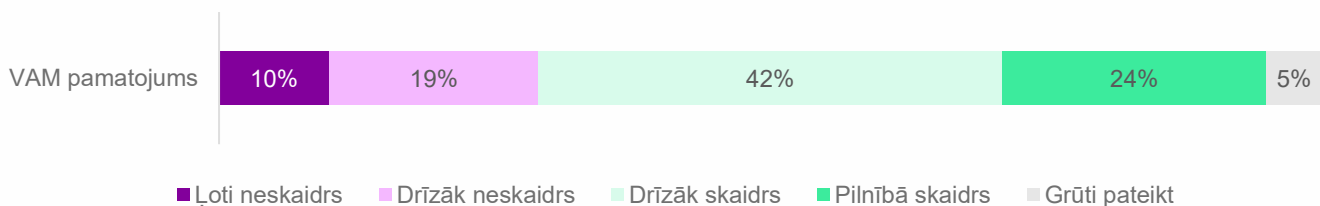
3.1. Valsts aizsardzības mācības ietekme uz mērķa grupu

Nodaļas ietvaros tiek analizēta Likuma ieviešanas ietekme uz VAM izglītojamiem, vērtējot, vai tiek sasniegts VAM kursa mērķis – veidot aktīvu, mobilu un rīkoties spējīgu sabiedrības locekli, kurš grib un spēj aizstāvēt sevi, līdzilvēkus un Latviju krīzes gadījumā. Analīze ietver arī konstatētās statistiski nozīmīgās saistībās starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, tai skaitā mājās lietotās valodas.

Cik lielā mērā jaunieši, kuri apguvuši VAM kursu, ir ieguvuši zināšanas un prasmes, kas atbilst noteiktajiem VAM kursa mērķiem?

Vērtējot jauniešu izpratni par VAM, aptaujas dati atklāj, ka pirms VAM mācību uzsākšanas vairumam aptaujāto bija vismaz daļēja izpratne par šī priekšmeta ieviešanas pamatojumu (Attēls nr. 2). Tomēr sniegto atbilžu sadalījums rāda, ka izpratnes līmenis starp aptaujātajiem būtiski atšķīrās. Lielākā respondentu daļa (42 %) norādīja, ka VAM ieviešanas iemesli viņiem bijuši “drīzāk skaidri”, savukārt 24 % atzina, ka tie bijuši “pilnībā skaidri”. Tas nozīmē, ka, lai gan aptuveni divām trešdaļām jauniešu (66 %) bija vismaz daļēja izpratne par ieviešanas pamatojumu, tomēr pilnīga skaidrība bija mazāk kā ceturtajai daļai respondentu. Jāatzīmē, ka ievērojamai respondentu daļai (29 %) priekšmeta ieviešanas pamatojums šķitis “drīzāk neskaidrs”, kas var liecināt par nepietiekamu sabiedrības informēšanu VAM ieviešanas laikā.

Attēls nr. 2. Jauniešu vērtējums par to, cik skaidrs bija pamatojums, kāpēc VAM ir ieviests skolās, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

Analizējot datus starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, var secināt, ka VAM ieviešanas mērķi ievērojami biežāk nav bijuši skaidri meitenēm – attiecīgi variantus “pilnībā skaidrs” un “drīzāk skaidrs” ir norādījušas 64 % meiteņu un 70 % zēnu. Arī analizē pa izglītības iestāžu tipiem, var secināt, ka izpratni pozitīvāk vērtē skolēni un jaunieši no ģimnāzijas/ liceja un profesionālajām vidusskolām/ tehnikumiem – attiecīgi variantus “pilnībā skaidrs” un “drīzāk skaidrs” izvēlējās 69 % un 68 %, salīdzinājumā ar 63 %, kuri mācījās vidusskolā. Savukārt jaunieši, kuru dzimtā valoda nav latviešu, vai tā nav vienīgā dzimtā valoda, vērtējums “pilnībā skaidrs” un “drīzāk skaidrs” bija attiecīgi 57,2 % un 61 %, salīdzinot šādu vērtējumu norādīja 70 % jauniešu, kuru dzimtā valoda ir latviešu valoda.

FGD, raksturojot pirmo asociāciju ar VAM, viedokļi dalās atkarībā no dalībnieku iepriekšējās pieredzes. Jaunieši, kuri pirms VAM darbojušies Jaunsardzē, šo mācību priekšmetu sagaidīja ar pozitīvām gaidām – gan tāpēc, ka jau bija pazīstami ar tematikas saturu, gan tāpēc, ka bija interesanti vērot, kā šīs zināšanas tiks nodotas pārējiem klases biedriem. Vienlaikus sākotnēji viņi bija skeptiski noskaņoti par to, vai VAM spēs piedāvāt viņiem jaunas zināšanas vai prasmes.

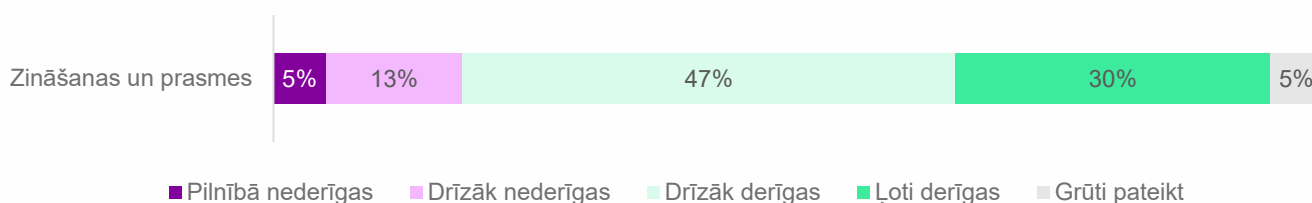
Savukārt jaunieši bez Jaunsardzes pieredzes norādīja, ka sākotnēji VAM šķitis nedaudz biedējošs, jo nebija skaidrs, kāds būs kursa saturs un prasības, turklāt militārā ievirze radīja zināmas bažas. Lielāku skaidrību sākotnēji sniedza informācija, kas gūta no plašsaziņas līdzekļiem vai draugiem un paziņām, savukārt pirmajās nodarbībās jaunsargu instruktors atbildējis uz aktuālākajiem jautājumiem un izskaidrojis

kursa saturu. Kopumā dalībnieki norāda, ka pēc sākotnējā iepazīšanās posma gan viņiem pašiem, gan viņu klases biedriem mācību priekšmets nesagādāja būtiskas grūtības.

Attiecībā uz VAM nepieciešamību jauniešu ieskatā, var identificēt vairākus pamatojumus. Pirmkārt, VAM tiek uztverts kā sagatavošanās VAD, jo palīdz iepazīties ar tā saturu un mazina ar dienestu saistīto neziņu, kā arī veicina interesi par militāro sfēru kopumā. Otrkārt, ņemot vērā aktuālo ģeopolitisko situāciju, VAM tiek novērtēts kā instruments gatavības veidošanai krīzes situācijām – tas mudina jauniešus pārdomāt, kā rīkoties apdraudējuma gadījumā. Atsevišķi dalībnieki kā papildu pamatojumu min arī kursa nozīmi pilsoniskās apziņas un patriotisma stiprināšanā.

Vērtējot VAM apgūto zināšanu un prasmju lietderību, aptaujas rezultāti liecina, ka lielākā daļa respondentu tās uzskata par noderīgām (Attēls nr. 3). Kopumā 76 % aptaujāto apgūtās prasmes vērtē pozitīvi – 47 % tās raksturo kā drīzāk noderīgas, bet 30 % – kā ļoti noderīgas. Jānorāda, ka biežāk kā pilnībā nederīgas un drīzāk nederīgas zināšanas un prasmes vērtē jaunieši, kuru dzimtā valoda ir krievu (25 %) un krievu un latviešu valoda (22 %), savukārt jaunieši, kuru dzimtā valoda ir latviešu, šādu vērtējumu sniedz retāk (16 %).

Attēls nr. 3. Jauniešu vērtējums par zināšanām un prasmēm, kas iegūtas VAM, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

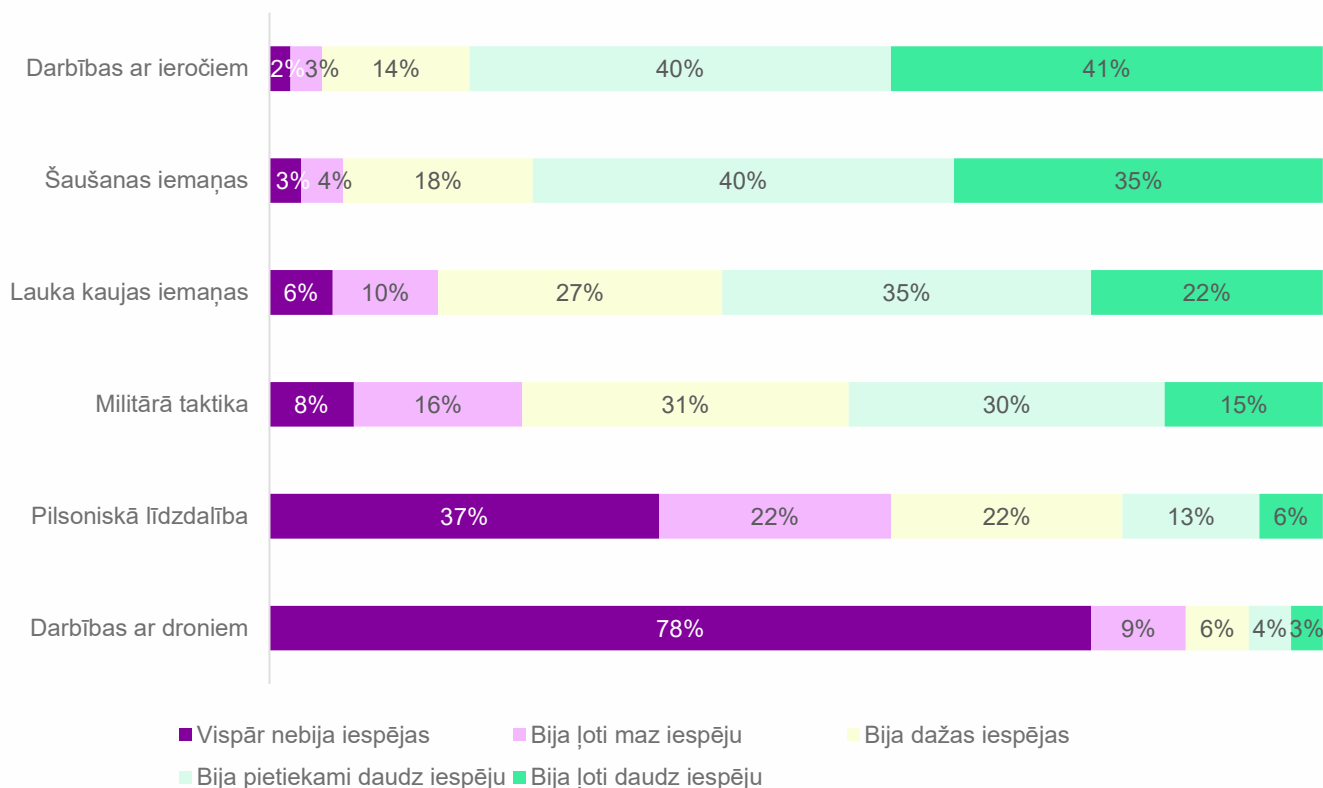
Aplūkojot konkrētu prasmju apguves iespējas VAM ietvaros, aptaujas dati rāda, ka jauniešiem visplašāk pieejamas bijušas ar militāro sagatavotību tieši saistītas prasmes, turpretī būtiski ierobežotākas iespējas bijušas pilsoniskās līdzdalības jomā un jo īpaši bezpilota gaisa kuģu (dronu) izmantošanā (Attēls nr. 4). Visaugstāk respondenti novērtē iespējas apgūt darbības ar ieročiem un šaušanas iemaņas – attiecīgi 81 % un 75 % aptaujāto norāda, ka šīs prasmes bija pieejamas pietiekamā vai lielā apjomā. Arī lauka kaujas iemaņas lielākajai daļai jauniešu bijušas pieejamas – 57 % respondentu atzīmējuši, ka tās varēja apgūt pietiekamā vai lielā apjomā, lai gan 16 % norāda, ka šādu iespēju bijis maz vai tās nav bijušas vispār.

Militārās taktikas apguves iespējas vērtētas pretrunīgāk – mazāk nekā puse jauniešu (45 %) tās atzinuši par pietiekamām vai ļoti plašām, bet katrs ceturtais (24 %) norādījis uz nepietiekamām iespējām šajā jomā. Būtiski zemāk tiek vērtētas iespējas iesaistīties pilsoniskās līdzdalības aktivitātēs, piemēram, dalība pasākumos, vietu sakopšanā vai citās iniciatīvās pagasta vai novada līmenī. Šajā jomā 59 % respondentu norāda, ka attiecīgās iespējas nav bijušas vai bijušas ļoti ierobežotas. Visretāk pieejama bijusi iespēja apgūt darbību ar bezpilota gaisa kuģiem (droniem) – 78 % respondentu norādīja, ka šādu iespēju VAM ietvaros nav bijis, kas skaidrojams ar to, ka dronu apmācības aspektu integrēšana programmas saturā Novērtējuma veikšanas laikā ir procesā.

FGD ietvaros jaunieši norāda, ka plašāka dronu apmācība VAM saturā būtu nozīmīga, ņemot vērā mūsdienu militārās tendences. Vienlaikus dalībnieki uzsver, ka VAM programmā būtu vērtīgi paplašināt iespējas attīstīt noturību un gatavību dažādām krīzes situācijām un rīcībai katastrofu gadījumos, neaprobežojoties tikai ar militārā apdraudējuma scenārijiem – kā vienu no konkrētiem priekšlikumiem jaunieši min pirmās palīdzības apmācības iekļaušanu programmā. Tāpat dalībnieki pauž vēlmi pēc

plašākas informācijas par militārās karjeras iespējām, tostarp par Nacionālās aizsardzības akadēmijas piedāvājumu un nākotnes karjeras perspektīvām, kā arī par citu profesionālo dienestu darbību Latvijā.

Attēls nr. 4. Jauniešu vērtējums par iespējām apgūt dažādas prasmes VAM, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

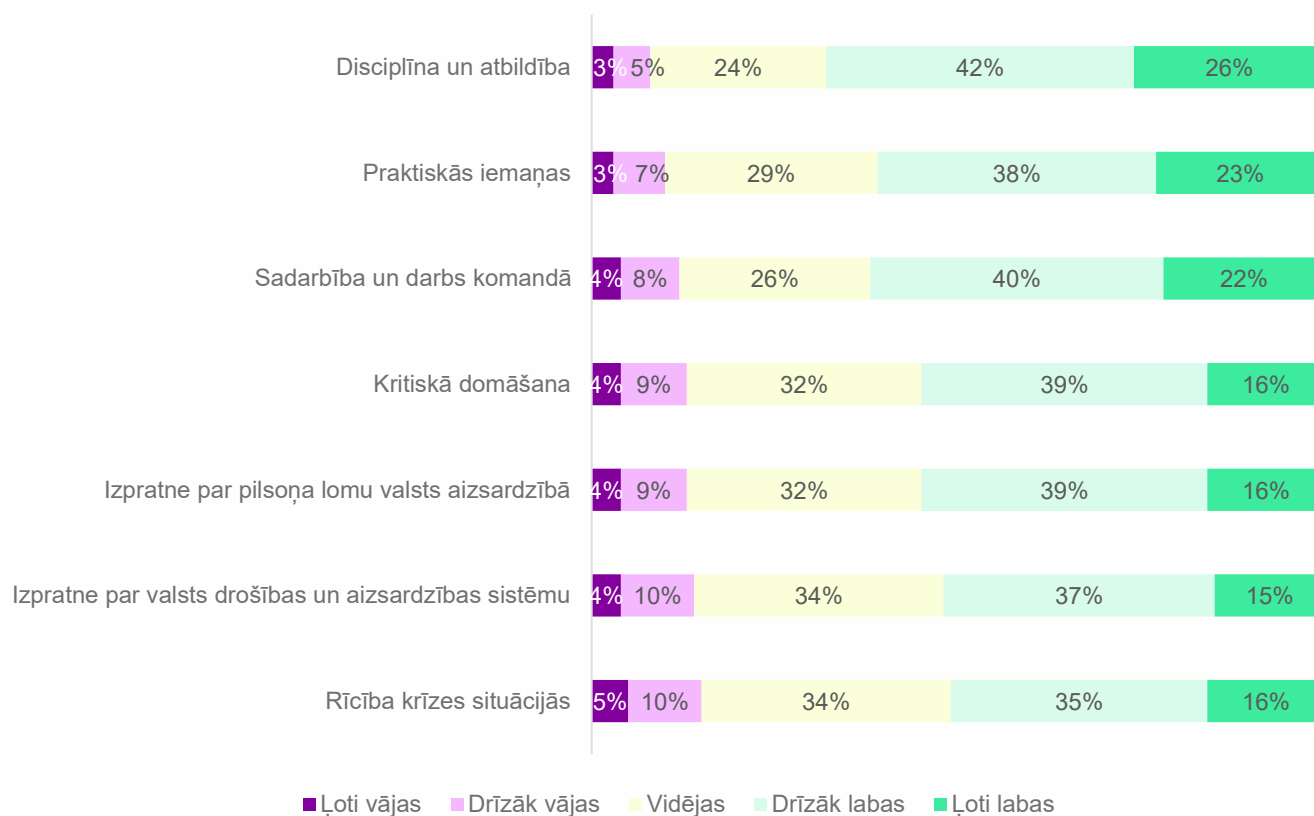
Jauniešu vērtējumi par VAM apgūtajām prasmēm atšķiras vairākās sociāldemogrāfiskajās grupās. Reģionālā griezumā statistiski nozīmīgas atšķirības konstatētas lauka kaujas iemaņu, šaušanas iemaņu, militārās taktikas un pilsoniskās līdzdalības prasmju apgūvē. Biežāk augstāki vērtējumi novērojami Kurzemes, Zemgales un Latgales reģionos, bet zemāki – Rīgas reģionā. Tāpat jaunieši no mazākām pilsētām un lauku teritorijām ir biežāk norādījuši, ka viņiem bijusi lielāka iespēja apgūt lauka kaujas iemaņas, šaušanu un militāro taktiku, savukārt Rīgā šie vērtējumi ir zemāki.

Dzimumu griezumā meitenes augstāk vērtē iespējas apgūt darbības ar ieročiem un šaušanas iemaņas, kamēr zēni biežāk norāda uz lielākām iespējām apgūt prasmes pilsoniskajā līdzdalībā un dronu izmantošanā. Analīze starp dažādiem izglītības iestāžu tiptiem norāda, ka profesionālo skolu audzēkņi nedaudz zemāk vērtē iespējas apgūt darbības ar ieročiem, bet ģimnāziju skolēni – militāro taktiku. Savukārt valodas un vecuma griezumā var secināt, ka jaunieši, kuriem latviešu valoda ir vienīgā dzimtā valoda, biežāk norāda uz plašākām iespējām apgūt lauka kaujas iemaņas, bet jaunākajā vecuma grupā (16-18) augstāk tiek vērtētas iespējas apgūt šaušanas un ieroču lietošanas prasmes. Kopumā rezultāti liecina, ka prasmju apguves iespējas dažādās skolēnu grupās nav pilnīgi vienmērīgas.

Aplūkojot VAM apgūto zināšanu un prasmju kvalitātes pašvērtējumu dažādās jomās, aptaujas dati liecina, ka respondentu vērtējums kopumā ir pozitīvs, dominējot atbildēm “drīzāk labas” un “ļoti labas” (Attēls nr. 5). Visaugstāk aptaujātie vērtē disciplīnas un atbildības attīstību (68 %). Līdzīgi augsti tiek vērtētas sadarbības prasmes (62 %) un praktiskās iemaņas (61 %), kas liecina par to, ka VAM vissekmīgāk attīsta tieši šīs kompetences. Arī izpratne par pilsoņa lomu valsts aizsardzībā lielākoties tiek vērtēta pozitīvi.

Nedaudz mērenāka attieksme tiek pausta pret prasmēm rīkoties krīzes situācijās, lai gan puse respondentu (51 %) iegūtās zināšanas šajā jomā ir novērtējusi kā drīzāk labas vai labas, tomēr relatīvi liela daļa (34 %) tās vērtē kā vidējas, kas norāda uz iespējamu nepilnību šī aspekta apgūvē.

Attēls nr. 5. Jauniešu vērtējums par VAM apgūtajām prasmēm, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

VAM apgūto prasmju vērtējumi skalā no 1 ("ļoti vājas") līdz 5 ("ļoti labas") vairākās jomās var novērot statistiski nozīmīgas atšķirības starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām. Reģionālā griezumā augstākie apgūto prasmju pašvērtējumi biežāk novērojami jauniešiem no Zemgales un Kurzemes, bet zemākie – Rīgas reģionā. Tas īpaši attiecas uz rīcību krīzes situācijās, praktiskajām iemaņām, sadarbību, disciplīnu, kritisko domāšanu, izpratni par pilsoņa lomu un valsts drošības sistēmu. Līdzīga tendence redzama arī pēc apdzīvotās vietas tipa – jaunieši, kuri dzīvo laukos, par lielāko daļu apgūto prasmju sniedz augstākus vērtējumus nekā jaunieši no Rīgas.

Pēc izglītības iestādes tipa statistiski nozīmīga atšķirība konstatēta tikai izpratnē par pilsoņa lomu valsts aizsardzībā, kur augstākais vērtējums ir jauniešiem, kuri mācās vai ir mācījušies ģimnāzijā/ licejā. Pēc dzimtās valodas augstākus vērtējumus vairākās jomās uzrāda jaunieši, kuru dzimtā valoda ir latviešu valoda, īpaši tas ir novērojams praktisko iemaņu, sadarbības, kritiskās domāšanas, pilsoņa lomas un valsts drošības sistēmas izpratnes ziņā. Savukārt rusofono jauniešu vērtējumi ir zemāki. Dzimumu griezumā meitenes augstāk nekā zēni vērtē sadarbību, disciplīnu un izpratni par pilsoņa lomu valsts aizsardzībā. Lielākā standartnovirze šajā vērtējumā visbiežāk vērojama rusofonajiem jauniešiem, kā arī skaitliski mazākās vecumgrupās, īpaši starp respondentiem, kuri ir vecāki par 20 gadiem. Tas liecina, ka šajās grupās vērtējumi ir mazāk viendabīgi un respondentu pieredze ar VAM saturu ir daudz atšķirīgāka.

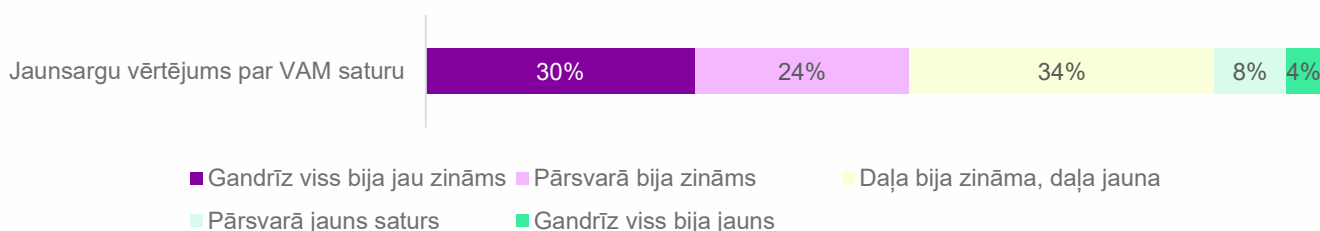
Kopumā aptaujas rezultāti liecina, ka VAM sekmīgi veicina gan praktisko prasmju, gan pilsonisko un personisko kompetenču attīstību. Tomēr vairākās jomās ievērojama respondentu daļa atklāj vidēju zināšanu līmeni, ko vienlaikus var arī interpretēt kā nepieciešamību pēc papildu zināšanām un norāda uz iespēju pilnveidot VAM saturu un mācību metodiku attiecīgajās jomās. FGD jaunieši kā vienu no vērtīgākajiem VAM ieguvumiem izceļ sadarbības prasmju attīstību. Vienlaikus jaunieši uzsver, ka VAM sniedzis vērtīgas zināšanas par militāro sfēru un Jaunsardzi plašākā nozīmē – tas rosinājis daļu no viņiem pievienoties Jaunsardzei vidusskolas posmā, savukārt citi apsver iespēju pēc vidusskolas beigšanas brīvprātīgi iesaistīties Valsts aizsardzības dienestā.

Jaunsargu instruktori un JC novadu pārvalžu pārstāvji intervijās norādīja, ka VAM priekšmets kopumā drīzāk sasniedz savu mērķi. Priekšmets jauniešiem sniedz ievadu valsts aizsardzības un drošības tēmās, kā arī attīsta atsevišķas praktiskās prasmes, piemēram, orientēšanos, ierindas mācību, pamata rīcību krīzes situācijās. Atsevišķi jaunsargu instruktori uzsver, ka līdz kursa noslēgumam, īpaši 11. klasē, jauniešos ir vērojamas pozitīvas izmaiņas attieksmē, disciplīnā un izpratnē par valsts aizsardzības sistēmu kopumā.

Intervētie jaunsargu instruktori un JC novadu pārvalžu pārstāvji norādīja rīcībspēju kā vienu no VAM pamatkomponentēm, kas praksē izpaužas kā jaunieša spēja uzņemties iniciatīvu un atbildību, gatavība strādāt komandā, vadīt grupu uzdevumus un paust savu viedokli. Par rīcībspējas izpausmēm tiek uzskatīta arī dalība brīvprātīgās aktivitātēs, skolas pasākumu organizēšanā un pašpārvaldē. Jaunsargu instruktori kā raksturīgākās pazīmes nodarbībās min aktīvu iesaisti, jautājumu uzdošanu, papildu iniciatīvu un jauniešu vēlmi iesaistīties tēmās arī ārpus programmas ietvariem.

Aplūkojot to respondentu rezultātus, kuri VAM apguves laikā darbojās Jaunsardzē (N=320), secināms, ka šai grupai VAM saturs lielākoties nebija pilnīgi jauns, bet drīzāk papildināja jau esošās zināšanas (Attēls nr. 6). Aptuveni 30 % aptaujāto norādīja, ka gandrīz viss apgūtais viņiem jau bija zināms, bet vēl 24 % atzina, ka priekšmeta saturs pārsvarā bija pazīstams. Vienlaikus trešdaļa respondentu (34 %) uzskata, ka zināma bijusi tikai daļa no satura. Arī FGD ietvaros Jaunsardzē iesaistītie dalībnieki norādīja, ka VAM nav devis būtisku pieņemumu zināšanās, taču tas ir ļāvis viņiem pilnveidot spēju atbalstīt klases biedrus un palīdzēt instruktoram nodarbību laikā. Tas apstiprina arī jaunsargu instruktoru intervijās pausto novērojumu, ka Jaunsardze nodrošina būtisku priekšzināšanu bāzi jauniešiem, kuri uzsāk VAM apguvi.

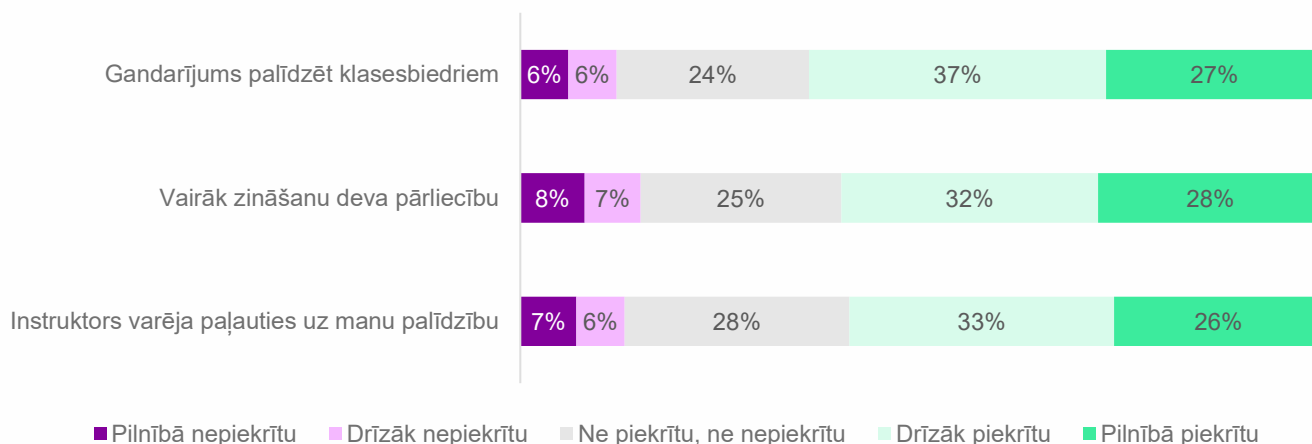
Attēls nr. 6. Jaunsargu, kuri apguvuši VAM, vērtējums par VAM saturu, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=320

Jaunsardzes pieredze korelē arī ar augstāku pārliecību par sevi un aktīvāku iesaisti nodarbībās. 60 % aptaujāto piekrita, ka priekšzināšanas deva viņiem pārliecību, bet 64 % respondentu ar Jaunsardzes pieredzi sagādāja gandarījumu iespēju palīdzēt klasesbiedriem (Attēls nr. 7). Līdzīgi 58 % norādīja, ka viņiem bijis patīkami apzināties, ka instruktors var palūgties uz viņu palīdzību nodarbības laikā.

Attēls nr. 7. Jaunsargu, kuri apguvuši VAM, vērtējums par VAM nodarbībām, %

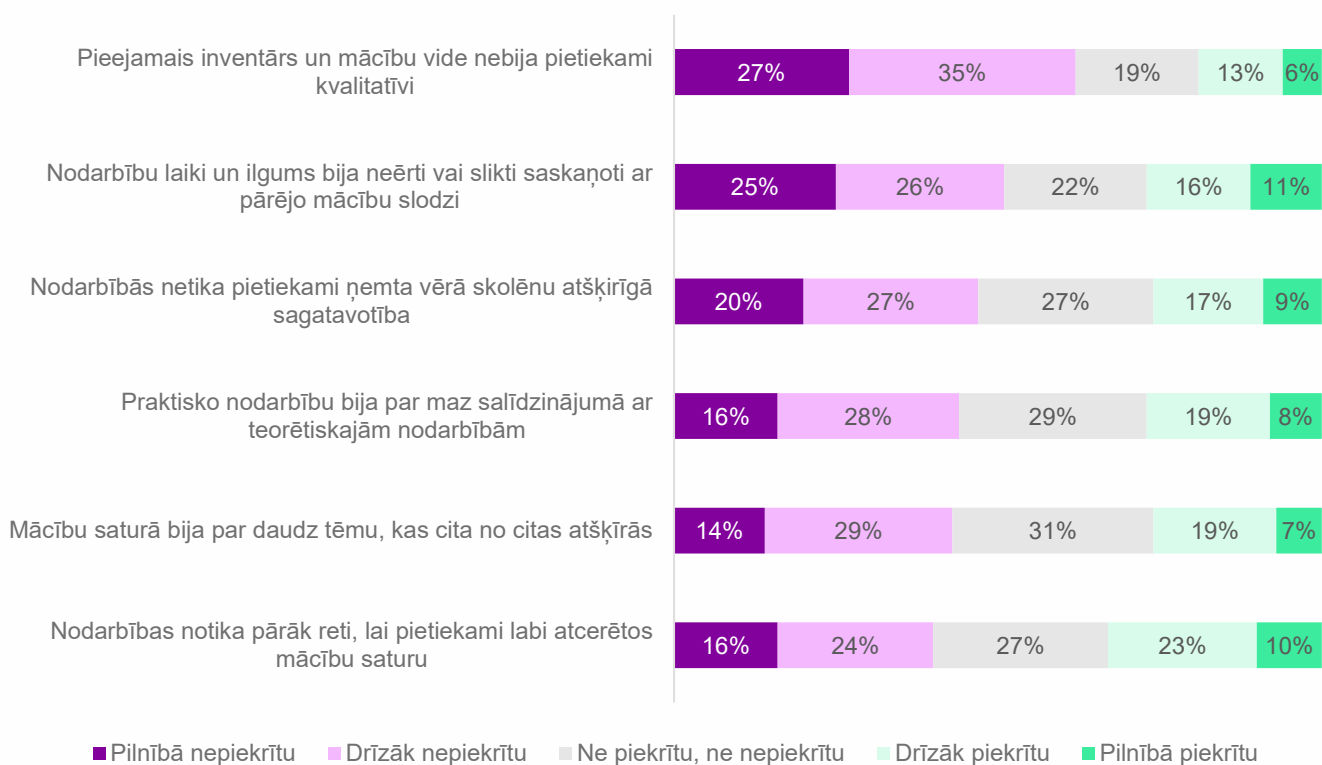
Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=320

Vērtējot VAM organizāciju izglītības iestādēs, lielākā daļa aptaujāto jauniešu to kopumā nevērtē kā problemātisku, tomēr atsevišķos aspektos ir vērojamas būtiskas pilnveidošanas iespējas (Attēls nr. 8). Organizatoriskie aspekti kopumā tiek vērtēti salīdzinoši pozitīvi, jo 62 % aptaujāto noraidīja apgalvojumu par inventāra un mācību vides nepietiekamu kvalitāti, bet 47 % nepiekrīta, ka nodarbībās nav tikusi ņemta vērā skolēnu atšķirīgā sagatavotība. Savukārt puse respondentu (51 %) nepiekrīta, ka nodarbību laiki un ilgums bijuši neērti. Vienlaikus FGD ietvaros uzrunātie jaunieši tieši šo aspektu izceļ kā būtiskāko neērtību VAM kontekstā. Lai arī VAM ir daļa no obligātā mācību satura, jaunieši norāda, ka citu mācību priekšmetu apguve, kas tajā dienā nenotiek VAM dēļ, bieži vien ir jākompensē – atkarībā no izglītības iestādes kārtības, tas izpaužas kā papildu mājas darbi, patstāvīga vielas apguve citā laikā vai kavēto stundu atstrādāšana citās dienās.

Vairākos aptaujas jautājumos relatīvi lielāka jauniešu daļa pauda kritiskāku vai neitrālu attieksmi, izceļot konkrētus trūkumus attiecībā uz nodarbību biežumu, praktisko aktivitāšu īpatsvaru un mācību procesa struktūru. Trešdaļa respondentu piekrīta, ka nodarbības notika pārāk reti, lai varētu labi apgūt saturu, bet vēl 27 % nespēja sniegt konkrētu vērtējumu. Līdzīgi 27 % uzskatīja, ka praktisko nodarbību bija par maz, savukārt 29 % nevēlējās pozicionēties šajā jautājumā. Arī attiecībā uz mācību satura sadrumstalotību katrs ceturtais respondents ir piekritis šim apgalvojumam, bet trešdaļa (31 %) izvēlējās neitrālu nostāju.

Vērtējot rezultātus sadalījumā pa dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, var secināt, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības. Griezumā starp dzimumiem statistiski nozīmīgas atšķirības konstatētas četros jautājumos – zēni biežāk nekā meitenes ir piekrituši apgalvojumiem, ka nodarbības notika pārāk reti, mācību saturs bija pārāk sadrumstalots, praktisko nodarbību bija par maz un inventārs nebija pietiekami kvalitatīvs.

Attēls nr. 8. Jauniešu vērtējums par VAM organizēšanu, %

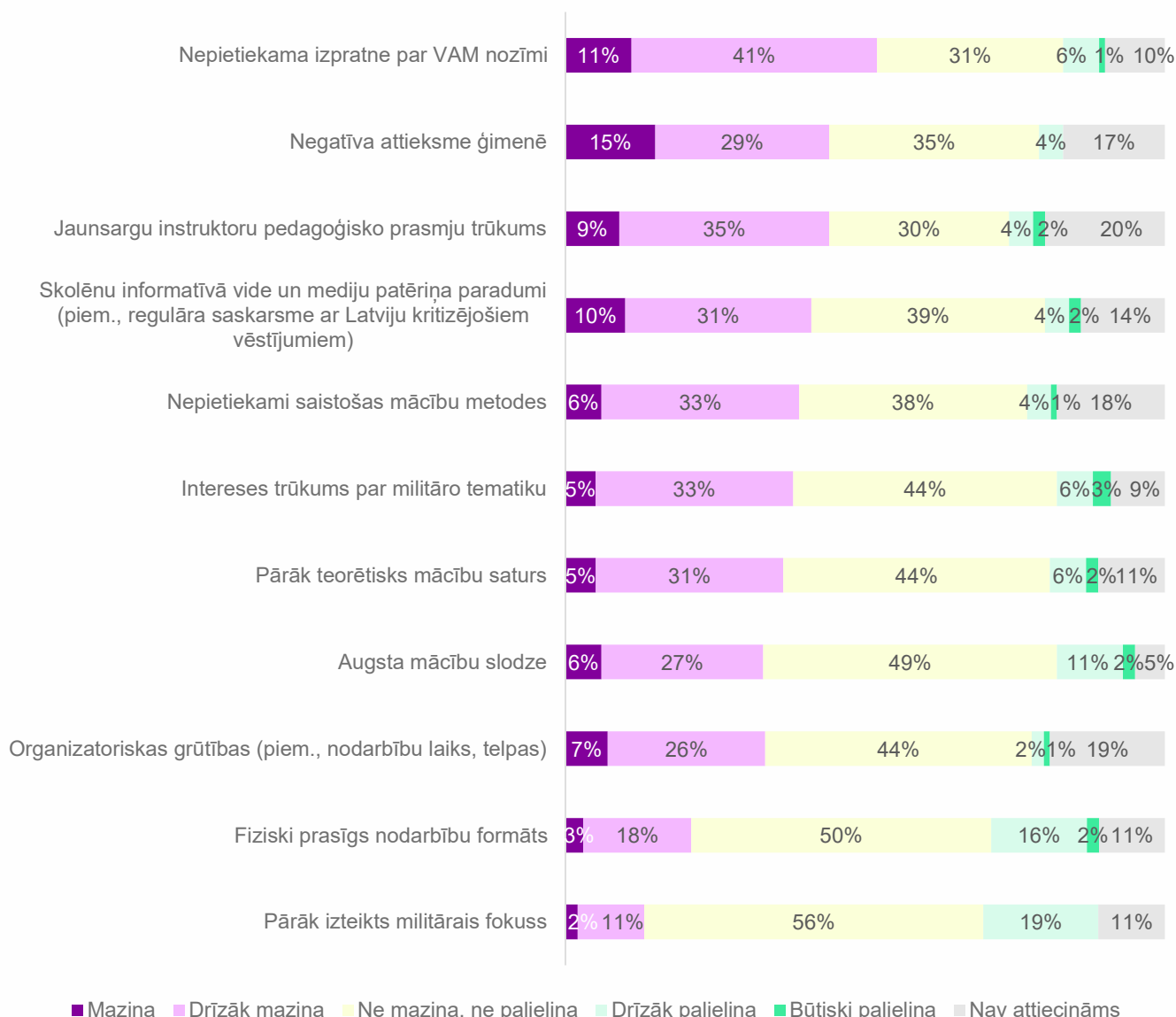

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

Reģionu griezumā nozīmīgas atšķirības parādās attiecībā uz nodarbību laiku un ilgumu, inventāra kvalitāti un to, cik lielā mērā tika ņemta vērā skolēnu atšķirīgā sagatavotība. Attiecīgi šajos jautājumos kritiskāki vērtējumi biežāk raksturīgi jauniešiem no Rīgas un Vidzemes, bet pozitīvāki no Kurzemes un Zemgales. Pēc apdzīvotās vietas tipa būtiska atšķirība konstatēta tikai jautājumā par skolēnu atšķirīgās sagatavotības ievērošanu, kur kritiskāku vērtējumu snieguši jaunieši no Rīgas. Pēc izglītības iestādes tipa būtiskākās atšķirības ir nodarbību laiku un ilguma vērtējumā: viskritiskākie ir vidusskolu skolēni, vismazāk kritiski – profesionālo skolu audzēkņi. Pēc dzimtās valodas nozīmīgas atšķirības ir vērtējumā par inventāra un mācību vides kvalitāti un to, ka nodarbībās nepietiekami tika ņemta vērā skolēnu atšķirīgā sagatavotība. Attiecīgi kritiskāki ir jaunieši, kuru dzimtā valoda ir krievu vai krievu un latviešu. Vecuma grupu griezumā biežāk kritiskākus vērtējumus sniedza jaunieši, kuri ir vecāki par 20 gadiem.

Vērtējot faktorus, kas ietekmē skolēnu motivāciju apgūt VAM, izglītības iestāžu pārstāvju sniegtie vērtējumi atklāj vairākus būtiskus šķēršļus (Attēls nr. 9). Kā galvenais motivāciju ietekmējošais faktors tiek izcelts nepietiekams skolēnu priekšstats par VAM nozīmi un mērķiem – 59 % izglītības iestāžu pārstāvju norāda, ka tas mazina vai drīzāk mazina skolēnu vēlmi iesaistīties. Nākamie biežāk minētie faktori ir negatīva attieksme ģimenē un jaunsargu instruktoru nepietiekamas pedagoģiskās prasmes, ko kā motivāciju mazinošu apstākli norādījuši 44 % aptaujāto. Tāpat 41 % respondentu uzskata, ka skolēnu motivāciju mazinošs aspekts ir arī skolēnu informatīvā vide un mediju patēriņa paradumi (piemēram, regulāra saskarsme ar Latviju kritizējošiem vēstījumiem), bet 40 % norādīja nepietiekami saistošas mācību metodes.

Attēls nr. 9. Izglītības iestāžu pārstāvju vērtējums par novērojumiem, cik lielā mērā norādītie aspekti mazina vai palielina skolēnu motivāciju iesaistīties VAM, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

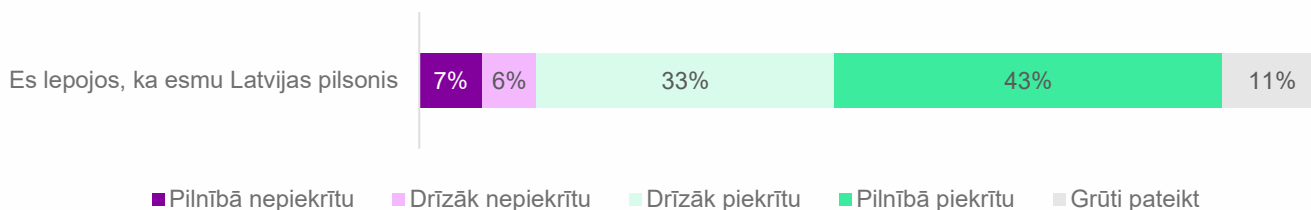
Apkopojot pētījuma rezultātus, secināms, ka jaunieši, kuri apguvuši VAM kursu, lielākoties ir ieguvuši zināšanas un prasmes, kas atbilst kursa izvirzītajiem mērķiem. VAM īpaši sekmīgi veicina disciplīnas, atbildības, sadarbības un praktisko iemaņu attīstību, kā arī sniedz pamata izpratni par valsts aizsardzību un pilsoņa lomu tajā. Vienlaikus dati rāda, ka atsevišķās jomās – pilsoniskajā līdzdalībā, rīcībā krīzes situācijās un drošības izaicinājumos – jauniešu pašvērtējums par iegūtajām zināšanām drīzāk ir vidējs, kas norāda uz nepieciešamību pilnveidot mācību saturu un metodiku. Jāuzsver, ka VAM ietekme ir izteiktāka to jauniešu vidū, kuriem ir iepriekšēja Jaunsardzes pieredze, jo tā nodrošina spēcīgāku priekšzināšanu bāzi un veicina lielāku iesaisti mācību procesā.

Cik lielā mērā jauniešos ir palielinājies patriotisms un piederības sajūta Latvijai?

Aptaujas dati liecina, ka jauniešiem, kuri pabeiguši VAM, ir pozitīva attieksme pret savu pilsonisko identitāti. Kopumā 76 % respondentu norāda, ka lepojas ar to, ka ir Latvijas pilsoņi, un 13 % pauž pretēju viedokli

(Attēls nr. 10). Tas liecina, ka piederības sajūta Latvijai jauniešu vidū ir salīdzinoši spēcīga, vienlaikus tā ir izteiktāka nekā gatavība pilnībā uzņemties pilsoņa pienākumu aizsargāt valsti (Attēls nr. 12). Kopumā šie rezultāti norāda uz labvēlīgu pamatu pilsoniskās atbildības un valsts aizsardzības motivācijas veidošanai, vienlaikus atklājot nepieciešamību turpināt stiprināt jauniešu izpratni par pilsoņa pienākumu valsts aizsardzības kontekstā.

Attēls nr. 10. Jauniešu vērtējums par savu pilsonisko lepnumu, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

Analizējot datus starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, var secināt, ka lepnums ir vērojams starp jauniešiem, kuru dzimtā valoda ir latviešu valoda – šajā grupā variantu “pilnībā piekrītu” izvēlējās 51 % respondentu, savukārt, jaunieši, kuru dzimtā valoda ir krievu, to izvēlējās 19 % gadījumu. Ģimnāziju un liceju skolēni biežāk nekā profesionālo skolu audzēkņi ir pilnībā piekrituši šim apgalvojumam (attiecīgi 49 % un 38 %). Jauniešiem, kuri dzīvo laukos un mazpilsētās, lepnums par valstisko piederību ir izteiktāks nekā Rīgā (attiecīgi 52 % un 46 %, un 36 %).

Jaunsargu instruktoru un JC novadu pārvalžu pārstāvju vērtējumā VAM programmas ietekme uz jauniešu patriotismu un piederības sajūtu Latvijai kopumā tiek raksturota kā drīzāk pozitīva. Jaunsargu instruktori norāda, ka VAM īstenošanas laikā atsevišķos gadījumos ir vērojamas izmaiņas jauniešu attieksmē – pieaug interese par valsts aizsardzību, profesionālā dienesta iespējām un Latvijas vēsturi, kā arī cieņa pret nacionālajiem simboliem. Padziļināta iepazīšanās ar valsts aizsardzības struktūrām un to lomu palīdz mazināt izveidojušos stereotipus, kā arī mazinātas sava veida bailes pret aizsardzības sektoru kopumā. Jaunieši sāk uztvert cilvēkus formas tērpos kā atvērtus, saprotamus un līdzvērtīgus sabiedrības locekļus, kas veicina domāšanas maiņu par iespējamo personīgo iesaisti valsts aizsardzībā vai citos profesionālajos dienestos.

Tomēr jaunsargu instruktori vienlaikus atzīst, ka ar patriotismu un pilsonisko apziņu saistītais saturs VAM programmā pašlaik ir drīzāk minimāls un tiek izcelts kā viena no jomām, kas prasa pilnveidojumu. To apliecina arī jauniešu aptaujas rezultāti – kā jau minēts, 59 % aptaujāto jauniešu norādīja, ka pilsoniskās līdzdalības tēmas VAM ietvaros nebija vai bija ļoti maz apskatītas (Attēls nr. 4).

FGD ietvaros jaunieši pauž līdzīgu vērtējumu par VAM ierobežoto ietekmi uz patriotisma un piederības sajūtas veidošanu. Dalībnieki norāda, ka VAM spēj sniegt priekšstatu un papildināt izpratni par to, ko nozīmē būt Latvijas pilsonim, pastāvēt par savu valsti un patriotismu, tomēr šis saturs programmā ir minimāls un nav tās galvenais fokuss, uzsvars tiek likts uz praktisko iemaņu apguvi. Vienlaikus jaunieši uzskata, ka patriotisms pēc būtības nav tēma, ko var apgūt kursa veidā – tam var likt papildu akcentus, piemēram, attiecībā uz pienākumu pret valsti, cieņpilnu attieksmi pret savu zemi un līdzcilvēkiem, taču šie aspekti, dalībnieku ieskatā, ir organiski integrējami citos kursa saturā esošajos elementos, nevis apskatāmi kā atsevišķa tēma.

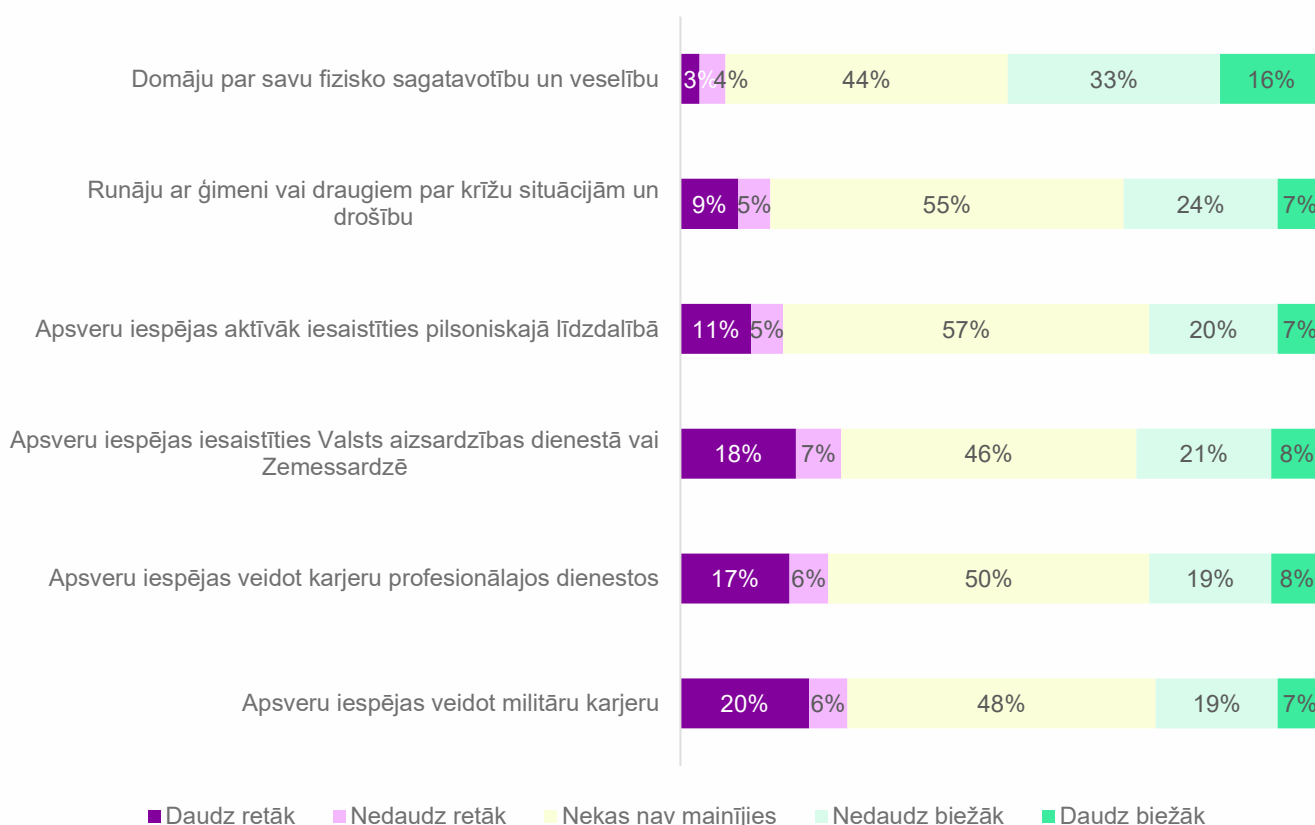
Kāda ir jauniešu gatavība pēc pilngadības sasniegšanas iesaistīties Nacionālo bruņoto spēku struktūrās militāra apdraudējuma Latvijai gadījumā?

Kāda ir jauniešu gatavība aizstāvēt Latviju, neiesaistoties Nacionālajos bruņotajos spēkos, tai skaitā Zemessardzē?

Pašvērtējuma līmenī tika noskaidrots jauniešu, kuri pabeiguši VAM, viedoklis par VAM ietekmi. Iegūtie rezultāti liecina, ka ietekme uz uzvedību un attieksmi ir nevienmērīga. Dažās jomās novērojamas pozitīvas pārmaiņas, bet citās dominē stabilitāte vai ierobežota ietekme (Attēls nr. 11).

Visizteiktākās pozitīvās pārmaiņas ir novērojamas attiecībā uz respondenta fizisko sagatavotību un veselību – 48 % respondentu norāda, ka pēc VAM apguves par šiem jautājumiem domā biežāk nekā iepriekš, bet 45 % izmaiņas nav novērojuši. Mazāk izteikta ietekme ir vērojama attiecībā uz sarunām par drošību un rīcību krīzes situācijās – tikai aptuveni trešdaļa jauniešu (31 %) norāda, ka to dara biežāk, kamēr vairums aptaujāto (55 %) nav novērojuši nekādas izmaiņas. Līdzīga tendence raksturīga arī pilsoniskās līdzdalības jomai – 28 % respondentu biežāk sākuši apsvērt iesaisti sabiedriskajās aktivitātēs, bet 57 % norāda, ka šajā ziņā nekas nav mainījies.

Attēls nr. 11. Jauniešu vērtējums par VAM ietekmi uz norādītajiem aspektiem, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

Vēl ierobežotāka ietekme vērojama attiecībā uz profesionālās karjeras izvēlēm. Aptuveni 27 % respondentu VAM ietekmē biežāk ir sākuši apsvērt karjeru drošības un glābšanas dienestos, iesaisti Valsts aizsardzības dienestā vai Zemessardzē, kā arī militārās karjeras iespējas. Taču visos šajos gadījumos aptuveni puse jauniešu norāda, ka viņu uzskati un nodomi nav mainījušies. Arī FGD ietvaros daļa dalībnieku norādīja, ka plāno iestāties Zemessardzē vai VAD, savukārt atsevišķi jaunieši norādīja uz interesi par citiem profesionālajiem dienestiem, piemēram, policiju, kuras nebija pirms VAM apguves. Vienlaikus jāuzsver, ka interese par militārajām struktūrām ne visos gadījumos ir veidojusies tieši VAM

ietekmē – daļai dalībnieku tā bijusi jau iepriekš, veidojoties ģimenes ietekmē, bet citiem – līdzdarbojoties Jaunsardzē. Kopumā aptaujas rezultāti liecina, ka VAM visvairāk ietekmē jauniešu attieksmi pret fizisko sagatavotību, bet būtiskas izmaiņas karjeras plānošanā vai pilsoniskajā iesaistē priekšmeta apguve veicina mazākā mērā.

Analizējot aptaujas rezultātus starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, var secināt, ka pēc VAM apguves par savu fizisko sagatavotību un veselību biežāk sākušas domāt meitenes. Attiecīgi atbildi “nedaudz biežāk” izvēlējušās 35 % meiteņu un 29 % zēnu. Šī ietekme ir izteiktāka arī skolēniem, kuri VAM sāka apgūt 2024./2025. mācību gadā – attiecīgi šī grupa retāk nekā 2022./2023. gada grupa norāda, ka par veselību domā retāk nekā iepriekš (attiecīgi 6 % un 14 %). Sarunas ar ģimeni vai draugiem par krīžu situācijām ir kļuvušas biežākas starp 16–17 gadus veciem jauniešiem. Savukārt ģimnāziju audzēkņi biežāk nekā profesionālo skolu skolēni ir norādījuši, ka pēc VAM apgūšanas ir sākuši vairāk runāt par krīžu situācijām. Karjeras izvēļu ziņā zēni ievērojami biežāk ir apsvēruši gan profesionālos dienestus, gan militāru karjeru. Iespēju iesaistīties VAD vai Zemessardzē kā izvēli “daudz biežāk” ir norādījuši 12 % zēnu un 5 % meiteņu, bet militāru karjeru – 11 % zēnu un 5 % meiteņu. Vērtējot valodas aspektu, jautājumā par militāro karjeru atbildi “daudz biežāk” ir norādījuši jaunieši, kuru dzimtā valoda ir latviešu vai latviešu un krievu, attiecīgi 7 % un 9 %, savukārt jaunieši, kuru dzimtā valoda ir krievu, šo variantu izvēlējušies tikai 4 % gadījumu.

Jaunsargu instruktori un JC novadu pārvalžu vadītāji intervijās norāda, ka jaunieši, īpaši tie, kuri papildu VAM nodarbībām piedalās nometnēs vai Jaunsardzes aktivitātēs, demonstrē labāku izpratni par rīcību ārkārtas situācijās – gan militāra apdraudējuma, gan arī ikdienišķākās krīzes situācijās. Tiek uzsvērts, ka šādas prasmes attīstās galvenokārt caur praktisku līdzdalību, nevis tikai teorētisku apguvi, un tieši tāpēc tās saglabājas noturīgākas ilgtermiņā.

Vienlaikus intervētie atzīst, ka ne visi jaunieši VAM ietvaros sasniedz pietiekamu rīcībspējas un krīzes situācijām nepieciešamo sagatavotības līmeni. Daļai jauniešu raksturīga zema motivācija, pasīva klātbūtne nodarbībās vai ierobežota interese par VAM saturu. Jaunsargu instruktori norāda, ka rīcībspēju ir grūti attīstīt, ja jaunietis piedalās neregulāri vai ja saskarsme ar mācību procesu ir epizodiski. Šādos gadījumos VAM drīzāk pilda informatīvu funkciju, taču neveicina reālas izmaiņas uzvedībā vai attieksmē.

“Ar nemotivētiem jauniešiem ir jārūnā. Ir patriotiskās nodarbības, kur runājam, kā dzīvo Latvijā, Eiropā. Uzdodam jautājumus – kā jūs gribat dzīvot? Par krīzi – daudzi saka, ka bēgs prom. Mēs prasām – uz kuriem? Paskatās karti, Suvalku koridoru, un tad sāk domāt nedaudz citādāk. Nav jāuzspiež viedoklis, jāiesaista diskusijās un tad mēģinām tā. Protams, ne visiem tas strādā.” (Intervija_Jaunsargu instruktors_3)

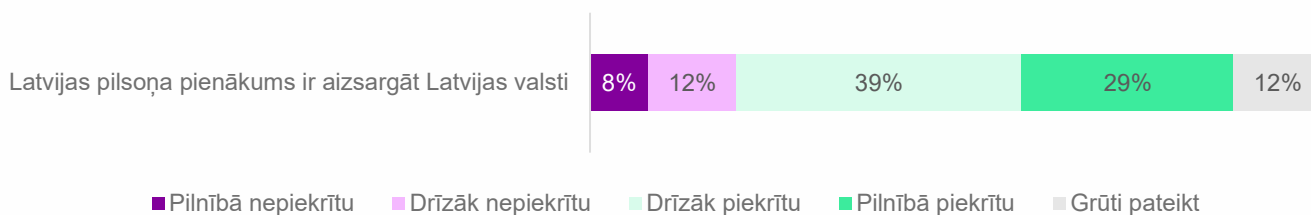
Vienlaikus jaunsargu instruktori norāda uz atsevišķiem gadījumiem, kad VAM absolventi piesakās VAD, iestājas Latvijas Nacionālajā aizsardzības akadēmijā vai izrāda interesi par dienestu Zemessardzē. Lai gan dienesta izvēle netiek uzskatīta par obligātu mērķi, šādi piemēri apliecina, ka VAM spēj veicināt apzinātu lēmumu pieņemšanu par savu nākotni un lomu sabiedrībā.

Kāda ir jauniešu izpratne par ikviena pilsoņa pienākumu aizstāvēt valsti militāra uzbrukuma gadījumā?

Aptaujā iegūtie rezultāti parāda, ka kopumā jaunieši, kuri ir pabeiguši VAM, ir pozitīvi noskaņoti pret pilsonisko pienākumu aizsargāt valsti, tomēr šajā attieksmē ir pamanāmas arī vērtības, kas jāņem vērā, ņemot vērā atšķirības (Attēls nr. 12). Lielākā daļa respondentu (68 %) piekrīt, ka Latvijas pilsoņa pienākums ir aizsargāt valsti, tostarp 39 % drīzāk piekrīt un 29 % pilnībā piekrīt. Tas nozīmē, ka šī norma ir plaši akceptēta jauniešu vidū. Vienlaikus 20 % respondentu drīzāk vai pilnībā nepiekrīt šim apgalvojumam, ka pilsoņa pienākums ir aizsargāt Latvijas valsti. Arī FGD ietvaros jaunieši pauda viedokli, ka pilsoņa pienākums ir aizstāvēt savu valsti, norādot, ka, arī gadījumos, ja personai, piemēram, veselības apstākļu dēļ, nav iespējas iesaistīties

militārā valsts aizsardzībā, tad to ir iespējams nodrošināt arī citos veidos, neizvairoties no atbildības par savu valsti.

Attēls nr. 12. Jauniešu vērtējums par pilsoņa pienākumu aizsargāt Latvijas valsti, %

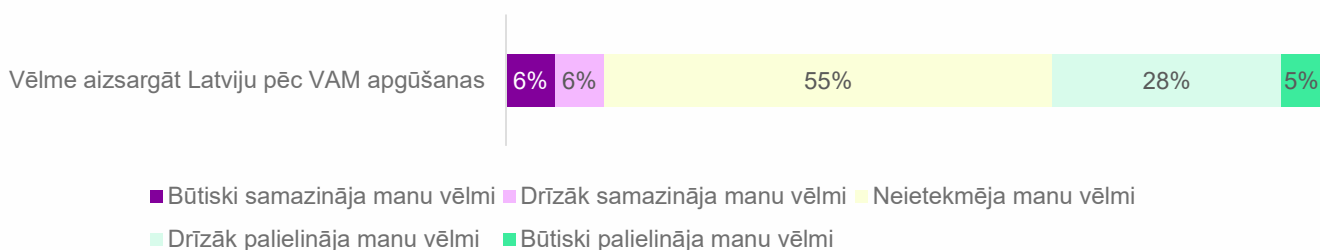

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

Analizējot datus starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, var secināt, ka statistiski nozīmīgas atšķirības pastāv starp valodu grupām, ģeogrāfiskajām grupām un apdzīvotās vietas tipa. Respondenti, kuru dzimtā valoda ir latviešu, ievērojami biežāk nekā rusofonie jaunieši pilnībā piekrīt, ka Latvijas pilsoņa pienākums ir aizsargāt Latvijas valsti (attiecīgi 35 % un 11 %). Pēc apdzīvotās vietas tipa pozitīva attieksme ir mazpilsētās un laukos, kur variantu "pilnībā piekrītu" izvēlējušies attiecīgi 34 % un 33 % jauniešu, savukārt Rīgā tas ir tikai 23 %. Reģionāli variantu "pilnībā piekrītu" retāk norāda jaunieši no Latgales (23 %), bet biežāk jaunieši no Zemgales un Vidzemes (abos gadījumos 33 %).

Vērtējot VAM ietekmi uz jauniešu personīgo gatavību aizsargāt Latviju, rezultāti ir mēreni pozitīvi, taču lielākajai daļai aptaujāto attieksme būtiski nav mainījusies (Attēls nr. 13). Vairāk nekā puse respondentu (54 %) norāda, ka VAM nav ietekmējusi viņu personīgo vēlmi aizsargāt Latviju, kas var liecināt, ka daļai jauniešu šāda attieksme jau bija izveidojusies pirms mācību uzsākšanas vai arī mācību saturs to būtiski neizmainīja. Vienlaikus trešdaļa respondentu atzīst, ka VAM lielākā vai mazākā mērā ir palielinājusi vēlmi aizsargāt valsti, savukārt relatīvi neliela aptaujāto daļa (12 %) atzīst, ka viņu vēlme aizsargāt Latviju ir samazinājusies. Kopumā tas ļauj secināt, ka VAM biežāk nostiprina vai palielina jauniešu motivāciju aizsargāt valsti, nekā to samazina.

Attēls nr. 13. Jauniešu vērtējums par VAM ietekmi uz vēlmi aizsargāt Latviju, %

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

VAM ietekme uz jauniešu vēlmi aizsargāt Latviju visbūtiskāk atšķiras starp dažādu valodu un ģeogrāfiskajām grupām. Visaugstākais rādītājs ir respondentiem, kuru dzimtā valoda ir latviešu – attiecīgi variantus "būtiski palielināja manu vēlmi" un "drīzāk palielināja manu vēlmi" ir norādījuši 40 % jaunieši. Savukārt jaunieši, kuru dzimtā valoda ir latviešu un krievu, šos variantus ir norādījuši 27 % gadījumos, un jaunieši, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, tos ir norādījuši 13 % gadījumos. Vērtējot reģionālo aspektu, var secināt, ka augstāki vērtējumi ir konstatējami Kurzemē un Zemgalē – attiecīgi 39 % un 28 %, bet zemāki Rīgas un Latgales reģionā – 29 %.

Šos kvantitatīvos datus papildina FGD ar jauniešiem un jaunsargu instruktoru intervijās gūtie novērojumi. FGD ietvaros vairāki dalībnieki norādīja, ka VAM ir stiprinājis vēlmi aizsargāt valsti gan viņiem pašiem, gan klases biedriem, tostarp rosinot interesi par militāro sfēru kopumā un karjeras iespējām šajā nozarē. Vienlaikus jaunieši uzsver, ka jāņem vērā arī katra indivīda sākotnējā pārliecība – tiem, kuru ģimenēs patriotismam nav pievērsta uzmanība, tas var negatīvi ietekmēt gatavību aizstāvēt valsti neatkarīgi no tā, kā šis temats tiek pasniegts VAM kursa ietvaros.

Vienlaikus instruktori norāda uz pozitīviem novērojumiem attiecībā uz izmaiņām jauniešu nostāja krīzes situācijā kontekstā. Piemēram, ja VAM sākumā daudzi jaunieši pauž vēlmi krīzes gadījumā pamest valsti, tad mācību noslēgumā biežāk izskan gatavība aizstāvēt ģimeni, palīdzēt citiem un palikt Latvijā. Šādas izmaiņas tiek vērtētas kā nozīmīgs patriotisma un piederības sajūtas indikators, pat ja tas ne vienmēr izpaužas kā tieša gatavība militārajam dienestam.

Kopumā analīze parāda, ka VAM kurss lielākoties sasniedz savus mērķus, tomēr tā ietekme dažādās jomās un jauniešu grupās ir nevienmērīga. Jaunieši pārsvarā pozitīvi vērtē iegūtās zināšanas un prasmes, īpaši izceļot disciplīnu, sadarbību un praktiskās iemaņas, taču vienlaikus iezīmējas arī pilnveides iespējas – īpaši pilsoniskās līdzdalības, rīcības krīzes situācijās un mūsdienu tehnoloģiju apgūvē. Tāpat redzams, ka jauniešiem kopumā ir salīdzinoši spēcīga piederības sajūta Latvijai un pozitīva attieksme pret pilsonisko identitāti, tomēr VAM ietekme šajā jomā biežāk ir nostiprinoša, attiecīgi VAM nav būtiskas ietekmes uz šo sajūtu veidošanos.

Analīze arī parāda, ka VAM visvairāk ietekmē jauniešu ikdienas paradumus un attieksmi pret fizisko sagatavotību, kamēr ietekme uz karjeras izvēlēm, iesaisti drošības struktūrās vai pilsoniskajām aktivitātēm ir mērenāka un biežāk saistīta ar jauniešu sākotnējo interesi vai pieredzi. Vienlaikus jaunieši lielākoties atzīst pilsoņa pienākumu aizsargāt valsti, taču personīgā gatavība aktīvi iesaistīties nav viennozīmīga un dažādās grupās atšķiras. Kopumā būtiskas atšķirības vērojamas arī sociāldemogrāfiskajā griezumā – augstāki vērtējumi un izteiktāka iesaiste biežāk raksturīga jauniešiem ārpus Rīgas, ar latviešu dzimto valodu un ar iepriekšēju Jaunsardzes pieredzi, kas norāda uz nevienmērīgu VAM ietekmi dažādās jauniešu grupās.

3.2. Jaunsargu interešu izglītības programmas ietekme uz mērķa grupu

Šajā nodaļā tiek analizēta Likuma ieviešanas ietekme uz jaunsargiem un vērtēts, vai tiek sasniegts jaunsargu interešu izglītības programmas mērķis – attīstīt bērnos un jauniešos dzīvei nepieciešamās iemaņas un attieksmes, pilsonisko apziņu un patriotismu, kā arī veicināt mērķtiecīgu izglītošanos valsts aizsardzības jomā. Analīze ietver arī konstatētās statistiski nozīmīgās saistībās starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, tai skaitā mājās lietotās valodas.

Cik lielā mērā jaunieši, kuri apguvuši Jaunsardzes interešu izglītības programmu, ir ieguvuši zināšanas un prasmes, kas atbilst programmas noteiktajiem mērķiem?

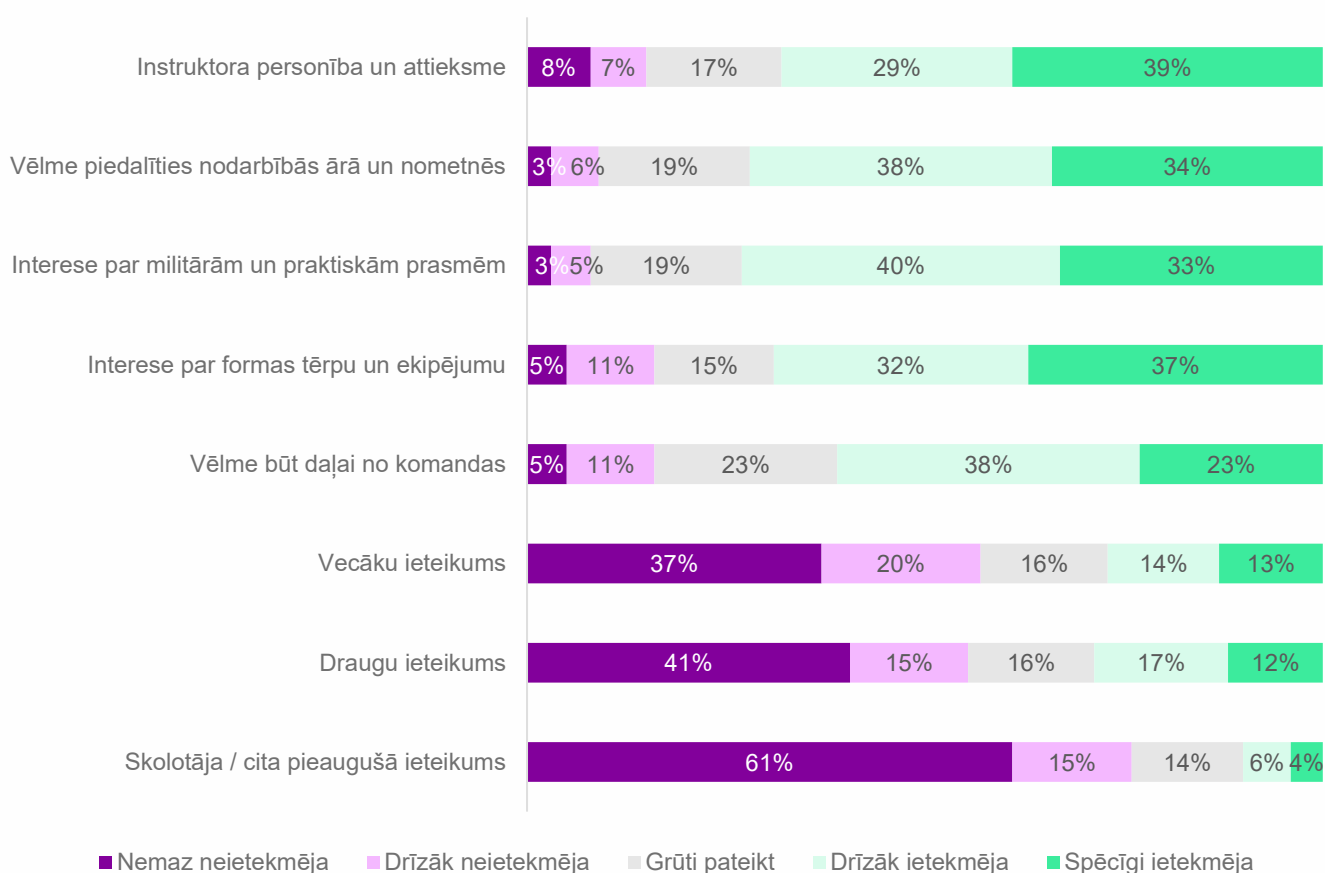
Jaunsargu aptaujas rezultāti sniedz samērā skaidru priekšstatu par galvenajiem faktoriem, kas ietekmē Latvijas jauniešu lēmumu iesaistīties Jaunsardzē. Kopumā dati liecina, ka izvēli visbiežāk nosaka iekšējā motivācija un interese par Jaunsardzes programmas saturu, savukārt ārējie ieteikumi spēlē būtiski mazāku lomu.

Visizteiktākais motivācijas faktors ir jaunsargu instruktora personība un attieksme – 39 % respondentu norādīja, ka tas viņu lēmumu ietekmēja spēcīgi, bet vēl 29 % atzina, ka tas to drīzāk ietekmēja. Tādējādi gandrīz divas trešdaļas aptaujāto (68 %) jaunsargu instruktoru uzskata par nozīmīgu ietekmes avotu, kas apstiprina arī intervijās bieži izskanējušo atziņu, ka instruktors ir programmas centrālais "cilvēcīgais

faktors". Tas ir elements, kas lielā mērā ietekmē to, vai jaunieši programmu uztver kā jēgpilnu pieredzi, instruktoram veidojot uzticamas attiecības ar jaunsargiem un ar savu attieksmi rādot piemēru vērtībām, kuras programma cenšas nodot tālāk.

Līdzīgi augsti vērtēta ir vēlme piedalīties nodarbībās ārpus telpām un nometnēs – šo faktoru kā ietekmīgu minēja 72 % aptaujāto (34 % spēcīgi ietekmēja, 38 % drīzāk ietekmēja). Tikpat nozīmīga izrādījās interese par militārajām un praktiskajām prasmēm, ko kā būtisku motivācijas avotu norādīja arī 73 % jaunsargu, tostarp trešdaļai tā bijusi ļoti spēcīga. Tas liecina, ka jauniešus piesaista tieši Jaunsardzes programmas praktiskais un pieredzē balstītais raksturs. Salīdzinoši augstu vietu jaunsargu motivācijas struktūrā ieņem arī interese par formas tērpu un ekipējumu – 69 % respondentu atzina, ka šis faktors ietekmēja viņu izvēli. Lai gan pirmajā brīdī tas var šķist mazsvarīgi, tas drīzāk liecina par simboliskās piederības un identitātes veidošanas aspektu.

Attēls nr. 14. Jaunsargu vērtējums par viņu motivāciju iesaistīties Jaunsardzē, %

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Nedaudz mērenāka, taču nozīmīga motivācijas komponente ir vēlme būt daļai no komandas un gūt piederības izjūtu, jo to kā svarīgu ir atzīmējis 61 % respondents. Tomēr faktora "spēcīga ietekme" īpatsvars (23 %) ir zemāks nekā praktiskajiem vai pieredzē balstītiem faktoriem, kas var liecināt, ka sociālā dimensija biežāk kļūst nozīmīga jau pēc iesaistes, nevis sākotnējā lēmuma brīdī.

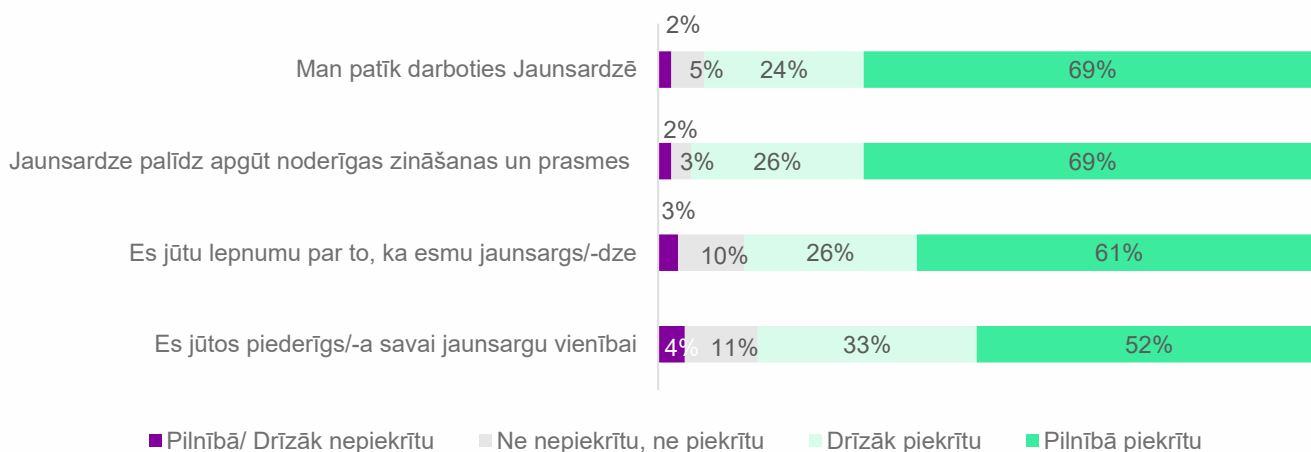
Salīdzinājumā ar personīgo motivāciju, citu cilvēku ieteikumiem ir ievērojami mazāka ietekme uz lēmumu iesaistīties Jaunsardzē. Vecāku ieteikumus par nozīmīgu faktoru ir atzinis tikai katrs ceturtais jaunsargs. Vēl mazāka nozīme ir draugu ieteikumiem – vairāk nekā puse respondentu (56 %) norāda, ka tie nav spēlējuši būtisku lomu lēmuma pieņemšanā. Vismazākā ietekme vērojama attiecībā uz skolotāju, sociālo

pedagogu vai citu pieaugušo ieteikumiem, jo gandrīz trīs ceturtdaļas respondentu (76 %) ir norādījuši, ka šis faktors viņu lēmumu neietekmēja. Aptaujas rezultāti liecina, ka Jaunsardzē jaunieši visbiežāk nonāk personiskas intereses vadīti.

Var novērot statistiski nozīmīgas savstarpējās saistības starp motivācijas faktoriem un sociāldemogrāfiskajām grupām. Interese par militārām un praktiskām prasmēm biežāk ir ietekmējusi zēnus. Vēlmi piedalīties nodarbībās ārā un nometnēs zēni biežāk novērtējuši kā neskaidru motīvu, kamēr meitenes to biežāk ir atzīmējušas kā svarīgu ietekmējošu faktoru, lai pievienotos Jaunsardzei. Tāpat vēlme būt daļai no komandas ir izteiktāka meiteņu atbildēs. Reģionāli šis sociālais motīvs īpaši izceļas Kurzemē, Vidzemē un Latgalē. Līdzīgi arī pēc dzīvesvietas šis motīvs vājāk izpaužas tiem jaunsargiem, ka savu dzīvesvietu norādījuši Rīgu, bet spēcīgāk tiem, kas norādījuši, ka dzīvo laukos. Savukārt interese par formas tērpu un ekipējumu īpaši izceļas rusofono respondentu atbildēs. Instruktoru personība un attieksme izceļas Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē, kā arī mazākās pilsētās un laukos. Tikmēr Latgalē un Vidzemē dzīvojošos jaunsargus biežāk ir ietekmējuši draugi.

Jaunsargu aptaujas rezultāti par respondentu attieksmi pret dalību Jaunsardzē uzrāda ļoti augstu iesaistes un apmierinātības līmeni (Attēls nr. 15). Vispozitīvākais vērtējums sniegts attiecībā uz apgalvojumu "Man patīk darboties Jaunsardzē", jo gandrīz septiņi no desmit respondentiem (69 %) tam pilnībā piekrīt, bet vēl 24 % drīzāk piekrīt. Kopumā tas nozīmē, ka 93 % jaunsargu ir pozitīva attieksme pret savu dalību Jaunsardzē. Līdzīgi augsti rezultāti novērojami jautājumā par noderīgu zināšanu un prasmju apguvi – 95 % pozitīvu vērtējumu, kas ir augstākais starp visiem analizētajiem apgalvojumiem. Nedaudz mērenāks, taču joprojām ļoti augsts rādītājs vērojams attiecībā uz piederības sajūtu savai vienībai (85 %), savukārt lepnums par piederību Jaunsardzei ir izteikti augsts (87 %).

Attēls nr. 15. Jaunsargu vērtējums par attieksmi pret dalību Jaunsardzē, %

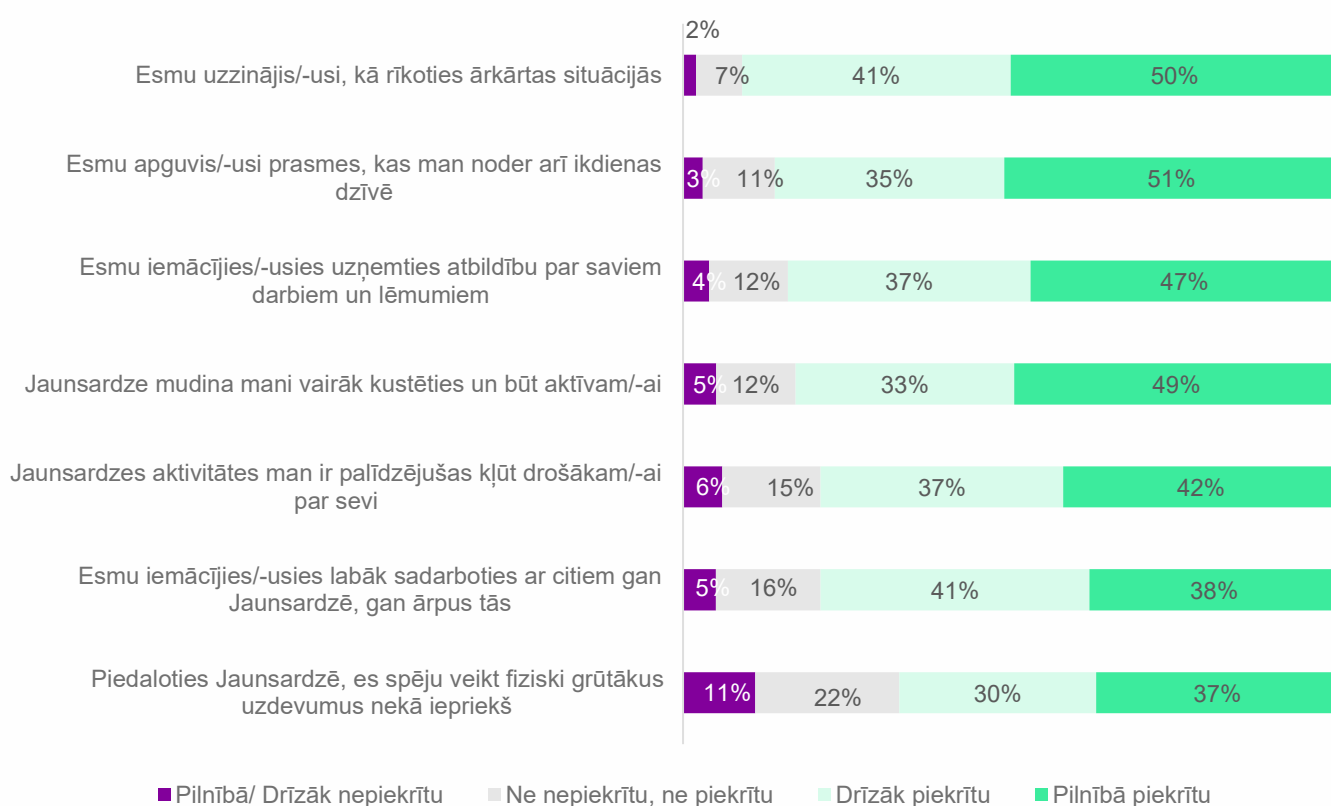

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Statistiski nozīmīgas atšķirības parādās jautājumā par piederību jaunsargu vienībai. Zēni biežāk nekā meitenes ir pauduši atbalstu šim apgalvojumam (attieciņi 56 % un 47 %). Tas liecina, ka zēniem piederības sajūta vienībai ir izteiktāka, kamēr starp meitenēm biežāk novērojama atturīgāka vai mazāk noteikta attieksme. Savukārt jaunsargi no Rīgas salīdzinoši biežāk ir ziņojuši par vājāku piederības sajūtu – attiecīgi biežāk izvēloties atbildi "drīzāk nepiekrītu" (8 %) – nekā jaunieši citās lielajās pilsētās, mazajās pilsētās vai laukos. Tas liecina, ka ārpus galvaspilsētas, īpaši mazāk urbanizētās teritorijās, jaunsargiem raksturīgas ciešākas sociālās saites un spēcīgāka identificēšanās ar savu vienību.

Aptaujā tika arī noskaidrots jaunsargu viedoklis par Jaunsardzē apgūtajām prasmēm. Iegūtie rezultāti liecina, ka Jaunsardze būtiski veicina jauniešu prasmju attīstību gan praktiskajā, gan personiskajā jomā. Visaugstāk respondenti novērtē zināšanas par rīcību ārkārtas situācijās – 91 % piekrīt, ka šīs prasmes ir apguvuši, tostarp puse tam pilnībā piekrīt. Līdzīgi augsts vērtējums ir arī ikdienā noderīgu prasmju apguvei (86 %) un fiziskās aktivitātes pieaugumam (82 %). Sociālās un personiskās kompetences arī ir izteikti attīstītas: 79 % jaunsargu uzskata, ka iemācījušies labāk sadarboties ar citiem, bet 83 % atzīst, ka kļuvuši atbildīgāki. Savukārt 79 % norāda, ka dalība Jaunsardzē palīdzējusi kļūt pārliecinātākiem par sevi, kas liecina par pozitīvu ietekmi uz pašapziņu. Nedaudz piesardzīgāks vērtējums redzams attiecībā uz fiziski grūtu uzdevumu veikšanu – tam, ka Jaunsardze ir palīdzējusi attīstīt šīs prasmes, piekrīt 69 % respondentu, bet relatīvi lielais neitrālo atbilžu īpatsvars (22 %) var liecināt par atšķirīgu fizisko sagatavotību vai pieredzi. Kopumā negatīvo atbilžu īpatsvars visos apgalvojumos ir zems, kas raksturo Jaunsardzi kā efektīvu vidi daudzpusīgu prasmju attīstībai un jauniešu personības izaugsmei.

Attēls nr. 16. Jaunsargu vērtējums par Jaunsardzē apgūtajām prasmēm, %

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Intervijas ietvaros jaunsargi norāda, ka programmā apgūtās prasmes – pirmā palīdzība, orientēšanās, darbs komandā, disciplīna, punktualitāte un spēja rīkoties stresa situācijās – ir tieši izmantojamas ikdienā, mācībās vai nākotnē darba vidē. Tiem jauniešiem, kuri apsver profesionālo dienestu, programma nodrošina labu pamatu turpmākai izglītībai un karjeras izvēlei, jo dalība Jaunsardzē sniedz izpratni par valsts aizsardzību, NBS lomu un militāro jomu kopumā, veicinot interesi par valsts drošības jautājumiem. Jaunieši norāda, ka šī pieredze veido apzinātāku attieksmi pret valsti un tās aizsardzību. Intervijā jaunsargi īpaši izcēla prasmi sadarboties, kas Jaunsardzē tiek attīstīta komandu uzdevumu ietvaros, kopīgās mācībās un sacensībās. Jaunieši uzsver arī pozitīvo sociālo pieredzi un piederības sajūtu.

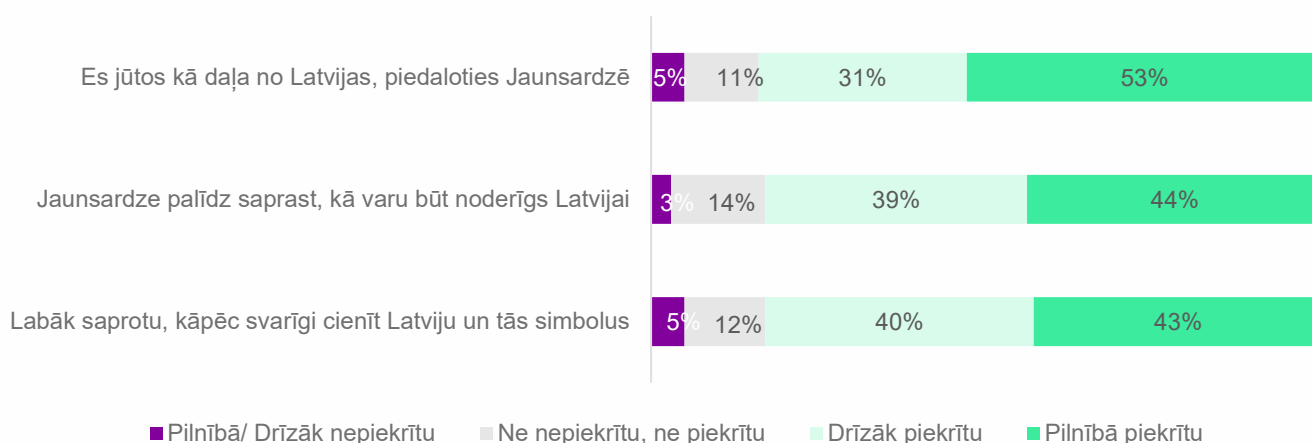
Attiecībā uz rīcību krīzes situācijās, jaunsargi intervijā norāda, ka tā Jaunsardzē netiek apskatīta tik detalizēti, kā, piemēram, VAM ietvaros. Taču iegūtās prasmes ļauj jaunsargiem atbilstoši rīkoties krīzes situācijās. Attiecīgi nodarbību ietvaros jaunsargi tiek mācīti, kā rīkoties stresa situācijās un pieņemt pēc iespējas labākus lēmumus.

Pastāv statistiski nozīmīga saistība starp prasmju apguvi ikdienas dzīvei un reģionu. Rīgā ievērojami biežāk nekā citur respondenti izvēlas neitrālu atbildi (22,5 %), kamēr citos reģionos tā ir zemāka (piemēram, Vidzemē 6 %). Savukārt pozitīvs vērtējums (“pilnībā piekrītu”) biežāk sastopams tiem, jauniešiem, kuri dzīvesvietas reģionu norādījuši Vidzemi (57 %) un Kurzemi (54 %). Statistiski nozīmīga saistība ir arī ar dzīvesvietas tipu. Rīgā biežāk novērojama neitrāla pozīcija (25 %), kamēr jaunsargiem no mazajām pilsētām tā ir būtiski zemāka (6 %). Tajā pašā laikā atbilžu variantu “pilnīgi piekrītu” biežāk izvēlas jaunsargi no mazāk urbanizētām teritorijām – mazajās pilsētās (55 %) un laukos (57 %) tā ir augstāka nekā Rīgā (38 %). Pastāv statistiski nozīmīga saistība starp dzimumu un pašvērtējumu par pārliecības pieaugumu: zēni biežāk nekā meitenes pilnībā piekrīt šim apgalvojumam (attiecīgi 46 % un 38 %), savukārt meitenēm biežāk raksturīga neitrāla vai kritiskāka attieksme.

Cik lielā mērā jauniešos ir palielinājies patriotisms, pilsoniskā apziņa un piederības sajūta Latvijai?

Jaunsargu aptaujas rezultāti liecina, ka Jaunsardze būtiski veicina jauniešu pilsonisko apziņu un piederības sajūtu Latvijai. Lielākā daļa respondentu norāda, ka dalība organizācijā palīdzējusi labāk izprast valsts vērtības: 83 % piekrīt, ka Jaunsardzē labāk sapratuši, kāpēc ir svarīgi cienīt Latviju un tās simbolus. Līdzīgi 83 % jaunsargu atzīst, ka Jaunsardze palīdzējusi saprast, kā viņi paši var būt noderīgi Latvijai. Tas norāda ne tikai uz patriotisku attieksmi, bet arī uz aktīvas pilsoniskās identitātes veidošanos. Īpaši nozīmīgi ir dati par piederības sajūtu: 84 % respondentu jūtas kā daļa no Latvijas, piedaloties Jaunsardzē – vairāk nekā puse (53 %) tam pilnībā piekrīt. Vienlaikus neitrālo atbilžu īpatsvars (ap 11 % – 14 %) liecina, ka daļai jauniešu šī identitāte vēl ir attīstības procesā. Kopumā rezultāti raksturo Jaunsardzi kā efektīvu vidi pilsoniskās apziņas stiprināšanai, jo tā ne tikai veicina cieņu pret valsti, bet arī palīdz jauniešiem saskatīt savu personīgo lomu sabiedrībā.

Attēls nr. 17. Jaunsargu vērtējums par pilsonisko attieksmi un piederības sajūtu Latvijai, %

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Statistiski nozīmīgu saistību var novērtēt par apgalvojumu “Jaunsardzē es labāk esmu sapratis, kāpēc ir svarīgi cienīt Latviju un tās simbolus” atkarībā no skolas tipa. Jaunsargi no ģimnāzijas/ liceja biežāk nekā citu skolu jaunieši izvēlas mērenāku atbildi “drīzāk piekrītu” (55 %), kas ir vairāk nekā pamatskolās (33 %) un profesionālajās skolās (34 %). Savukārt jaunsargi, kuri mācās pamatskolā, ievērojami biežāk pilnībā

piekrīt šim apgalvojumam. Nozīmīgas atšķirības ir vērtējumā par apgalvojumu “Jaunsardze palīdz saprast, kā savu noderīgumu Latvijai”. Rīgā dzīvojošie biežāk izvēlas variantu “drīzāk piekrītu” (48 %) nekā jaunsargi citās lielajās pilsētās (31 %), bet citu lielo pilsētu jaunsargi biežāk sniedz neitrālu atbildi “ne piekrītu, ne nepiekrītu” (21 %) nekā mazpilsētu jaunsargi (9 %). Tas liecina, ka jaunsargi, kuri dzīvo mazpilsētās un laukos, sniedz pozitīvāku vērtējumu, bet starp jaunsargiem lielajās pilsētās biežāk novērojama svārstīgāka attieksme.

Jaunsargi intervijā norāda, ka dalība valstiski nozīmīgos pasākumos (piemēram, 18. novembra pasākumos un parādēs), svinīgā solījuma došana un militāro pamatu apguve veicina lepnumu par Latviju un piederības sajūtu valstij. Praktiskās nodarbības (orientēšanās, lauka iemaņas) palīdz izprast Latvijas teritoriju un valsts aizsardzības nozīmi.

Savukārt pilsonisko apziņu palīdz stiprināt brīvprātīgais darbs, dalība talkās, piemiņas pasākumos un sabiedriskajās aktivitātēs (piemēram, vietējo svētku norisēs vai palīdzības sniegšana kopienai). Jaunsargi norāda, ka šādas aktivitātes nostiprina apziņu, ka pilsoniskā līdzdalība ir aktīva rīcība, nevis tikai deklaratīva attieksme. Vienlaikus intervijā jaunsargi norāda, ka šādu aktivitāšu daudzums ir atkarīgs no jaunsargu instruktora un var atšķirties starp dažādām jaunsargu vienībām. Līdz ar to arī pilsoniskās apziņas un piederības sajūtas veidošanās var būt atšķirīga jaunsargu vidū.

Cik lielā mērā programmas saturs ir atbilstošs mērķu sasniegšanai?

Jaunsargu vērtējums par Jaunsardzē apgūtajām prasmēm kopumā liecina, ka programmas saturs atbilst izvirzītajiem mērķiem. Jaunsargi pozitīvi vērtē gan ar ikdienas situācijām saistītās prasmes, gan valsts aizsardzības jomas zināšanas, gan sadarbības, disciplīnas un fiziskās sagatavotības attīstību (Attēls nr. 16), kā arī programmas pozitīvo ietekmi uz pilsonisko apziņu un patriotismu (Attēls nr. 17).

Intervijās gan jaunsargu instruktori, gan jaunsargi apliecina, ka programmas saturs kopumā atbilst noteikto mērķu sasniegšanai, jo īpaši attiecībā uz jauniešu praktisko prasmju attīstīšanu, disciplīnas, atbildības, patriotisma un pilsoniskās līdzdalības veicināšanu. Jaunsargu instruktori arī norāda, ka Jaunsardzes programma ir strukturēta atbilstoši vecumposmiem un tās posmu noslēgumā jaunieši lielākoties sasniedz paredzētās prasmes un zināšanas.

Vienlaikus gan jaunsargi, gan jaunsargu instruktori atzīst, ka programmas saturs daļēji atkārtojas no gada uz gadu un atsevišķas tēmas tiek skartas atkārtoti. Tomēr šai atkārtotā tendencei ir arī pozitīva dimensija – pieredzējušāki jaunsargi šādās situācijās var atbalstīt tos biedrus, kuriem trūkst padziļinātāku zināšanu vai prasmju. Savstarpējā palīdzība starp jaunsargiem tiek uzsvērtā kā viens no programmas vērtīgākajiem aspektiem, kas jaunajiem dalībniekiem sniedz atbalstu un piederības sajūtu.

Jaunsargu instruktori pozitīvi vērtē programmas spēju iet līdzī laimam, kā piemēru minot bezpilota gaisa kuģu (dronu) apmācības iekļaušanu saturā. Tomēr vienlaikus tiek norādīts, ka tehnoloģiskā satura ieviešana praksē norit lēni un nav pietiekami nodrošināta ar nepieciešamo aprīkojumu. Tas ierobežo iespējas nostiprināt apgūtās prasmes un pilnvērtīgi sasniegt mērķus mūsdienu drošības un aizsardzības jomās.

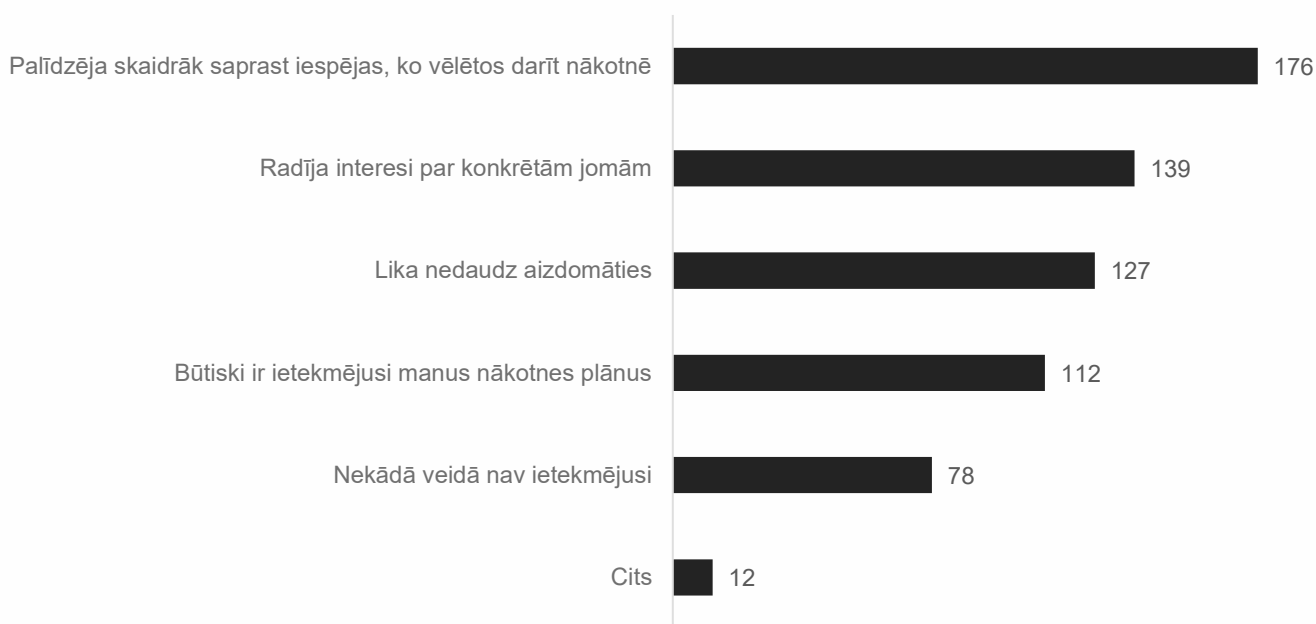
“Vajadzētu daudz vairāk iesaistīt tehnoloģijas. Piemēram, tikko bija apmācības instruktoriem par droniem, bet aprīkojums, lai turpinātu to izmantot, trenēties, nav pieejams. Tas neļauj arī nostiprināt praktiskās zināšanas pašam un nodot tās bērniem.” (Intervija_Jaunsargu instruktors_3)

Jaunsargu intervijās šī nepilnība tiek atzīta arī no paša jauniešu skatupunkta – jaunsargi norāda, ka padziļinātāk vēlētos apgūt ar bezpilota gaisa kuģiem (droniem) saistītas tēmas, jo īpaši to tehnoloģisko aspektu. Tāpat tiek uzsvērtā nepieciešamība programmā plašāk iekļaut kiberdrošības saturu, tostarp dezinformācijas atpazīšanu, ņemot vērā interneta plašo izmantojumu jauniešu ikdienā. Papildu tam

jaunsargi izceļ, ka atsevišķas tēmas teorētiskajās nodarbībās tiek pasniegtas virspusēji, piemēram, rīcība krīzes situācijās Jaunsardzes programmā tiek apskatīta vispārīgākā līmenī nekā VAM, kur šai tēmai atvēlēts lielāks uzsvars. Jaunsargi norāda, ka tiem, kuri regulāri piedalās nodarbībās, ikdienas apmācība sniedz zināmu pamatu rīcībai krīzes situācijās. Vienlaikus tie jaunsargi, kuri piedalās nometnēs, krīzes rīcības prasmes apgūst labāk, savukārt praktiskās nodarbības, piemēram, lauka kaujas iemaņas, netieši sagatavo psiholoģiskajai noturībai stresa situācijās, lai gan mērķtiecīgs fokuss uz krīzes rīcību programmā kopumā jaunsargu ieskatā tiek vērtēts kā nepietiekams.

Aplūkojot Jaunsardzes ietekmi uz jauniešu nākotnes plāniem, aptaujas dati liecina, ka daļība programmā lielākajai daļai aptaujāto ir bijis nozīmīgs faktors. Vairāk nekā divas trešdaļas respondentu (66 %) norāda uz vismaz mērenu ietekmi uz viņu izglītības un profesionālajiem plāniem – 27 % atzīst, ka daļība palīdzējusi skaidrāk apzināties nākotnes vēlmes, bet vēl 17 % uzsver, ka tā būtiski ietekmējusi viņu turpmākos plānus. Vēl 22 % respondentu norāda, ka Jaunsardze rosinājusi interesi par konkrētām jomām, kas liecina par Jaunsardzes programmas spēju paplašināt jauniešu karjeras redzesloku. Piektdaļa aptaujāto atzīst, ka daļība likusi vismaz aizdomāties par nākotnes iespējām, kas var tikt uzskatītas par pirmo soli karjeras izvēles procesā. Tikai 12 % respondentu uzskata, ka Jaunsardze viņu nākotnes plānus nav ietekmējusi. Kopumā šie dati rāda, ka Jaunsardze darbojas ne tikai kā interešu izglītības programma, bet arī kā nozīmīgs karjeras orientācijas instruments, palīdzot jauniešiem apzināt savas intereses un pieņemt informētākus lēmumus par turpmāko izglītības un profesionālo ceļu.

Attēls nr. 18. Jaunsargu vērtējums par Jaunsardzes ietekmi uz nākotnes izglītības un karjeras plāniem

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Kopumā var secināt, ka Jaunsardzes programmas saturs lielā mērā atbilst noteikto mērķu sasniegšanai. Gan jaunsargi, gan instruktori norāda, ka programma sekmīgi attīsta praktiskās iemaņas, disciplīnu, atbildības izjūtu un fiziskās spējas, kā arī veicina pilsonisko apziņu un patriotismu. Programmas struktūra pa vecumposmiem nodrošina pakāpenisku prasmju un zināšanu apguvi. Vienlaikus tiek identificētas pilnveides vajadzības – atsevišķu tēmu atkārtotā, kā arī nepietiekami padziļināta un tehniski nodrošināta mūsdienu drošības jautājumu (piemēram, bezpilota gaisa kuģi, kiberdrošība, krīžu vadība)

apguve. Neskatoties uz šīm nepilnībām, programma ne tikai sasniedz savus pamatmērķus, bet arī ietekmē jauniešu izglītības un karjeras izvēles.

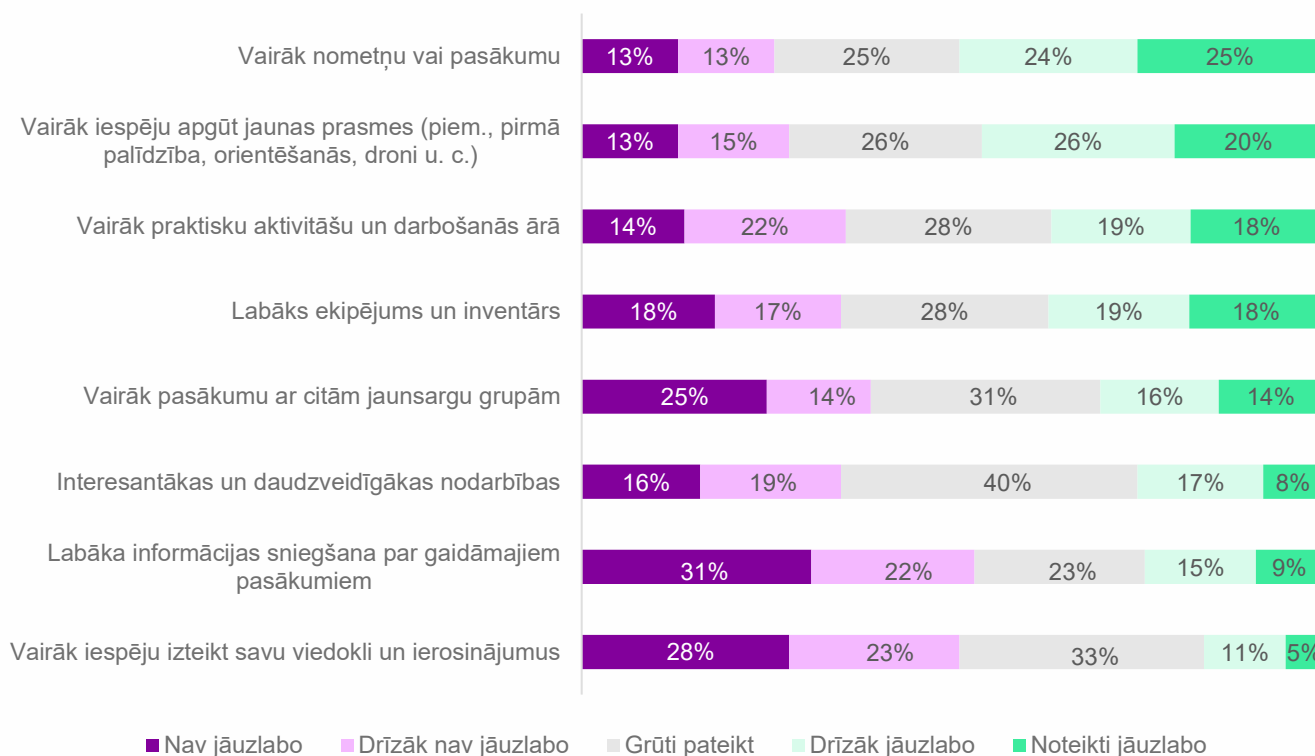
Cik lielā mērā izvēlētās mācību metodes atbalsta noteikto mērķu sasniegšanu?

Mācību metodes ietvar gan teorētiskās, gan praktiskās nodarbības, kā arī pasākumu īstenošanu reizi mēnesī. Aptaujas rezultāti liecina, ka jaunsargi kopumā Jaunsardzes programmu vērtē pozitīvi, tomēr vienlaikus identificē vairākas jomas, kurās saskata attīstības potenciālu (Attēls nr. 19).

Visizteiktākais pieprasījums saistīts ar lielāku nometņu vai pasākumu skaitu – 49 % respondentu uzskata, ka šis aspekts drīzāk vai noteikti būtu jāuzlabo, un tas ir augstākais rādītājs starp visiem piedāvātajiem pilnveides virzieniem. Gandrīz tikpat augsts ir pieprasījums pēc jaunu prasmju apguves (46 %), kas norāda uz jauniešu vēlmi pēc dinamiskāka un attīstošāka satura. Labāku ekipējumu un inventāru kā uzlabojamu jomu min 37 % aptaujāto, kas var liecināt par nevienlīdzīgu materiāltehnisko nodrošinājumu dažādās vienībās. Savukārt 35 % respondentu norāda uz nepieciešamību pēc vairāk praktiskām aktivitātēm un nodarbībām ārpus telpām, kas saskan ar iepriekš novēroto – praktiskā pieredze ir viens no galvenajiem jauniešu motivācijas avotiem.

Tikmēr nodarbību daudzveidība un interesantais saturs retāk tiek uztverti kā problēma – tikai 24 % norāda uz uzlabojumu nepieciešamību šajā jomā, lai gan lielais neitrālo atbilžu īpatsvars (40 %) var liecināt par kopumā apmierinošu, bet ne vienmēr noturīgu kvalitatīvu pieredzi. Vismazāk jaunieši saskata nepieciešamību uzlabot iespējas paust viedokli (16 %) un informācijas apriti (24 %). Kopumā aptaujas rezultāti atklāj, ka jaunieši programmas pamatus nevērtē kritiski, bet drīzāk pauž vēlmi pēc tās paplašināšanas – vairāk aktivitāšu, jaunu prasmju un bagātīgākas praktiskās pieredzes.

Attēls nr. 19. Jaunsargu vērtējums par nepieciešamajiem uzlabojumiem Jaunsardzes programmā, %

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Jaunsargu instruktoru vērtējumā izmantotās mācību metodes kopumā atbalsta programmas mērķu sasniegšanu, jo tās balstās uz praktisku darbību un regulārām nodarbībām. Teorētisko un praktisko nodarbību kombinācija, kā arī organizētie pasākumi tiek uzskatīti par būtisku mācību procesa sastāvdaļu, kas veicina zināšanu nostiprināšanu un jauniešu personības attīstību. Tomēr instruktori identificē arī metodiskus izaicinājumus, īpaši jaunākajās vecuma grupās, kur izteikts uzsvars tiek likts uz spēlēm un rotaļām. Lai gan šāda pieeja kopumā tiek vērtēta kā attīstībai atbilstoša, daļa jaunsargu instruktoru to uzskata par pārmērīgu un ne vienmēr pietiekami vērstu uz praktisku prasmju apguvi, kas būtu vairāk mērķētas tieši uz militāro aspektu.

Cik lielā mērā noteiktais apmācības formāts atbalsta mērķu sasniegšanu?

Kopumā jaunsargi pozitīvi vērtē nodarbību organizāciju, tomēr atsevišķos aspektos vērojamas arī uzlabojumu iespējas. Lielākā daļa respondentu uzskata, ka nodarbības notiek pietiekami bieži 71 %, savukārt 78 % norāda, ka aptuveni divas stundas nedēļā ir pietiekams ilgums, kas liecina par labi sabalansētu slodzi. Arī nodarbību dienas un laiki lielākajai daļai jauniešu ir ērti (71 %), tomēr aptuveni katrs septītais respondents pauž pretēju viedokli, kas var norādīt uz grafika pielāgošanas nepieciešamību atsevišķās vienībās.

Nedaudz kritiskāks vērtējums vērojams attiecībā uz pasākumu biežumu – lai gan 70 % uzskata, ka nometnes un pārgājieni notiek pietiekami bieži, salīdzinoši lielais neitrālo atbilžu īpatsvars (17 %) var norādīt uz jauniešu vēlmi pēc plašāka aktivitāšu piedāvājuma. Savukārt kopēji pasākumi ar citām jaunsargu grupām tiek vērtēti ļoti pozitīvi (73 %), uzsverot socializācijas nozīmi programmas pieredzē. Kopumā rezultāti liecina, ka Jaunsardzes nodarbību organizācija ir stabila un lielākoties atbilst jauniešu vajadzībām, taču elastīgāks grafiks un biežāki pasākumi varētu vēl vairāk veicināt dalībnieku apmierinātību.

Attēls nr. 20. Jaunsargu vērtējums par nodarbību formātu, %

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Statistiski nozīmīga saistība konstatēta starp vērtējumu par to, vai nodarbību dienas un laiki ir ērti, un dzimumu. Meitenes biežāk nekā zēni pauž neapmierinātību ar nodarbību laikiem: atbildi "pilnībā nepiekrītu" izvēlējušās 7 % meiteņu un 3 % zēnu. Savukārt zēni biežāk norāda, ka nodarbību laiki viņiem ir drīzāk ērti: atbildi "drīzāk piekrītu" izvēlējušies 25 % zēnu un 19 % meiteņu. Kopumā tas liecina, ka zēni Jaunsardzes

nodarbību norises laikus vērtē nedaudz pozitīvāk, kamēr meitenēm biežāk raksturīga vai nu neapmierinātība, vai svārstīgs vērtējums.

Jaunsargi intervijā norāda, ka organizēto pasākumu apjoms kopumā ir pietiekams, īpaši vasaras periodā, kad ir iespēja piedalīties dažādos pasākumos, kā arī sacensībās kaimiņvalstīs. Vienlaikus tiek uzsvērts, ka pasākumu skaits un dažādība lielā mērā ir atkarīga no katra instruktora iniciatīvas un iesaistes.

Arī jaunsargu instruktoru skatījumā noteiktais apmācības formāts kopumā ir piemērots un atbilstošs programmas mērķu sasniegšanai. Regulāras nodarbības reizi nedēļā apvienojumā ar pasākumiem reizi mēnesī nedēļas nogalēs nodrošina līdzsvaru starp mācību intensitāti un jauniešu noslodzi, vienlaikus palīdzot uzturēt interesi par programmu ilgtermiņā.

Nodarbību ilgums (90 minūtes) tiek vērtēts kā pietiekams, jo īpaši ņemot vērā jaunāko bērnu spējas noturēt uzmanību. Savukārt nodarbību biežums (reizi nedēļā) tiek uzskatīts par svarīgu, lai saglabātu kontaktu ar jauniešiem un nodrošinātu programmas nepārtrauktību.

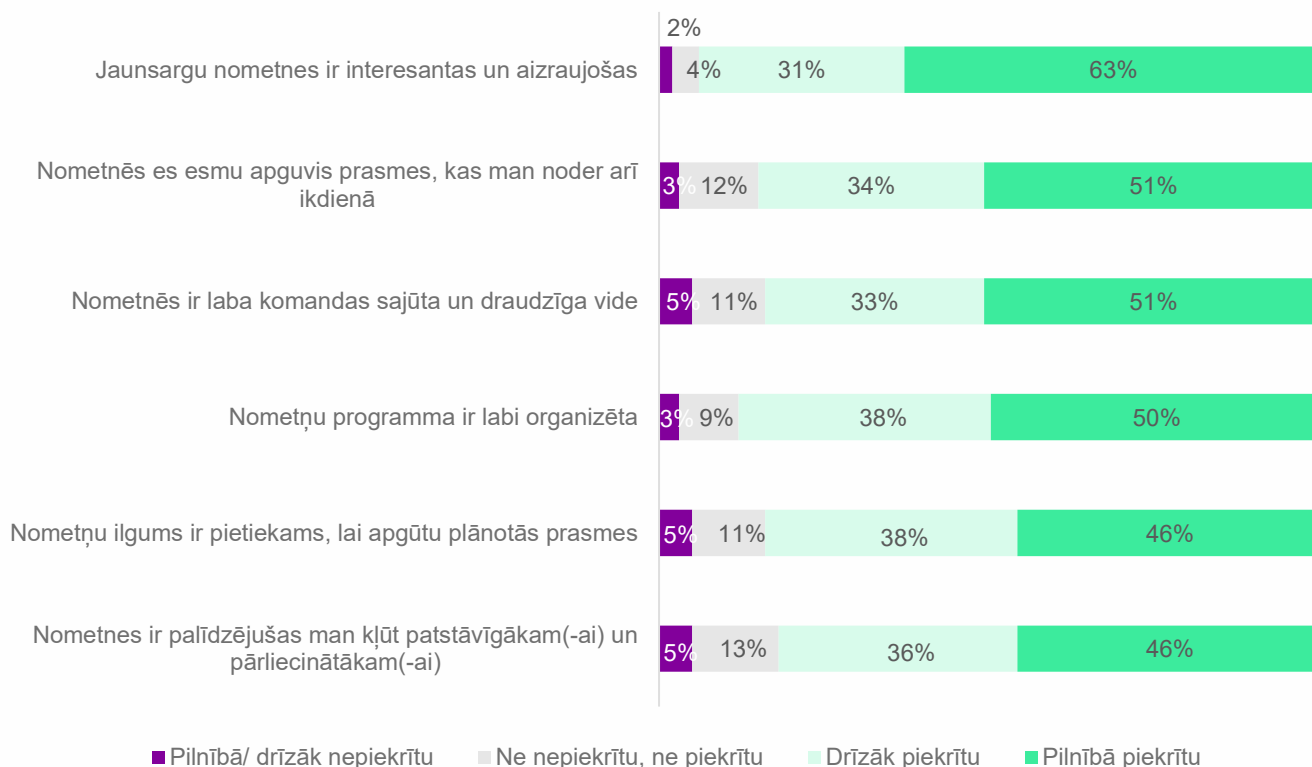
Īpaši pozitīvi gan Jaunsardzes programmas satura, gan formāta ziņā tiek vērtētas nometnes, kurās jaunsargi var praktiski pārbaudīt apgūtās prasmes, pārvarētu komforta zonas robežas, socializēties ar citiem jaunsargiem un attīstīt patstāvību. Jaunsargu instruktori uzsver, ka tieši nometnēs vislabāk atklājas mācību metožu efektivitāte un plānoto programmas mērķu sasniegšana. Tāpat jaunsargu instruktori norāda, ka nometnes un nedēļas nogaļu pasākumi ir tas, kas atšķir Jaunsardzi no citām interešu izglītības programmām un motivē jauniešus turpināt tajā darboties.

Aptaujas dati šo vērtējumu pilnībā apstiprina. No izlases 85 % jeb 548 jaunsargi norādīja, ka ir piedalījušies vismaz vienā nometnē, kas liecina par plašu tiešo nometņu pieredzi. Visaugstākais vērtējums piešķirts nometņu saturam – 93 % uzskata tās par interesantām un aizraujošām, tostarp 62 % tam pilnībā piekrīt (Attēls nr. 21). Arī uztvertais praktiskais ieguvums ir ļoti augsts: 85 % norāda, ka nometnēs apguvuši ikdienā noderīgas prasmes. Līdzīgi 82 % atzīst, ka nometnes palīdzējušas kļūt patstāvīgākiem un pārliecinātākiem, kas liecina par būtisku ietekmi uz personības attīstību. Sociālā vide tiek vērtēta tikpat atzinīgi – 85 % uzskata, ka nometnēs valda laba komandas sajūta un draudzīga atmosfēra. Organizatoriskie aspekti ir saņēmuši stabilu novērtējumu, jo 88 % piekrīt, ka programma ir labi organizēta, bet 84 % uzskata nometņu ilgumu par pietiekamu.

Negatīvo atbilžu īpatsvars visos apgalvojumos ir ļoti zems, kas norāda uz jaunsargu augstu vispārējo apmierinātību. Kopumā rezultāti apliecina, ka nometnes ne tikai sniedz aizraujošu pieredzi, bet arī efektīvi attīsta prasmes, veicina sociālo saliedētību un stiprina jauniešu pašpārliecību, padarot tās par vienu no spēcīgākajiem Jaunsardzes programmas elementiem.

Statistiski nozīmīgas atšķirības novērojama par to, vai nometnes palīdzējušas kļūt patstāvīgākam un pārliecinātākam, atšķiras pēc dzimtās valodas. Jaunsargu, kuri kā dzimto valodu norādījuši latviešu valodu, biežāk izvēlēta atbilde “drīzāk piekrītu” (39 %), savukārt jaunsargu, kuri kā dzimto valodu norādījuši gan latviešu, gan krievu valodu, biežāk norādītā atbilde “pilnībā piekrītu” (64 %). Ir novērojama statistiski nozīmīga saistība starp vērtējumu par nometņu programmas organizāciju un skolas tipu. Jaunsargi, kuri mācās profesionālajās vidusskolās/tehnikos, biežāk nekā citi norāda “drīzāk nepiekrītu” (7 %), savukārt starp jaunsargiem, kuri mācās pamatskolā, šāda atbilde nav sastopama. Kopumā tas liecina, ka nometņu organizācijas vērtējums ir mērenāks starp jaunsargiem, kas mācās profesionālās izglītības iestādēs.

Attēls nr. 21. Jaunsargu vērtējums par Jaunsardzes nometnēm, %

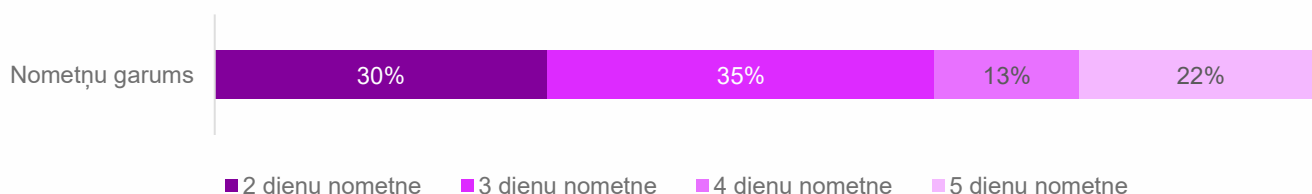

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=548

Jaunsargi kopumā dod priekšroku vidēja ilguma nometnēm (Attēls nr. 22). Visbiežāk kā vēlamākais formāts tika minēta trīs dienu nometne (35%), kam seko divu dienu nometne (30%). Tas nozīmē, ka gandrīz divas trešdaļas jauniešu (65%) priekšroku dod relatīvi īsām nometnēm, kas, visticamāk, nodrošina pietiekamu aktivitāšu intensitāti, vienlaikus neradot pārmērīgu fizisko vai emocionālo nogurumu. Garākas nometnes ir mazāk populāras – piecu dienu formātu ir izvēlējušies 22% respondentu, savukārt četru dienu nometnes ir minētas visretāk (13%). Šāds sadalījums parāda, ka jaunsargi augstu vērtē līdzsvarotu formātu, kurā iespējams apgūt prasmes un gūt komandas pieredzi, vienlaikus saglabājot saikni ar ikdienas dzīvi un citiem pienākumiem.

Tajā pašā laikā aptuveni piektā daļa respondentu, kas dod priekšroku piecu dienu nometnēm, norāda uz pieprasījumu pēc padziļinātākas pieredzes. No programmas plānošanas perspektīvas iegūtie rezultāti mudina saglabāt trīs dienu nometnes kā galveno formātu, vienlaikus piedāvājot arī garākas nometnes motivētākajiem dalībniekiem vai specializētu prasmju apguvei.

Attēls nr. 22. Jaunsargu vērtējums par optimālo Jaunsardzes nometņu garumu, %

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=548

Statistiski nozīmīgu saistību var novērot starp nometnes ilgumu un reģionu, kurā dzīvo respondenti. Jaunsargi no Kurzemes ievērojami biežāk nekā citviet Latvijā priekšroku dod Īsākām jeb divu dienu nometnēm (44 %), kamēr Zemgalē un Latgalē šī izvēle ir daudz retāka (attiecīgi 15 % un 16 %). Latgalē biežāk nekā citur ir pausts atbalsts garākām nometnēm: četru dienu nometni izvēlas 23 %, bet piecu dienu nometni – katrs trešais jaunsargs. Savukārt Pierīgā četru dienu nometnes ir vismazāk populāras (5 %), kamēr piecu dienu nometnes tur ir guvušas salīdzinošo lielāku atbalstu (32 %).

Intervijās jaunsargi kā uzlabojamu aspektu min vēlmi pēc vairāk ziemas nometnēm, kur būtu iespēja tikties jaunsargiem no dažādiem novadiem. Tāpat tiek norādīts uz nepieciešamību uzlabot ekipējumu, piemēram, ziemas apstākļiem piemērota baltā ekipējuma un siltā apģērba nodrošināšanu. Attiecībā uz pasākumu organizēšanu jaunsargi intervijā izsaka divas galvenās vajadzības. Pirmkārt, tiek uzsvērtā nepieciešamība biežāk rīkot pasākumus starp dažādiem Jaunsardzes novadiem, neaprobežojoties tikai ar savu vienību vai novadu. Šāda pieeja, pēc jaunsargu domām, sekmētu sadarbības prasmju attīstību, īpaši situācijās, kad komandas tiktu veidotas no jaunsargiem, kuri iepriekš nav sadarbojušies. Otrkārt, jaunsargi norāda uz vēlmi iesaistīties kopējos pasākumos ar citām jauniešu organizācijām, kas nav saistītas ar Jaunsardzi, lai stiprinātu sadarbības prasmes arī ārpus jaunsargu loka.

Kopumā analīze liecina, ka Jaunsardzes programma lielā mērā sasniedz savus mērķus un nodrošina jauniešiem daudzpusīgu prasmju un attieksmju attīstību. Dalība Jaunsardzē visbiežāk balstās uz pašu jauniešu interesi un iekšējo motivāciju, īpaši piesaistot praktiskās aktivitātes, militārās iemaņas un iespējas darboties ārpus telpām, kā arī būtisku lomu spēlē jaunsargu instruktors. Jauniešu attieksme pret dalību programmā ir ļoti pozitīva – lielākā daļa ne tikai novērtē iegūtās zināšanas un prasmes, bet arī izjūt piederību organizācijai un lepnumu par dalību tajā.

Programma efektīvi attīsta gan praktiskās iemaņas (piemēram, rīcību ārkārtas situācijās, fizisko sagatavotību), gan sociālās un personiskās kompetences, tostarp sadarbību, atbildību un pašpārlicību. Vienlaikus Jaunsardze būtiski veicina arī pilsonisko apziņu un piederības sajūtu Latvijai, palīdzot jauniešiem labāk izprast savu lomu sabiedrībā un valsts aizsardzībā. Tomēr šīs ietekmes intensitāte var atšķirties starp dažādām grupām – biežāk pozitīvāki vērtējumi novērojami jauniešiem ārpus Rīgas un mazāk urbanizētās teritorijās.

Programmas saturs un mācību metodes kopumā tiek vērtēti kā atbilstoši, īpaši uzsverot praktisko pieeju un nometņu nozīmi, kas ir viens no spēcīgākajiem programmas elementiem. Vienlaikus jaunieši un instruktori identificē arī pilnveides iespējas – nepieciešamību pēc vairāk praktiskām aktivitātēm, biežākiem pasākumiem, labāka materiāltehniskā nodrošinājuma un mūsdienīgāka satura (piemēram, tehnoloģijas, kibernetika, krīžu vadība). Neskatoties uz šiem izaicinājumiem, Jaunsardze darbojas ne tikai kā interešu izglītības programma, bet arī kā nozīmīgs personības attīstības un karjeras orientācijas instruments, kas palīdz jauniešiem apzināt savas intereses un nākotnes iespējas.

3.3. Izglītības iestāžu iesaiste valsts aizsardzības mācības un jaunsargu interešu izglītības programmas nodrošināšanā

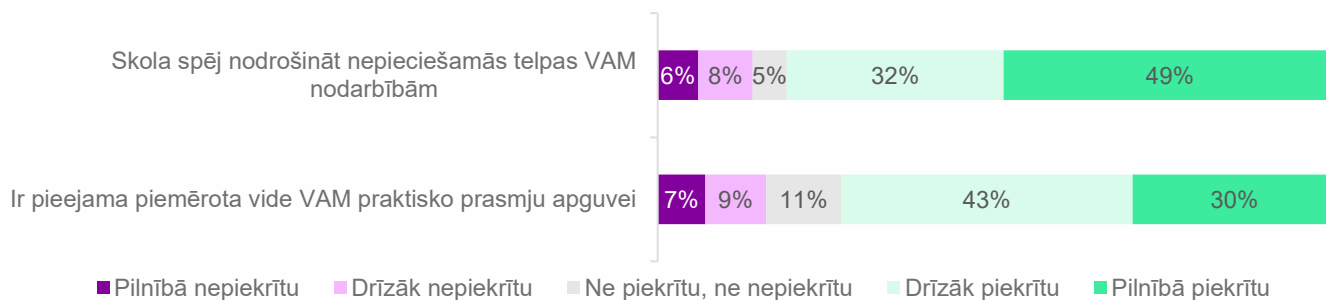
Nodaļas ietvaros tiek analizēta Likuma ieviešanas ietekme uz izglītības iestāžu iespējām nodrošināt atbalstu VAM un jaunsargu interešu izglītības īstenošanai. Analīze ietver arī konstatētās statistiski nozīmīgās saistībās starp izglītības iestādes tipu, kā arī atkarībā no tā, vai izglītības iestāde sākotnēji pieteicās VAM brīvprātīgi.

Cik lielā mērā izglītības iestādes ir spējīgas nodrošināt likumā noteikto atbalstu VAM kursa realizācijai?

Aptaujas dati liecina, ka lielākā daļa izglītības iestāžu spēj nodrošināt VAM īstenošanai nepieciešamo infrastruktūru. 81 % no aptaujātajiem izglītības iestāžu pārstāvjiem norāda, ka skola spēj nodrošināt

nepieciešamās telpas VAM nodarbībām, savukārt 73 % apstiprina, ka skolai ir pieejama piemērota vide praktisko prasmju apguvei. Tomēr 14 % nepiekrīt apgalvojumam, ka skola spēj nodrošināt nepieciešamās telpas VAM nodarbībām, bet 16 % norāda, ka nav pieejama piemērota vide praktisko prasmju apguvei (Attēls nr. 23).

Attēls nr. 23. Izglītības iestāžu pārstāvju vērtējums par to, vai skola spēj nodrošināt nepieciešamo atbalstu VAM nodarbībām, %

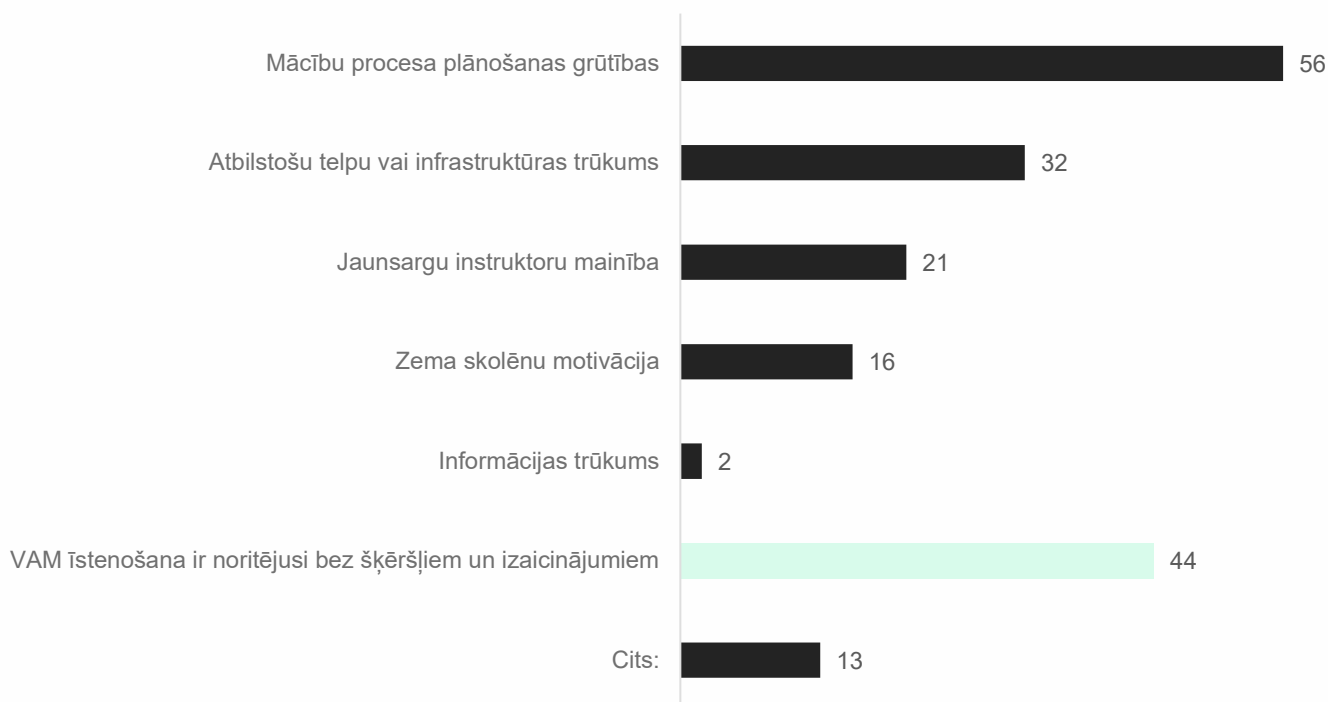
Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Vērtējums šajā jautājumā ir līdzīgs visām izglītības iestādēm, piemēram, izglītības iestādēs, kurās tika īstenotas mazākumtautību izglītības programmas, vērtējums ir līdzīgs – attiecīgi 77 % norāda, ka drīzāk vai pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka spēj nodrošināt nepieciešamās telpas, savukārt 67 % norāda, ka ir pieejama vide VAM praktisko prasmju apguvei.

Salīdzinot izglītības iestādes pēc VAM ieviešanas laika, vērojama neliela tendence uz pozitīvāku vērtējumu tām iestādēm, kas programmu ieviesa agrāk. Piemēram, 77 % skolu, kas VAM īstenoja pirms 2024./2025. mācību gada, pilnībā vai daļēji piekrīt, ka tajās ir nodrošināta piemērota vide praktisko prasmju apguvei. Savukārt to skolu vidū, kas VAM uzsāka īstenot no 2024./2025. mācību gada, šādam apgalvojumam piekrīt 68 % respondentu.

Lai arī kopumā skolu pārstāvji drīzāk pozitīvi vērtē savas iespējas nodrošināt VAM nepieciešamo atbalstu, tomēr 25 % izglītības pārstāvju norāda, ka atbilstošu telpu vai infrastruktūras trūkums ir bijis viens no izaicinājumiem VAM ieviešanā (Attēls nr. 24). Papildus jānorāda, ka biežāk norādītais izaicinājums, ko atzīmējuši 45 % skolu pārstāvji, ir mācību procesa plānošanas grūtības. Vienlaikus 35 % no aptaujātajiem izglītības iestāžu pārstāvjiem norāda, ka nav saskārušies ar izaicinājumiem VAM īstenošanā.

Attēls nr. 24. Izglītības iestāžu vērtējums par izaicinājumiem, ar kuriem skola ir visvairāk saskārusies VAM īstenošanā

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Četri no trīspadsmit izglītības iestāžu pārstāvjiem, kas izvēlējās atbildes variantu "Cits", norāda, ka skolā nav atbilstošas infrastruktūras tieši šaušanas nodarbību īstenošanai. Arī interviju ietvaros gan jaunsargu instruktori, gan izglītības iestāžu pārstāvji galvenokārt identificē divus izaicinājumus, kas saistīti tieši ar nepieciešamā atbalsta nodrošināšanu:

1. Grūtības nodrošināt piemērotas klases telpas teorētisko nodarbību īstenošanai – atsevišķos gadījumos nodarbības nākas vadīt aktu zālēs vai tehniskajās telpās. Jaunsargu instruktori uzsver, ka šī problēma ir īpaši izteikta skolās, kuras reorganizācijas rezultātā apvienojušās un kurās būtiski pieaudzis skolēnu skaits.
2. Izglītības iestādes pilsētu centros saskaras ar piemērotas ārtelpas trūkumu praktiskajām nodarbībām – orientēšanās, šaušana un lauka kaujas iemaņas. Šīs grūtības daļēji tiek risinātas, vadot nodarbības ārpus skolas teritorijas vai izmantojot šaušanas simulatorus (taču simulatoru pieejamība pašlaik nav pietiekama, lai atbilstu vajadzībām). Savukārt nodarbību vadīšana ārpus skolas teritorijas jaunsargu instruktoriem rada papildu laika un loģistikas izmaksas.

Telpu un vides nodrošinājums ir viens no aspektiem, ko izglītības iestāžu pārstāvji aptaujā norāda arī pie aspektiem, ko būtu nepieciešams uzlabot saistībā ar VAM īstenošanu. Attiecīgi tiek akcentēta nepieciešamība pēc VAM specifikai pielāgotām iekštelpām un ārtelpām – atsevišķi respondenti norāda, ka tām būtu jābūt ārpus skolas telpām. Un otrs nozīmīgs aspekts ir droša vide praktiskajām (t.sk. šaušanas nodarbības, orientēšanās) nodarbībām. Vienlaikus intervijās atsevišķu izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka tiek plānoti infrastruktūras attīstības projekti, kas tai skaitā ir paredzēti arī VAM īstenošanai.

Līdz ar to ir secināms, ka lielākā daļa izglītības iestāžu spēj nodrošināt nepieciešamo atbalstu VAM īstenošanai, kas noteikts Likumā. Tomēr ir atsevišķi izņēmumi, kad atbalsts netiek nodrošināts nepiemērotas vides dēļ vai ierobežotas infrastruktūras dēļ.

Kāda ir izglītības iestāžu izpratne par nepieciešamo atbalstu VAM kursa realizācijai?

Interviju ietvaros ar izglītības iestāžu pārstāvjiem var secināt, ka kopumā izpratne par nepieciešamo atbalstu VAM kursa realizācijai ir pietiekami skaidra, taču praktiski nevienmērīga un cieši saistīta ar konkrētās skolas resursiem, vidi un pieredzi. Jaunsargu instruktori intervijās norāda, ka izglītības iestāžu izpratne par nepieciešamo atbalstu VAM kursa realizācijai ir vērtējama kā apmierinoša, akcentējot, ka tā uzlabojas laika gaitā. Vienlaikus atsevišķi jaunsargu instruktori vērtē, ka labāka izpratne ir tām skolām, kas VAM ievieša brīvprātīgi, ņemot vērā gan pašu skolu motivāciju, gan ilgākā laika posmā izveidojušos veiksmīgu sadarbību starp skolu un jaunsargu instruktoru.

Lielākā daļa jeb 85 % izglītības iestāžu pārstāvji aptaujā norāda, ka VAM ieviešana kopumā ir bijusi ļoti vai drīzāk veiksmīga (Attēls nr. 25).

Attēls nr. 25. Izglītības iestāžu vērtējums par VAM īstenošanu, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Atsevišķi vērtējot dažādu izglītības iestāžu pārstāvju viedokli, var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības vērtējumā par VAM īstenošanu. Piemēram, izglītības iestādes, kas ir īstenojušas mazākumtautību izglītības programmu, VAM ieviešanu vērtē kā veiksmīgu – attiecīgi 27 no 30 bijušo mazākumtautību izglītības iestāžu pārstāvjiem jeb 90 % norādīja, ka kopumā VAM izglītības iestādē ir īstenota drīzāk vai ļoti veiksmīgi. Līdzīgu pozitīvu vērtējumu sniedz arī skolu pārstāvji, kas VAM ievieša pirms 2024./ 2025. mācību gada (83 %), un sākot ar 2024./ 2025. mācību gadu (86 %).

Intervijās izglītības pārstāvji norāda, ka apzinās, ka VAM īstenošanai primāri ir nepieciešams telpu, ārtelpas un infrastruktūras nodrošinājums, savukārt mācību satura, aprīkojuma un metodiskā nodrošinājuma ziņā VAM lielākoties "ienāk ar visu nepieciešamo". Tāpat izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka jaunsargu instruktori ir elastīgi un pielāgojas esošajiem apstākļiem, strādājot ar to, ko skola spēj piedāvāt, tostarp izmantojot sporta zāles, klases, parkus vai meža teritorijas, kas atrodas tuvējā apkārtnē.

Izglītības iestāžu pārstāvju aptaujas rezultāti liecina, ka pozitīvāk tiek vērtēts VAM nodarbību plānošanas process, kur 89 % no aptaujātajiem norāda, ka drīzāk vai pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka VAM nodarbību plānošana un grafiks ir skaidrs un prognozējams. Savukārt nedaudz mazāk jeb 67 % aptaujāto izglītības iestāžu pārstāvju drīzāk vai pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka esošais VAM nodarbību formāts ir piemērots mācību procesa plānošanai. Un nedaudz vairāk kā puse jeb 55 % aptaujāto izglītības iestāžu pārstāvju norāda, ka drīzāk vai pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka VAM īstenošana nerada būtisku slodzi skolas darbam, vienlaikus trešdaļa jeb 31 % norāda, ka šim apgalvojumam pilnībā vai daļēji nepiekrīt (Attēls nr. 26).

Attēls nr. 26. Izglītības iestāžu vērtējums par VAM nodarbību plānošanu, īstenošanas slodzi un esošo formātu, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Vērtējot atbilžu sadalījumu starp dažāda veida izglītības iestādēm, konstatējamas nelielas atšķirības. Izglītības iestādes, kas VAM sāka īstenot no 2024./2025. mācību gada, biežāk pauž kritiskāku attieksmi pret apgalvojumu, ka VAM īstenošana nerada būtisku slodzi skolas darbam. Šo apgalvojumu drīzāk negatīvi vērtē 34 % šo skolu, kamēr starp iestādēm, kas VAM ievieša brīvprātīgi, šāds vērtējums sastopams nedaudz retāk – 28 % gadījumu. Salīdzinot dažādus izglītības iestāžu tipus, novērojams, ka kritiskāks vērtējums biežāk raksturīgs vidusskolām un ģimnāzijām. Abos gadījumos 33 % izglītības iestāžu pārstāvju nepiekrīt attiecīgajam apgalvojumam. Savukārt profesionālajās vidusskolās un tehnikumos šāds viedoklis ir sastopams 23 % gadījumu. Attiecībā uz vērtējumu par VAM formātu, arī to kritiskāk vērtē tieši vidusskolu un ģimnāziju pārstāvji – attiecīgi 22 % ģimnāziju un 20 % vidusskolu pārstāvju nepiekrīt vai drīzāk nepiekrīt apgalvojumam, ka šobrīd esošais VAM formāts ir piemērots mācību procesa plānošanai, turpretī tikai 3 % jeb viena profesionālā vidusskola/ tehnikums nepiekrīt šim apgalvojumam. Arī attiecībā uz VAM formāta piemērotību mācību procesa plānošanai kritiskāks vērtējums biežāk novērojams vidusskolu un ģimnāziju pārstāvju vidū. Attiecīgajam apgalvojumam nepiekrīt vai drīzāk nepiekrīt 22 % ģimnāziju un 20 % vidusskolu pārstāvju. Savukārt profesionālajās vidusskolās un tehnikumos šāda attieksme ir ļoti reta – tikai 3 % respondentu (viena izglītības iestāde) pauž šādu viedokli.

Lai arī no aptaujas rezultātiem var secināt, ka kopumā vairums izglītības iestāžu pārstāvji ir apmierināti ar esošo situāciju, tomēr intervijas atklāj vairākus izaicinājumus. Izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka ir sarežģīti mācību procesā ielānot VAM nodarbības 8 akadēmisko stundu garumā vienu reizi mēnesī tā, lai neveidotu papildu slodzi skolēniem, kā arī nodrošinātu, ka tiek apgūti visi mācību priekšmeti, kas plānoti konkrētajā mācību programmā. Tāpat pastāv izaicinājums nodrošināt pedagogiem atbilstošu slodzi tajos gadījumos, kad VAM nodarbību dienās tiek "aizstāti" citi mācību priekšmeti.

"VAM kopumā programmas īstenošana ir pozitīvi vērtējama. Bet sagādā zināmas problēmas katrai skolai, īpaši skolām, kurām ir liels skolēnu skaits. Mācību procesu tas traucē, jo ļoti jāpiedomā kā plānot stundu plānu katrai nedēļai, kā "izkritušās stundas" atstrādāt, lai nepazustu citu mācību priekšmetu stundas."

(Intervija_izglītības iestāde_1)

Arī aptaujas ietvaros kopumā 25 izglītības iestāžu pārstāvji saistībā ar uzlabojamajiem aspektiem VAM īstenošanā norāda ieteikumus, kas attiecas uz mācību procesa plānošanu, identificējot, ka vēlētos mainīt VAM nodarbību formātu, piemēram, īstenot VAM nodarbības kā:

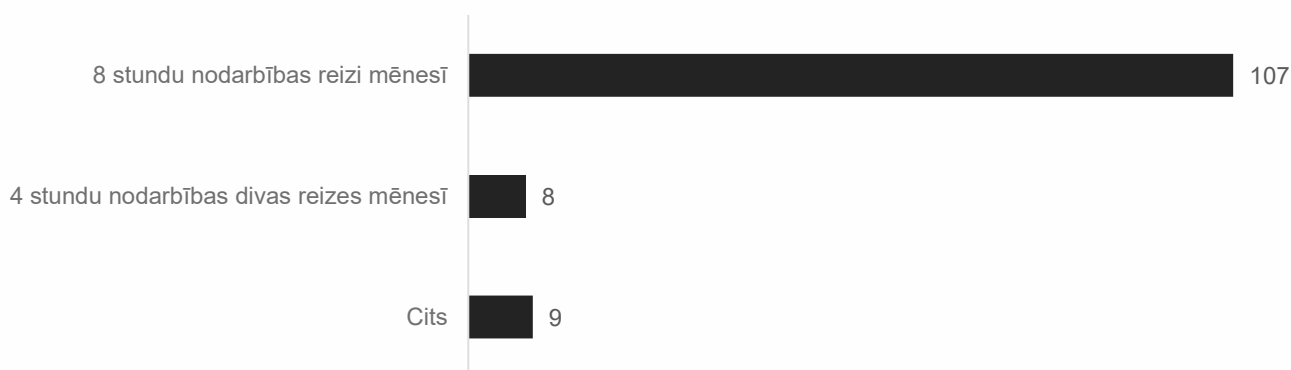
- regulāras iknedēļas nodarbības (piemēram, 2 mācību stundas nedēļā)

- nodarbības divas reizes mēnesī (piemēram, 4 mācību stundas ik pa 2 nedēļām);
- koncentrēts apguves modelis (1–2 nedēļas semestrī vai mācību gada sākumā).

Tāpat aptaujā tiek minēts, ka VAM nodarbības nebūtu jāīsteno īpaši noslogotajos periodos, piemēram, maijā, kad 11. klašu skolēniem sākas eksāmenu periods.

Vienlaikus jau šobrīd VAM tiek īstenots dažādos formātos. Aptaujā 86 % izglītības iestāžu pārstāvju norāda, ka VAM nodarbības tiek īstenotas 8 mācību stundas vienu reizi mēnesī (Attēls nr. 27). Savukārt 6 % norāda, ka VAM nodarbības tiek īstenotas divas reizes nedēļā pa 4 stundām. Pārējie 7 % variantā "Cits" norāda, ka VAM nodarbības tiek īstenotas, piemēram, 2 nedēļu garumā mācību gada ietvaros, vai 3 dienas un 4 dienas katrā semestrī, vai divu dienu nodarbības divas reizes semestrī (to norāda profesionālās vidusskolas), vai VAM tiek īstenots pēc specifiski sastādīta grafika.

Attēls nr. 27. Formāts, kādā VAM tiek īstenots izglītības iestādēs

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

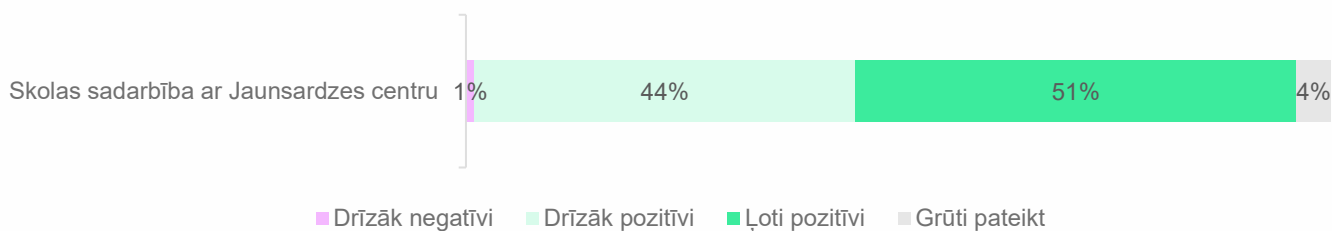
Attiecībā uz VAM nodarbību formātu, tā biežumu, gan atsevišķi jaunsargu instruktori, gan izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka, iespējams, veiksmīgāks formāts par 8 mācību stundu nodarbību reizi mēnesī, ir 4 mācību stundu nodarbība ik pēc 2 nedēļām. Kā galvenie ieguvumi tiek minēti:

- labāka saiknes veidošanās starp skolēniem un jaunsargu instruktoru, ja tikšanās reizes ir biežākas;
- efektīvāka mācību programmas apguve, jo īsāks starplaiks starp nodarbībām sekmētu, ka iepriekšējā nodarbībā apgūtais nav ticis aizmirsts;
- būtu vienkāršāk to integrēt mācību procesā, mazinot ietekmi uz citiem mācību priekšmetiem, īpaši gadījumos, ja VAM notiek tikai vienā konkrētā dienā.

Taču citi izglītības iestāžu pārstāvji arī uzsver, ka šobrīd jau ir iestrādāta prakse īstenot VAM kā 8 mācību stundu nodarbību vienu reizi mēnesī un nevēlētos, lai tā tiktu mainīta. Līdz ar to ir svarīga gan individuālā komunikācija, gan iespējas izvērtēt arī izglītības iestāžu individuālās vajadzības esošo resursu ietvaros.

Arī intervijās izglītības iestāžu pārstāvji uzsver, ka VAM veiksmīga īstenošana, kā arī atbalsta nodrošinājums lielā mērā ir atkarīgs abpusējas komunikācijas starp izglītības iestādi un jaunsargu instruktoru vai Jaunsardzes centra pārstāvjiem. Šī sadarbība kopumā ir veiksmīga un pārsvarā problēmjautājumi tiek atrisināti. Arī aptaujas ietvaros vairums izglītības iestāžu pārstāvju jeb 95 % norāda, ka savu sadarbību ar JC vērtē drīzāk vai ļoti pozitīvi (Attēls nr. 28), tai skaitā izglītības iestādes, kuras ir īstenojušas mazākumtautību izglītības programmu, visos gadījumos norāda, ka sadarbību ar JC vērtē drīzāk vai ļoti pozitīvi.

Attēls nr. 28. Izglītības iestāžu vērtējums par sadarbību ar Jaunsardzes centru VAM ieviešanā, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Arī jaunsargu instruktori intervijās norāda, ka sadarbība ar izglītības iestādēm lielākoties ir veiksmīga. Galvenokārt izaicinājumi ir saistīti ar infrastruktūras pieejamību un ir grūti ietekmējami, taču pārsvarā tiem tiek atrasti veiksmīgi risinājumi. Jaunsargu instruktori norāda, ka nozīmīgs ietekmējošs faktors ir konkrētās izglītības iestādes vadība – ja tā ir atsaucīga, tad tiek nodrošināts arī nepieciešamais atbalsts, piemēram, ir skolas, kas priekš VAM un Jaunsardzes nodrošina atsevišķas telpas. Vienlaikus ir bijuši gadījumi, kad sākotnēji skolā ir bijusi laba sadarbība, bet mainoties skolas vadībai, attieksme pret VAM kļuva negatīvāka. Tā pat ir konstatēti pretēji gadījumi, kad mainoties skolas vadībai VAM tika sākts īstenot brīvprātīgi.

“99 % atkarīgs no skolas direktora. Pēc savas pieredzes – [izglītības iestādes nosaukums] iepriekšējā direktore bija izcili atsaucīga. Nomainījās direktore – pilnīgi cita attieksme, nelaidīs skolā, kamēr nav līgums, ko jūs te dariet utml. Tas ir tik ļoti atkarīgs no direktora, vai tiešām vēlas un grib sadarboties.”
(Intervija_ jaunsargu instruktors_3)

“Daudz kas atkarīgs no vadības – ir viens piemērs, kad skolas direktors negribēja brīvprātīgi īstenot VAM, bet tikko kā nomainījās direktors, tā skola uzsāka VAM brīvprātīgi.” (Intervija_ jaunsargu instruktors_2)

Papildu tam vairāki jaunsargu instruktori norāda uz pedagogu izpratnes trūkumu par VAM kursa būtību un tā mērķi. Izglītības iestāžu pedagogi VAM mēdz uztvert kā pārraudzināšanas instrumentu vai uzskata, ka tādā veidā tiek gatavoti jaunie karavīri. Tas savukārt ietekmē arī pašu skolēnu motivāciju un vēlmi apgūt VAM saturu.

“Problēma ir tā, ja tu ienāc skolā, un skola uztver tevi kā pārmācīšanas instruktoru, kas tagad visus pārmācīs. Un biedē ar instruktoru. Un tas ir tas, ko tieši VAM ietvaros mēģina mainīt, ka cilvēks formas tērpā nebūs tās, kas tev tūlīt sados. Tas ir tas izaicinājums.” (Intervija_ jaunsargu instruktors_7)

Vienlaikus tiek īstenotas arī atsevišķas aktivitātes, lai veicinātu izglītības iestāžu izpratni, piemēram, ir organizētas informācijas dienas izglītības iestāžu vadībai, lai stiprinātu izpratni par to, ka VAM ir daļa no valsts kopējās aizsardzības stratēģijas. Vienā gadījumā ir īstenota nometne pedagogiem, lai veicinātu izpratni par VAM saturu. Arī atsevišķi izglītības iestāžu pārstāvji intervijās norāda, ka būtu nepieciešams stiprināt pedagogu zināšanas, piemēram, par rīcību krīzes situācijā. Īpaši svarīgi tas ir tajos gadījumos, kad bērni par to uzdod jautājumus, taču pedagogiem nav pietiekamu zināšanu, lai paskaidrotu detalizētāk.

Cik pozitīvi izglītības iestādes uztver VAM kursa realizēšanu konkrētajā izglītības iestādē?

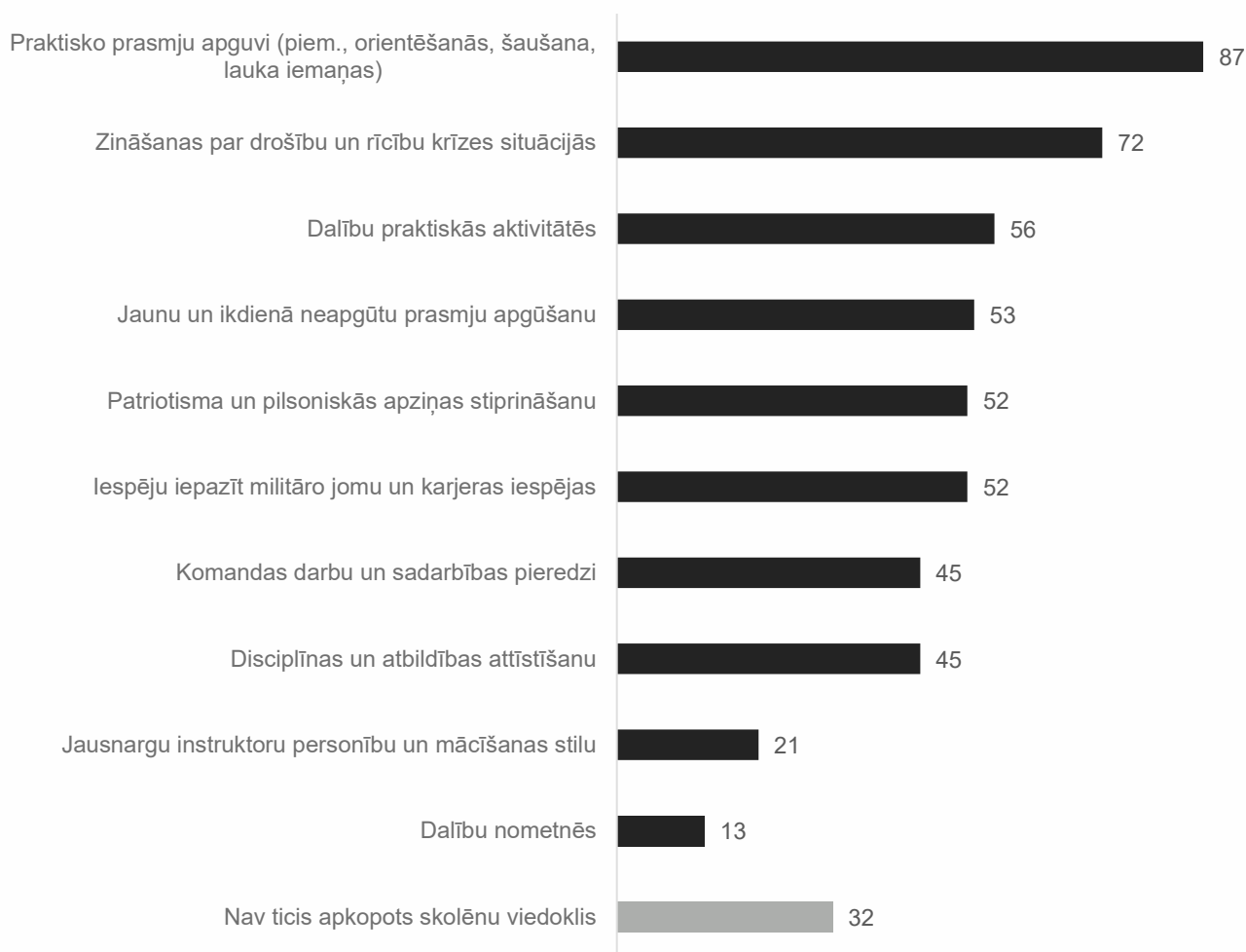
VAM tiek augstu novērtēts kā ieguldījums jauniešu patriotiskajā, pilsoniskajā un drošības izpratnē. Izglītības iestāžu pārstāvji intervijās norāda, ka jaunieši VAM saturu arvien vairāk uztver kā pašsaprotamu un aktuālu, īpaši ģeopolitiskā konteksta ietekmē. Vienlaikus ir novēroti atsevišķi gadījumi, kad sniegtā informācija skolēniem ir radījusi bailes un satraukumu par militāra konflikta draudiem.

Tomēr kopumā tiek uzsvērtā VAM loma patriotisko jūtu stiprināšanā, izpratnē par valsts aizsardzību un līdzdalību sabiedrības procesos. Dažās izglītības iestādēs novērota arī netieša ietekme uz jauniešu

turpmākajām izvēlēm, piemēram, interese par VAD vai Zemessardzi, ko skolas daļēji saista ar VAM un instruktoru darbu.

Aptaujas ietvaros izglītības iestāžu vērtējumā par to, ko skolēni vairāk novērtē saistībā ar VAM īstenošanu – 70 % norāda, ka tā ir praktiskā prasmju apguve un 58 % norāda, ka tās ir zināšanas par drošību un rīcību krīzes situācijās. Nedaudz mazāk kā puse jeb 42 % - 45 % izglītības iestāžu pārstāvju atzīmē arī tādus aspektus, kā dalību praktiskās aktivitātēs, patriotisma un pilsoniskās apziņas stiprināšanu, jaunu un ikdienā neapgūtu prasmju apgūšanu, kā arī iespēju iepazīt militāro jomu un karjeras iespējas (Attēls nr. 29).

Attēls nr. 29. Izglītības iestāžu vērtējums par to, ko skolēni visvairāk novērtē VAM

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Intervijās ar izglītības iestāžu pārstāvjiem var secināt, ka VAM tiek vērtēta kā būtiski atšķirīga no citiem mācību priekšmetiem – tā piedāvā praktisku, uz darbību vērstu mācību procesu, kas daļai skolēnu ir motivējošs. Tiek norādīts, ka VAM palīdz apgūt konkrētas prasmes (orientēšanās, drošība, praktiskā rīcība). Vienlaikus tiek atzīts, ka ne visiem jauniešiem kurss ir vienlīdz saistošs – daļai tas ir formāls pienākums, un individuālā motivācija būtiski atšķiras.

Kopumā izglītības iestāžu attieksmi attiecībā uz VAM īstenošanu var raksturot kā atbalstošu un pozitīvu. Vienlaikus ir jāņem vērā jau iepriekš minētie izaicinājumi saistībā gan ar mācību procesa īstenošanu, gan ierobežotajām iespējām sniegt pilnvērtīgu atbalstu attiecībā uz infrastruktūras nodrošināšanu. To intervijās norāda arī jaunsargu instruktori. Attiecīgi ir novērots, ka izglītības iestāžu attieksme pret VAM uzlabojas un

skolas sāk vairāk novērtēt VAM īstenošanu. Kā pozitīvie aspekti tiek norādīti, ka VAM tiek vērtēta kā iespēja izkustēties, mainīt mācību vidi, attīstīt praktiskas iemaņas.

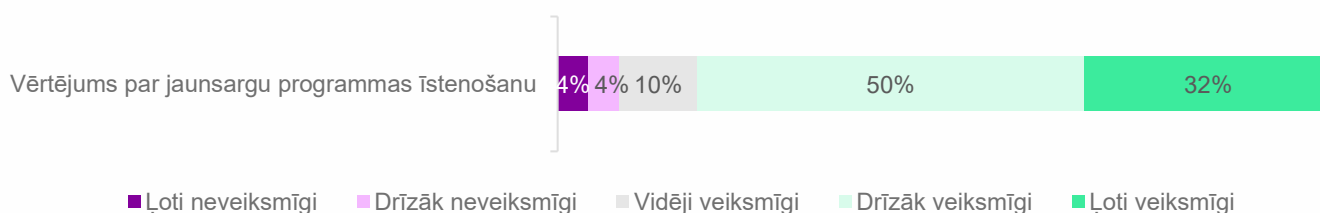
Vienlaikus negatīvākie aspekti ir saistīti tieši ar administratīvo slogu saistībā ar stundu plānošanu. Daļa skolu VAM uztver kā traucējošu elementu ikdienas mācību procesā, kas prasa elastību no skolas puses. Šādos gadījumos attieksme biežāk ir pragmatiska vai pat atturīga, koncentrējoties uz institucionālajām ērtībām, nevis uz ieguvumiem jaunietim. Tiek arī norādīts, ka sākotnējā pretestība bieži balstās nevis principālā noraidījumā, bet gan neskaidrībā par VAM praktisko īstenošanu; un jaunsargu instruktoru pieredze rāda, ka pēc laika šī attieksme mēdz kļūt pozitīvāka.

Cik pozitīvi izglītības iestādes vērtē jaunsargu interešu izglītības programmas realizēšanu konkrētajā izglītības iestādē (ja tāda tiek realizēta)? Ja netiek realizēta – vai tādu vēlētos?

No 194 izglītības iestādēm, kas aptaujas ietvaros sniedza informāciju par jaunsargu interešu izglītības programmu, 100 izglītības iestādes norādīja, ka to īsteno (no tām 12 izglītības iestādes ir īstenojušas mazākumtautību izglītības programmu). Attiecīgi 94 no aptaujātajām izglītības iestādēm programma netiek īstenota (no tām 19 izglītības iestādes ir īstenojušas mazākumtautību izglītības programmu).

Izglītības iestādes, kuras īsteno jaunsargu interešu izglītības programmu lielākoties to vērtē pozitīvi – 82 % novērtē jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanu kā drīzāk veiksmīgu vai ļoti veiksmīgu (Attēls nr. 30).

Attēls nr. 30. Izglītības iestāžu vērtējums par to, cik veiksmīgi izglītības iestādē tiek īstenota jaunsargu interešu izglītības programma, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=100

Interviju ietvaros skolu pārstāvji, kā pozitīvos aspektus uzsvēra augstu skolēnu interesi, regulāru apmeklējumu un ilgtermiņa iesaisti. Jaunsardze tiek raksturota kā strukturēta, ar skaidrām tradīcijām, disciplīnu un plašām ārpusskolas aktivitātēm (nometnes, pārgājieni, sacensības, pasākumi).

Savukārt izglītības iestādes, kuras aptaujā jaunsargu programmas īstenošanu novērtējušas kā drīzāk vai ļoti neveiksmīgu, kā galvenos izaicinājumus norāda jaunsargu programmas konkurētspēju ar citām interešu izglītības programmām (4 skolas), vecāku attieksmi (2 skolas), kā arī jaunsargu instruktoru mainību (2 skolas).

Izglītības iestāžu pozitīvais vērtējums atspoguļojas arī kopējā novērtējumā par jaunsargu programmas īstenošanas aspektiem. 92 % izglītības iestāžu pārstāvju pilnībā vai drīzāk piekrīt apgalvojumam, ka Jaunsardzes programma nerada būtisku administratīvo slodzi, kā arī norāda uz labu sadarbību un komunikāciju ar jaunsargu instruktoriem – 89 % piekrīt, ka sadarbība ar jaunsargu instruktoriem ir laba, un 78 % norāda, ka informācijas aprīte par jaunsargu aktivitātēm ir savlaicīga un skaidra (Attēls nr. 31). Attiecībā uz izglītības iestāžu vērtējumu par spēju nodrošināt nepieciešamo infrastruktūru 77 % norāda, ka to izpilda, bet 4 % norāda, ka to nespēj nodrošināt. Zemākais vērtējums tiek sniegts attiecībā uz Jaunsardzes vienības iesaisti patriotisko pasākumu organizēšanā skolā – 46 % izglītības iestāžu, norāda, ka tas tiek novērots, bet 25 % to nav novērojuši.

Attēls nr. 31. Izglītības iestāžu vērtējums par jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanas aspektiem, %

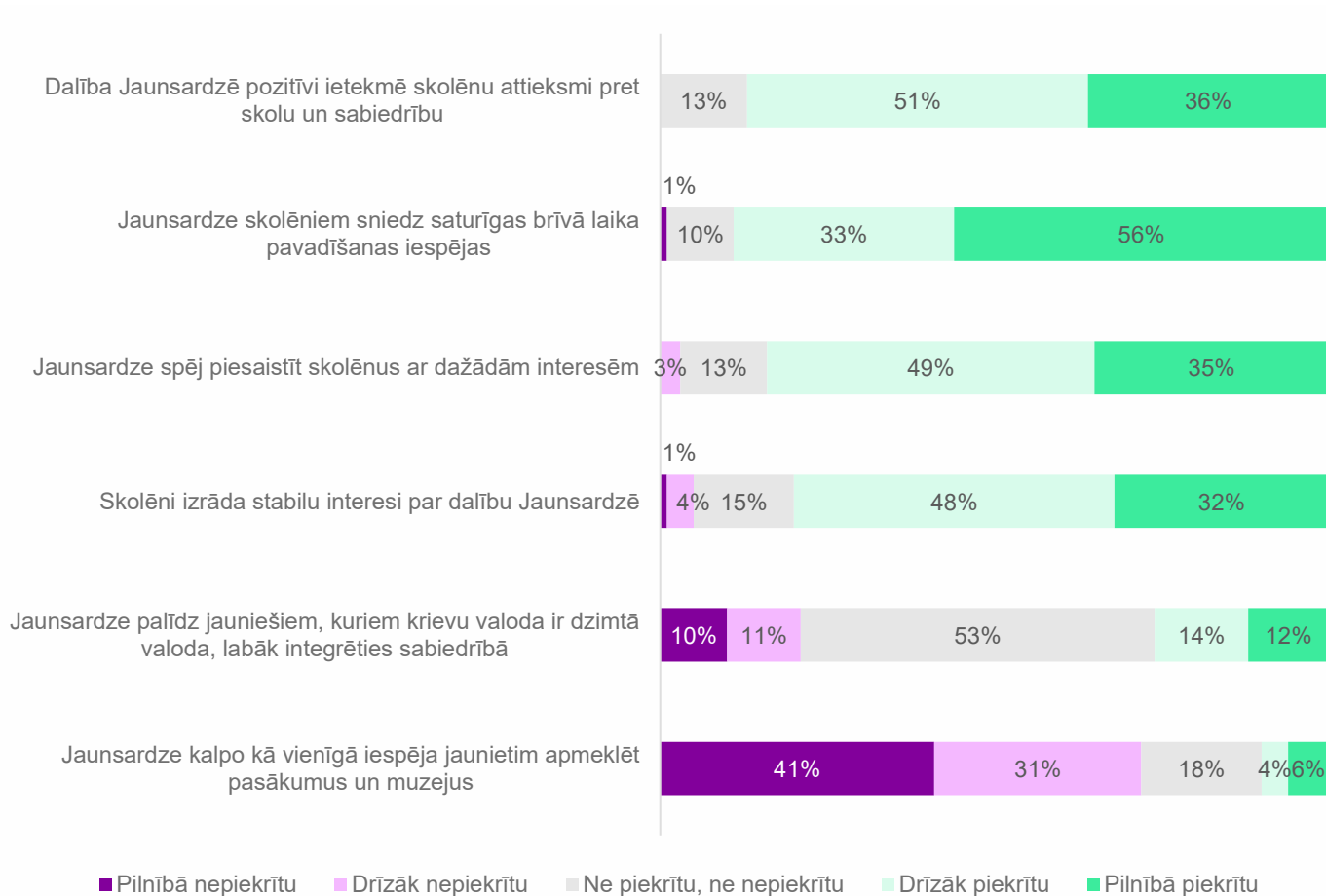
Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=100

Izglītības iestāžu pārstāvji intervijās kā galvenos Jaunsardzes programmas ieguvumus min pozitīvu ietekmi uz skolēnu patriotisko audzināšanu, atbildības sajūtas un motivācijas stiprināšanu, kā arī aktīvāku līdzdalību skolas un sabiedriskajā dzīvē. Tāpat tiek uzsvērtas jēgpilnas brīvā laika pavadīšanas iespējas. Īpaši atzīmēts, ka jaunsargi bieži izjūt lepnumu par piederību organizācijai, kas redzami izpaužas dalībā valsts svētku pasākumos.

Šo vērtējumu apstiprina arī izglītības iestāžu aptaujas rezultāti. Lielākā daļa skolu piekrīt, ka skolēni izrāda interesi par Jaunsardzi (80 %), ka programma spēj piesaistīt jauniešus ar dažādām interesēm (84 %), ka tā nodrošina saturīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas (89 %), kā arī, ka Jaunsardzes ietvaros ir vērojama pozitīva attieksmes maiņa pret skolu un sabiedrību (87 %) (Attēls nr. 32 **Kļūda! Nav atrasts atsauces avots.**). Tomēr apgalvojumam, ka Jaunsardze ir vienīgā iespēja jauniešiem apmeklēt pasākumus un muzejus, nepiekrīt 72 % izglītības iestāžu, kas liecina, ka šāds novērojums ir vien atsevišķos gadījumos.

Savukārt attiecībā uz apgalvojumu, ka Jaunsardze palīdz jauniešiem, kuriem krievu valoda ir dzimtā valoda, labāk integrēties sabiedrībā, vērtējumi ir visai piesardzīgi: 21 % izglītības iestāžu šo apgalvojumu noraida, bet 53 % ieņem neitrālu nostāju. Vienlaikus, analizējot 12 mazākumtautību skolu sniegtās atbildes, iezīmējas pozitīvāks vērtējums – vairāk nekā puse jeb septiņas skolas šim apgalvojumam piekrīt, savukārt piecām bija neitrāls viedoklis.

Attēls nr. 32. Izglītības iestāžu viedoklis par Jaunsardzes programmas ietekmi uz skolēniem, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=100

Kā galveno izaicinājumu, ar kuru izglītības iestādes saskaras jaunsargu interešu izglītības programmas nodrošināšanā, skolas identificē Jaunsardzes konkurenci ar citām interešu izglītības programmām un aktivitātēm, ko izceļ 51 izglītības iestādes pārstāvis (Attēls nr. 33). Tas sakrīt arī ar jaunsargu instruktoru novērojumiem par iemesliem, kādēļ jaunsargi pārtrauc dalību programmā – grūtības savienot ar citām aktivitātēm, kurās jauniešiem ir lielāka interese līdzdarboties. Vienlaikus kā citi būtiski izaicinājumi tiek izcelti arī laika plānošanas grūtības, infrastruktūras nodrošinājuma problēmas, zema skolēnu interese par dalību programmā, kā arī jaunsargu instruktoru mainība. Astoņi respondenti bija norādījuši arī citus iemeslus, kā piemēram, transporta problēmas skolēniem, kas dzīvo tālāk no skolas un trūkumus komunikācijas un informācijas apmaiņā ar jaunsargu instruktoriem.

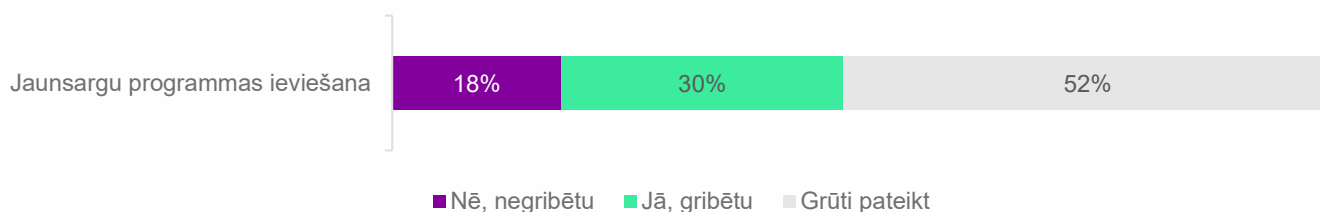
Attēls nr. 33. Izaicinājumi, ar kuriem izglītības iestādes saskaras jaunsargu programmas īstenošanā

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=100

No 94 izglītības iestādēm, kuras aptaujā norādīja, ka neīsteno jaunsargu interešu izglītības programmu lielākā daļa jeb 52 % nespēja sniegt skaidru atbildi, vai vēlētos šo programmu īsteno, 30 % norādīja, ka vēlētos, bet 18 % to nevēlētos īsteno (Attēls nr. 34).

Attēls nr. 34. Izglītības iestāžu, kuras neīsteno jaunsargu interešu izglītības programmu, sniegtās atbildes par to, vai gribētu skolā īsteno Jaunsardzes programmu, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=94

Interviju ietvaros izglītības iestāžu pārstāvji, kuru skolās netiek īstenoja jaunsargu interešu izglītības programma, kā galvenos iemeslus norāda skolēnu zemo interesi un augsto noslodzi. Attiecīgi skolēni izvēlas citas interešu izglītības iespējas (sports, māksla, mūzika) un Jaunsardze nav dominējošā izvēle. To

apliecina arī aptaujas rezultāti. Kā viens no galvenajiem iemesliem jaunsargu programmas neīstenošanai tiek norādīta nepietiekama skolēnu interese, ko norāda 26 izglītības iestāžu pārstāvji, un laika trūkums skolas darba plānā (24 izglītības iestāžu pārstāvji) (Attēls nr. 35). Vienlīdz būtisks aspekts ir grūtības piesaistīt jaunsargu instruktoru, lai nodrošinātu programmas norisi.

29 izglītības iestāžu pārstāvji identificēja citu iemeslu, kādēļ izglītības iestādē nav jaunsargu programmas, no kurām vairāk nekā puse norādīja, ka Jaunsardze jau darbojas pašvaldībā vai citā skolā, un jauniešiem ir iespēja piedalīties nodarbībās citur. Trīs iestādes norādīja, ka tas nav atbilstošs izglītības iestādes profilam, savukārt divas – ka ir bijuši mēģinājumi īstenot programmu, bet tā ir tikusi pārtraukta, vienā gadījumā instruktoru mainības dēļ.

Attēls nr. 35. Izglītības iestāžu, kuras neīsteno jaunsargu interešu izglītības programmu, vērtējums par iemesliem, kāpēc skolā tāda netiek organizēta

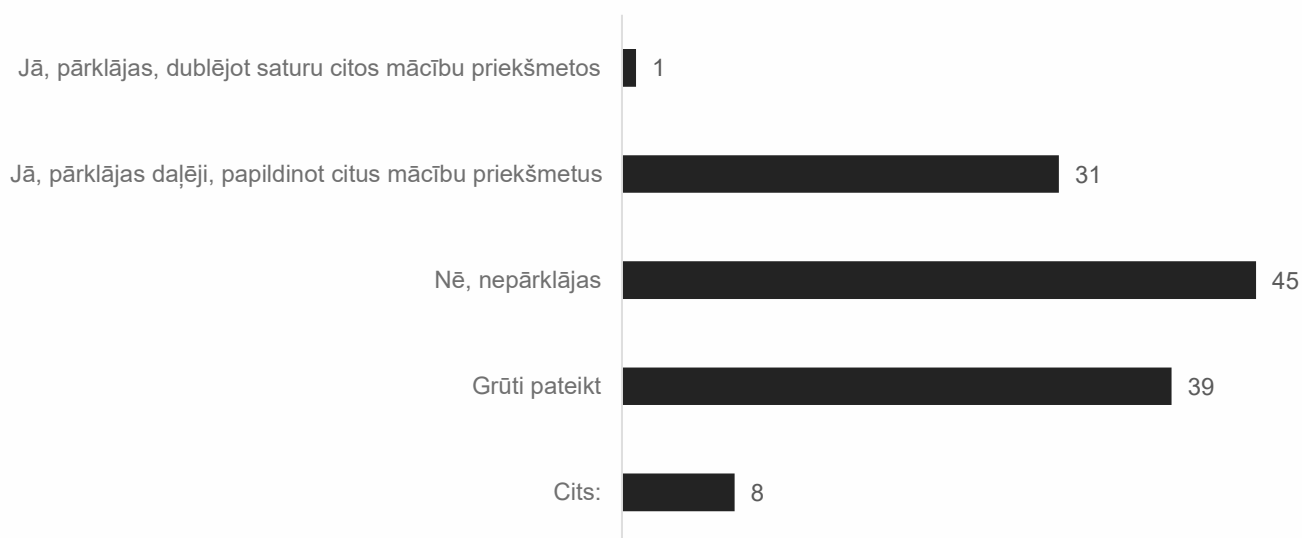

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=94

Cik lielā mērā izglītības iestādes saskata VAM kursa pārklāšanos ar citiem kursiem?

Izglītības iestāžu vērtējumā VAM kurss kopumā netiek uztverts kā būtiski pārklājošs ar citiem mācību priekšmetiem. Aptaujas ietvaros 36 % aptaujāto izglītības iestāžu pārstāvju norāda, ka VAM nepārklājas ar citiem priekšmetiem, vienlaikus jānorāda, ka 31 % no aptaujātajiem izglītības iestāžu pārstāvjiem bija grūti novērtēt VAM pārklāšanās aspektu ar citiem mācību priekšmetiem (Attēls nr. 36). Savukārt 26 % no aptaujātajiem izglītības iestāžu pārstāvjiem norāda, ka VAM saturs pārklājas vai pārklājas daļēji.

Attēls nr. 36. Izglītības iestāžu vērtējums par VAM satura pārklāšanos ar citiem mācību priekšmetiem

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Intervijās izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka VAM nodarbību saturs ir drīzāk papildinošs, piedāvājot atšķirīgu – praktiskāku un militāri orientētu – skatījumu uz līdzīgām tēmām. Vairāki izglītības iestāžu pārstāvji intervijās uzsver, ka VAM stiprā puse ir tieši praktiskā dimensija, kas ļauj skolēniem jau zināmo teoriju uztvert jēgpilnāk un kontekstā ar reālo situāciju. Intervijās izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka skolēni paši bieži atzīst, ka, pat ja tēmas atkārtojas, pasniegšanas veids un konteksts ir pietiekami atšķirīgs, lai saglabātu interesi.

Izglītības iestāžu pārstāvji, kuri aptaujas ietvaros norādīja uz VAM satura daļēji pārklāšanos vai izvēlējās variantu "Cits", identificē, ka vislielākā VAM satura līdzība vērojama ar Latvijas vēsturi, sociālajām zinībām un sportu, mazākā apmērā ar ģeogrāfiju (Attēls nr. 37). Atsevišķi respondenti norāda arī uz saturisko atbilstību arī audzināšanas stundās pārrunātajiem jautājumiem un mācību priekšmetu par sabiedrības un cilvēka drošību.

Attēls nr. 37. Izglītības iestāžu vērtējums par mācību priekšmetiem, kuri pārklājas vai daļēji pārklājas ar VAM saturu

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=40

Kā minēts iepriekš, kopumā VAM saturs drīzāk tiek uztverts kā papildinošs un drīzāk padziļina citu mācību priekšmetu apguvi. Vienlaikus intervijās ar izglītības iestāžu pārstāvjiem, nedaudz kritiskāk tiek vērtēta satura pārklāšanās ar vēstures mācību priekšmetu. Atsevišķi izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka vēstures temats tiek atspoguļots šaurākā skatījumā, tādēļ tiek pausta vajadzība skaidrāk nodalīt vispārējo vēsturisko analīzi un VAM fokusēt uz militāro, praktisko un profesionālo perspektīvu. Savukārt attiecībā uz ģeogrāfiju, atsevišķi izglītības iestāžu pārstāvji norāda, ka arī šajā mācību priekšmetā ir orientēšanās aspekti, tomēr VAM gadījumā tie ir padziļinātāki un drīzāk papildina skolēnu zināšanas.

Ir secināms, ka VAM saturs būtiski nepārklājas ar citiem kursiem vai mācību priekšmetiem, drīzāk tas tiek uztverts kā papildinošs esošajam mācību saturam. Vienlaikus atsevišķs ieteikums attiecībā uz Latvijas vēstures tēmu ir fokusēt to tieši uz militāro aspektu.

Analīze liecina, ka lielākā daļa izglītības iestāžu spēj nodrošināt VAM īstenošanai nepieciešamo atbalstu un infrastruktūru, un sadarbību ar JC vērtē ļoti pozitīvi. VAM ieviešana izglītības iestādēs kopumā tiek vērtēta kā veiksmīga un būtiskas atšķirības starp dažādiem izglītības iestāžu tipiem nav konstatētas, tai skaitā bijušajās mazākumtautību izglītības iestādēs.

Vienlaikus analīze atklāj vairākus sistēmiskus izaicinājumus. Galvenais no tiem ir mācību procesa plānošanas grūtības, jo astoņu stundu nodarbību formāts vienu reizi mēnesī prasa elastību no izglītības iestāžu puses un rada papildu slodzi gan stundu plānošanā, gan citu mācību priekšmetu apgūvē. Otrs nozīmīgs izaicinājums ir infrastruktūras ierobežojumi, īpaši pilsētvidē, kur trūkst piemērotas ārtelpas praktiskajām nodarbībām. Abi izaicinājumi nav vienlīdz izteikti visās izglītības iestādēs, un lielākoties tiem tiek atrasti praktiski risinājumi.

Izglītības iestāžu attieksme pret VAM lielākoties ir pozitīva un atbalstoša, un novērojama tendence, ka tā uzlabojas laika gaitā, īpaši gadījumos, kad instruktors ilgstoši sadarbojas ar vienu skolu. Būtisks ietekmes faktors ir izglītības iestādes vadības attieksme, kas tieši ietekmē gan atbalsta nodrošinājumu, gan skolas kopējo noskaņojumu pret VAM. Attiecībā uz VAM satura pārklāšanos ar citiem mācību priekšmetiem, tā netiek uztverta kā būtiska problēma, jo VAM drīzāk tiek vērtēts kā papildinošs esošajam mācību saturam.

Savukārt jaunsargu interešu izglītības programmu īstenojošās izglītības iestādes to vērtē ļoti pozitīvi, galveno izaicinājumu saskatot konkurencē ar citām interešu izglītības programmām.

3.4. Jaunsardzes centra kapacitāte valsts aizsardzības mācības un jaunsargu interešu izglītības nodrošināšanai

Nodaļas ietvaros tiek analizēta Jaunsardzes centra kapacitāte, tai skaitā likumā noteiktās jaunsargu instruktoru izglītības un kvalifikācijas prasības.

Cik lielā mērā jaunsargu instruktoriem noteiktās izglītības un citas prasības ir pietiekošas programmu realizācijai?

Atbilstoši Likuma 2.² panta ceturtajai daļai jaunsargu instruktoram ir jāatbilst šādām izglītības un profesionālās kvalifikācijas prasībām:

- ir ieguvis vai iegūst augstāko izglītību pedagoģijā vai augstāko izglītību kādā no aizsardzības ministra apstiprinātajām zinātnes nozarēm un ir apguvis ar pedagoģiju saistītu studiju programmas daļu vismaz divu kredītpunktu jeb 72 stundu apjomā;
- ir apguvis un papildina speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī atbilst bērnu tiesību aizsardzības tiesiskā regulējuma prasībām;

- ir apguvis vai apgūst valsts aizsardzības mācības un jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanai nepieciešamos kvalifikācijas kursus.

Tāpat jaunsargu instruktoram ir jābūt profesionālā dienesta karavīram, zemessargam vai rezerves karavīram, vai Zemessarga vai rezerves karavīra statuss ir jāiegūst divu gadu laikā pēc darba tiesisko attiecību uzsākšanas JC.

Noteiktās **kvalifikācijas prasības** gan JC novadu pārvalžu pārstāvji, gan jaunsargu instruktori vērtē kā atbilstošas un vajadzīgas amata pienākumu veikšanai. Nepieciešamība pēc augstākās izglītības tiek uzsvērtā kā būtiska ne vien programmu kvalitatīvai īstenošanai, bet arī tam, lai instruktori justos pienācīgi sagatavoti savam darbam.

“Augstākā izglītība paceļ pašapziņu. Ka māca cilvēks ar augstāko izglītību, tas ir vajadzīgs. Arī, ja izmācās par skolotāju, ja nebūs instruktors, tad var iet skolā strādāt. Tas ir tikai pluss. Tas paceļ inteligences līmeni, arī pašapziņai ļauj būt lielākai.” (Intervija_JC novada pārvalde_2)

Vienlaikus intervijās respondenti izceļ divas kvalifikācijas prasības, ko potenciāli būtu nepieciešams uzlabot. Tās ir militārās kompetences un pedagoģiskās prasmes.

Attiecībā uz militārajām prasmēm daļa jaunsargu instruktoru un Jaunsardzes novadu pārvalžu pārstāvju norāda, ka jaunsargu instruktoriem ar iepriekšēju pieredzi civilajā sektorā kvalifikācijas kursu ietvaros iegūtās pamatzināšanas ne vienmēr ir pietiekamas, lai pilnvērtīgi sniegtu informāciju par militārajiem aspektiem. Tādas jomas, kā ierindas mācība, disciplīnas un militārās kultūras izpratne, ir sarežģīti apgūstamas jauniešiem, ja jaunsargu instruktoram trūkst personiska praktiska pieredze šajās aktivitātēs. Jau esoša pieredze sniedz nozīmīgu pievienoto vērtību – iespēju bagātināt saturu ar piemēriem no savas pieredzes, kas ir būtiski, lai vairotu jauniešu izpratni un ieinteresētību kursa saturā.

Kā potenciāls nākotnes uzlabojums tiek minēta individualizētāka pieeja kvalifikācijas kursu apgūvē atkarībā no jaunsargu instruktora iepriekšējās pieredzes. Attiecīgi jaunsargu instruktoriem ar pieredzi civilajā sektorā, iespējams, lielāks uzsvars būtu jāliek uz militāro prasmju apguvi, savukārt jaunsargu instruktoriem ar pieredzi militārajā jomā – nepieciešams vairāk apgūt prasmes, kas saistītas ar civilo sektoru. Šāda diferencētā pieeja ļautu nodrošināt līdzsvarotāku un mērķtiecīgāku jaunsargu instruktoru sagatavošanu atbilstoši viņu individuālajam zināšanu un prasmju profilam.

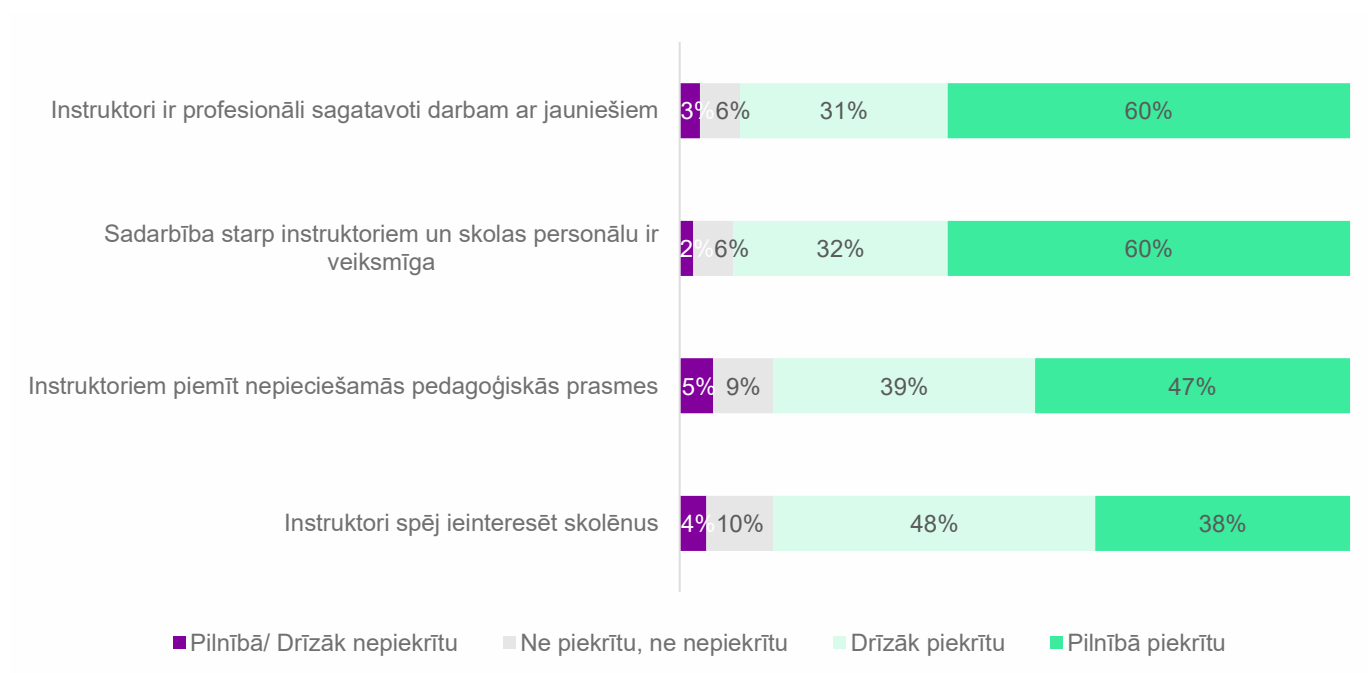
“Kursi psiholoģijā, komunikācijā, ko instruktors apgūst civilajā virzienā, tad izvērtētu, vai civilajam to vajag, bet vairāk tieši militāro. Savukārt tam, kam militāra pieredze, tad vairāk dotu to civilo. Individualizētāku pieeju.” (Intervija_JC novada pārvalde_5)

Pedagoģiskās prasmes kā vajadzīgas novērtē gan paši jaunsargu instruktori, gan JC novadu pārvalžu pārstāvji, gan arī izglītības iestāžu pārstāvji. Kā pilnveidojams aspekts ir esošā prasība saistībā ar pedagoģijas studiju programmas daļu 72 stundu apjomā. Tiek norādīts, ka 72 stundu kurss sniedz pamatzināšanas darbam ar jauniešiem, taču tas nav pietiekami padziļināts, īpaši attiecībā uz bērnu psiholoģiju, vecumposmu īpatnībām un konfliktu risināšanu. Īpaši tiek izcelti tie gadījumi, kad jaunsargu instruktors iepriekš nav bijis saistīts ne ar pedagoģiju, ne militāro jomu. Ja jaunsargu instruktoram ir vismaz viena no šīm kompetencēm, tas atvieglo mācību satura skaidrošanu un pielāgošanu jauniešu vajadzībām. Attiecīgi būtu nepieciešams stiprināt prasmes tiem jaunsargu instruktoriem, kuri ir ieguvuši augstāko izglītību, bet tā nav bijusi pedagoģijā vai saistīta ar militāro jomu, piemēram, nodrošinot padziļinātākus un apjomīgākus kursus tieši pedagoģijas jomā. Kā norāda JC novadu pārvalžu pārstāvji, pedagoģiskās prasmes ir būtiskas, lai ieinteresētu un iesaistītu bērnus un jauniešus.

Izglītības iestāžu pārstāvji aptaujas ietvaros **jaunsargu instruktoru kvalifikāciju un iesaisti VAM īstenošanā** vērtē drīzāk pozitīvi (Attēls nr. 38). Attiecīgi 91 % no aptaujātajiem izglītības iestāžu

pārstāvjiem norāda, ka drīzāk vai pilnībā piekrīt apgalvojumiem, ka jaunsargu instruktori ir profesionāli sagatavoti darbam ar jauniešiem un augstu novērtē arī savstarpējo sadarbību. Nedaudz mazāk jeb 86 % respondentu drīzāk vai pilnībā piekrīt apgalvojumam par to, ka jaunsargu instruktoriem piemīt nepieciešamās pedagoģiskās prasmes un viņi spēj ieinteresēt skolēnus. Vienlaikus neliela daļa izglītības iestāžu (2 %-5 % no visiem aptaujātajiem izglītības iestāžu pārstāvjiem) drīzāk vai pilnībā nepiekrīt šiem apgalvojumiem.

Attēls nr. 38. Izglītības iestāžu viedoklis par jaunsargu instruktoru darbu VAM īstenošanā, %

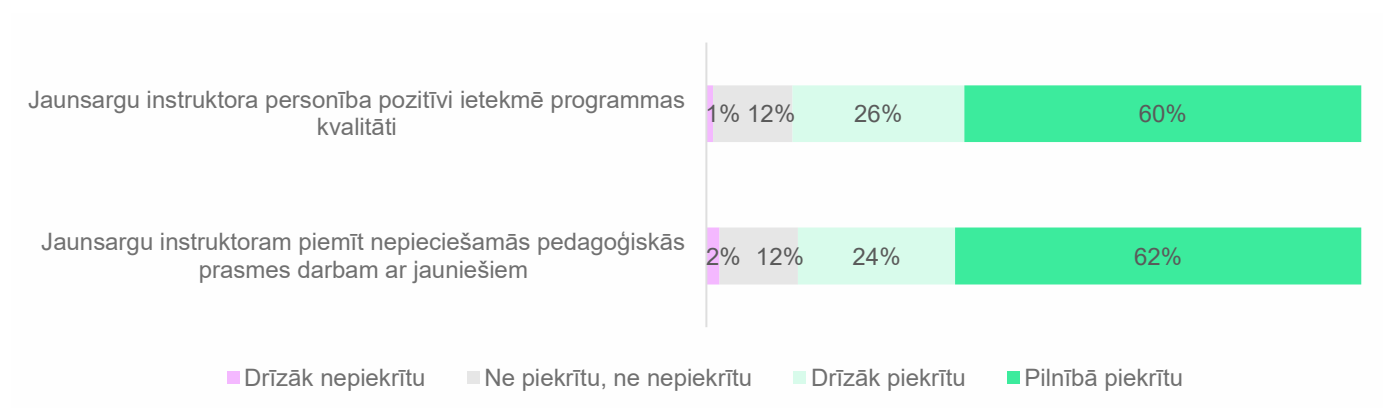

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=124

Intervijās atsevišķi izglītības iestāžu pārstāvji, balstoties uz skolēnu atsauksmēm, norāda uz nepieciešamību stiprināt jaunsargu instruktoru pedagoģiskās un psiholoģiskās prasmes. Intervijās tiek uzsvērts, ka jaunsargu instruktors skolas vidē ienāk kā “no malas”, un, lai arī disciplīna ir neatņemama VAM sastāvdaļa, to ir jāspēj īstenot, ievērojot skolēnu vecumposma īpatnības un skolas kā izglītības vides specifiku. Kā norāda viens no respondentiem, ne visi jaunsargu instruktori pietiekami apzinās atšķirību starp militāru un izglītības iestādi, kas atsevišķos gadījumos var radīt skolēnu neapmierinātību ar izmantotajām metodēm.

Jaunsardzes programmas nodrošināšanā jaunsargu instruktoru kvalifikācija un iesaiste ir vērtējama drīzāk pozitīvi. Attiecīgi 86 % izglītības iestāžu pārstāvji atzinīgi novērtē gan jaunsargu instruktoru pedagoģiskās prasmes, kas nepieciešamas darbam ar jauniešiem, gan personības iezīmes, kuras sekmē Jaunsardzes programmas īstenošanas kvalitāti (Attēls nr. 39). Tas liecina, ka jaunsargu instruktoru kompetence tiek vērtēta kā atbilstoša un tā rada labvēlīgus priekšnoteikumus kvalitatīvai Jaunsardzes programmas īstenošanai.

Attēls nr. 39. Izglītības iestāžu viedoklis par jaunsargu instruktoru darbu jaunsargu interešu izglītības programmas īstenošanā, %

Avots: Civitta veiktā izglītības iestāžu pārstāvju aptauja, N=100

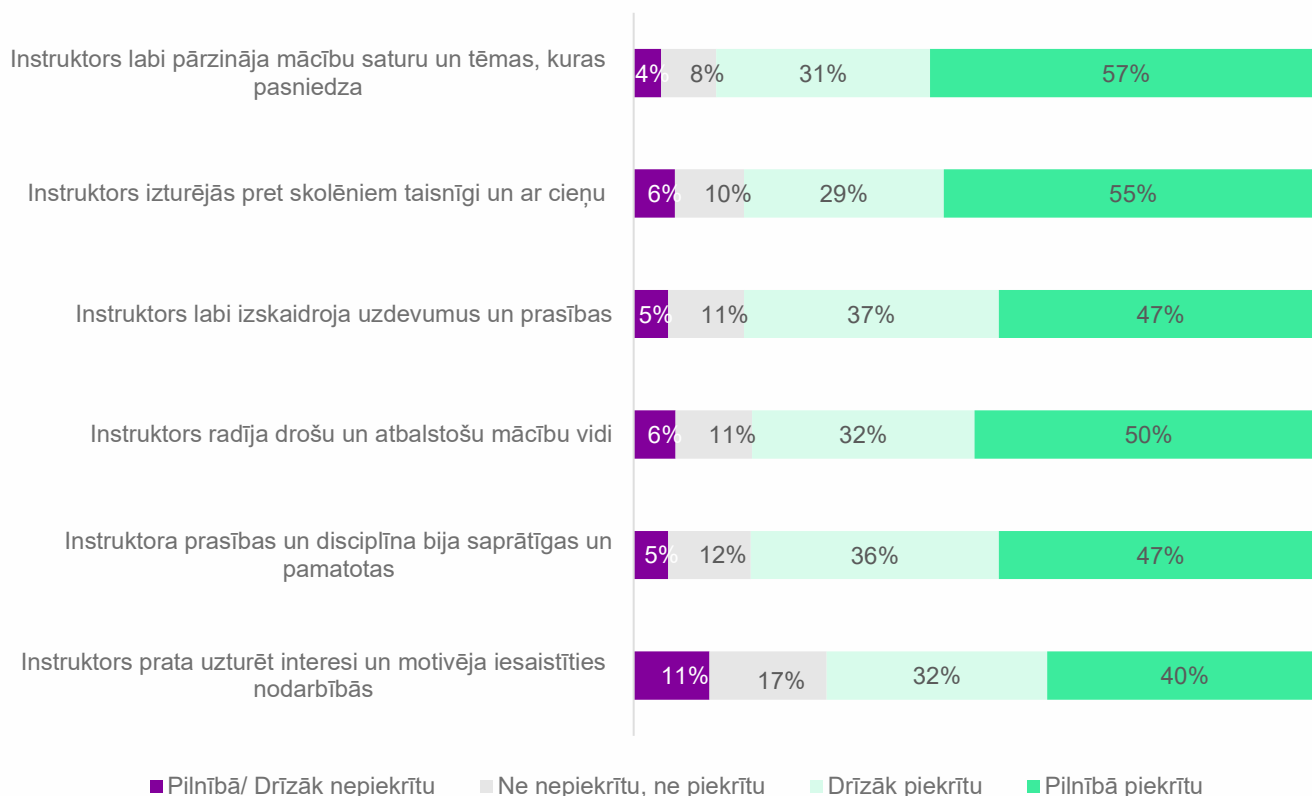
Lai arī kopumā vērtējumi par jaunsargu instruktoriem ir pozitīvi, aptaujā vairāki izglītības iestāžu pārstāvji uzlabojamos VAM aspektus saista arī ar jaunsargu instruktoru darbu. Attiecīgi aptaujas ietvaros tiek norādīti vairāki aspekti, ko būtu nepieciešams pilnveidot:

- jaunsargu instruktoru saziņa e-klasē – efektīvāka komunikācija ar skolēniem gadījumos, kad ir kavētas VAM nodarbības, labāk sagatavot instruktorus skolas dokumentācijas aizpildīšanai e-klasē un savlaicīga saziņas nodrošināšana;
- nepieciešams vienādot vērtēšanas sistēmu – mainoties jaunsargu instruktoriem mainās arī vērtējumu skaits un kritēriju apraksti par pārbaudes darbiem;
- savlaicīgi informēt par izmaiņām jaunsargu instruktoru sastāvā;
- lielāka iesaiste skolas aktivitātēs, tai skaitā iesaistoties pasākumu un praktisku aktivitāšu organizēšanā visā skolā.

Vērtējot jaunsargu un VAM skolēnu viedokli, abās mērķa grupās jaunieši ir apmierināti ar jaunsargu instruktoru darbu un to vērtē pozitīvi.

VAM gadījumā visaugstāko vērtējumu jaunieši ir piešķīruši jaunsargu instruktoru zināšanām par mācību saturu – 88 % respondentu piekrīt, ka jaunsargu instruktors labi pārzināja apgūstamās tēmas (Attēls nr. 40). 84 % uzskata, ka jaunsargu instruktors izturējās taisnīgi un ar cieņu, līdzīgi pozitīvi tiek vērtēta jaunsargu instruktora spēja skaidrot uzdevumus un prasības. Savukārt 82 % piekrīt, ka jaunsargu instruktors radīja drošu un atbalstošu mācību vidi. Nedaudz zemāku, bet joprojām ļoti augstu vērtējumu ir izpelnījusies jaunsargu instruktoru spēja motivēt skolēnus – 72 % aptaujāto piekrīt, ka jaunsargu instruktors prata uzturēt interesi, kamēr 17 % saglabā neitrālu pozīciju. Arī jaunsargu instruktora prasības un disciplīna tiek vērtētas pozitīvi – 83 % uzskata tās par saprātīgām un pamatotām. Kopumā rezultāti liecina, ka jaunsargu instruktori VAM ietvaros tiek uztverti kā kompetenti, profesionāli un atbalstoši, kas veicina pozitīvu mācību vidi un efektīvu VAM īstenošanu.

Attēls nr. 40. Jauniešu vērtējums par VAM jaunsargu instruktora darbu

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2205

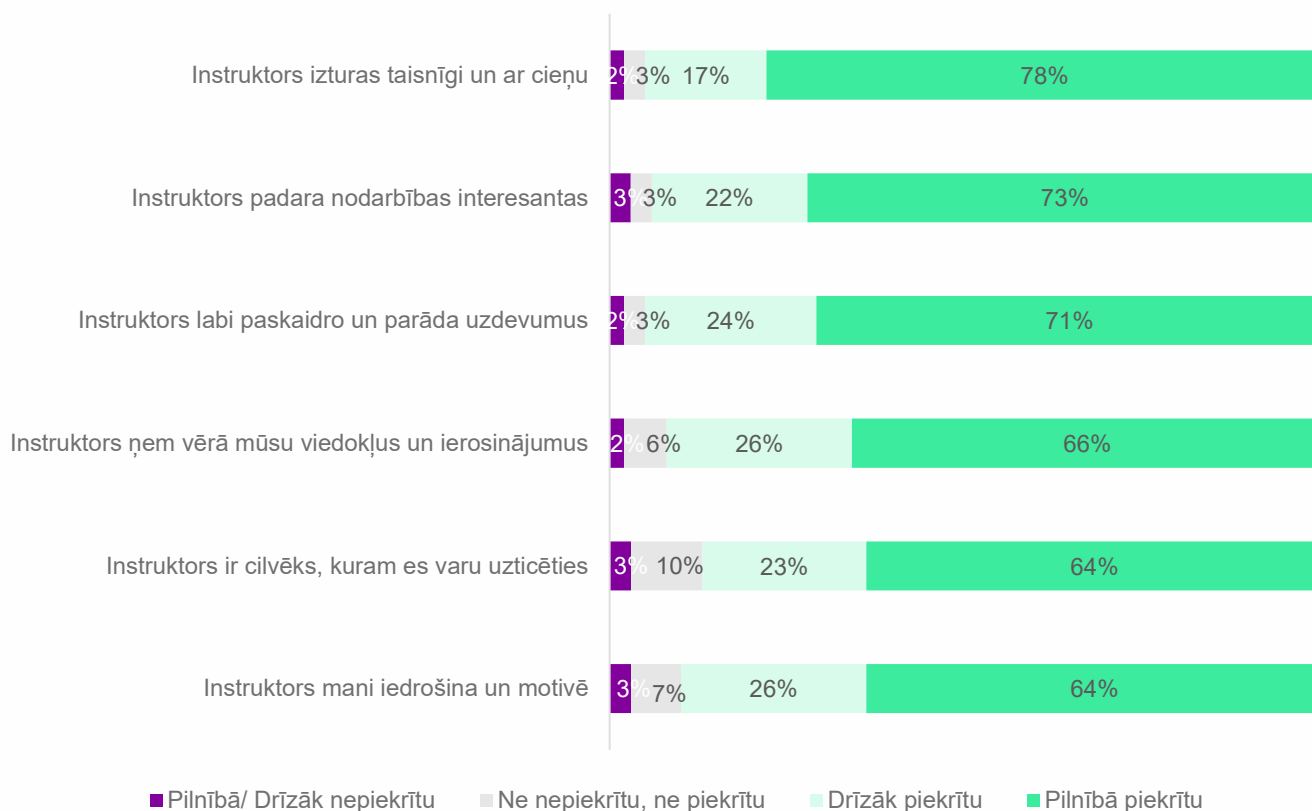
Analizējot datus starp dažādām sociāldemogrāfiskajām grupām, var secināt, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības. Dzimumu griezumā statistiski nozīmīga atšķirība konstatēta tikai vienā rādītājā – meitenes augstāk nekā zēni vērtē jaunsargu instruktora zināšanas un mācību satura pārzināšanu. Reģionāli visās sešās pozīcijās atšķirības ir statistiski nozīmīgas: jaunieši no Kurzemes, Zemgales un Latgales biežāk sniedz augstākus vērtējumus, savukārt zemākus vērtējumus biežāk sniedz jaunieši no Rīgas un Vidzemes. Tas īpaši attiecas uz jaunsargu instruktora spēju skaidrot uzdevumus, uzturēt interesi un radīt drošu vidi. Visaugstāk jaunsargu instruktorus vērtē jaunieši mazajās pilsētās un laukos, bet zemāk – Rīgā. Pēc skolas tipa statistiski nozīmīgas atšķirības redzamas četros rādītājos, turklāt profesionālo skolu audzēkņi konsekventi sniedz augstākus vērtējumus nekā jaunieši no vidusskolas un ģimnāzijas/ liceja. Pēc dzimtās valodas nozīmīgas atšķirības konstatētas piecos rādītājos: jaunieši, kuru dzimtā valoda ir latviešu, VAM jaunsargu instruktorus vērtē augstāk nekā jaunieši, kuru dzimtā valoda ir krievu vai latviešu un krievu.

FGD ietvaros VAM kursu apguvušie jaunieši kopumā pozitīvi vērtē jaunsargu instruktora darbu, uzsverot, ka instruktora personība un profesionālā sagatavotība būtiski ietekmē nodarbību kvalitāti un jauniešu motivāciju. Arī jaunsargu instruktora dzimumam atsevišķos gadījumos ir bijusi nozīme – sievietes instruktore klātbūtne bijusi izšķiroša, lai pārliecinātos, ka militārā joma ir pieejama un atbilstoša arī meitenēm. Vienlaikus jaunieši norāda, ka jaunsargu instruktora zināšanas mēdz būt nevienmērīgas – militāro tēmu pasniegšanā tās ir augstā līmenī, taču tādās jomās kā vēsture vai pilsoniskā līdzdalība jauniešu ieskatā padziļinātas zināšanas mēdz trūkt, īpaši jaunākiem jaunsargu instruktoriem. Kā viens no būtiskākajiem izaicinājumiem minēta arī jaunsargu instruktora maiņa, kas prasa pielāgošanās laiku un ietekmē nodarbību nepārtrauktību.

Savukārt jaunsargu aptaujas rezultāti atklāj ļoti augstu jauniešu uzticēšanos jaunsargu instruktoriem un kopumā pozitīvu jaunsargu instruktora darba novērtējumu. Tas norāda uz jaunsargu instruktora centrālo lomu Jaunsardzes programmas kvalitātes nodrošināšanā. Īpaši augstu tiek vērtēta jaunsargu instruktora attieksme – 95 % respondentu piekrīt, ka jaunsargu instruktors izturas taisnīgi un ar cieņu, turklāt vairāk nekā trīs ceturtdaļas (78 %) tam pilnībā piekrīt. Līdzīgi augsts vērtējums ir arī jaunsargu instruktora spējai padarīt nodarbības interesantas (94 %) un labi izskaidrot uzdevumus (95 %), kas liecina par spēcīgām pedagoģiskajām kompetencēm. Uzticēšanās jaunsargu instruktoriem ir vēl viens būtisks rādītājs – 87 % jaunsargu uzskata instruktoru par cilvēku, kuram var uzticēties, savukārt 90 % atzīst, ka jaunsargu instruktors viņus iedrošina un motivē. Ļoti augsts ir vērtējums par jauniešu iesaisti lēmumu pieņemšanā – 92 % aptaujāto norāda, ka jaunsargu instruktors ņem vērā viņu viedokļus un ierosinājumus.

Negatīvo atbilžu īpatsvars visos gadījumos nepārsniedz 3 %, kas socioloģiskajos pētījumos tiek uzskatīts par izcilu rezultātu. Kopumā dati skaidri parāda, ka jaunsargu instruktori tiek uztverti ne tikai kā prasmju pasniedzēji, bet arī kā uzticami autoritātes un atbalsta avoti, kas būtiski stiprina jauniešu motivāciju un iesaisti Jaunsardzē.

Attēls nr. 41. Jaunsargu vērtējums par jaunsargu instruktoru darbu, %

Avots: Civitta veiktā jaunsargu aptauja, N=644

Attieksmē pret jaunsargu instruktoriem statistiski nozīmīgas atšķirības visbiežāk novērojamas pēc dzimuma un dzīvesvietas. Zēni biežāk nekā meitenes norāda, ka jaunsargu instruktors viņus iedrošina un motivē – atbildi “drīzāk piekrītu” izvēlējušies 31 % zēnu un 21 % meiteņu. Tāpat zēni biežāk pilnībā piekrīt, ka jaunsargu instruktors ir uzticams cilvēks (67 % zēnu salīdzinājumā ar 60 % meiteņu). Analizējot dzīvesvietu, var secināt, ka Rīgā jaunsargi instruktora motivējošo lomu vērtē kritiskāk, savukārt mazpilsētās un laukos biežāk dominē pozitīvi vērtējumi. Līdzīga tendence vērojama arī attiecībā uz apgalvojumu, ka jaunsargu instruktors nodarbības padara interesantas, attiecīgi jaunsargi, kuri dzīvo laukos, biežāk pilnībā

piekrīt, ka jaunsargu instruktors padara nodarbības interesantas (79 %), salīdzinot ar jaunsargiem, kuri dzīvo Rīgā (62 %).

Viedokļi par **prasību iegūt zemessarga vai rezerves karavīra statusu** starp respondentiem atšķiras. Prasība tiek vērtēta kā konceptuāli pamatota un saturiski nozīmīga un jaunsargu instruktori kopumā atzīst, ka šī prasība ir cieši saistīta ar jaunsargu instruktora profesionālo kompetenci un sniegtās apmācības kvalitāti.

Kā viens no būtiskākajiem ieguvumiem tiek minēta iespēja iegūt praktisku militāro pieredzi, kas papildina un padziļina teorētiskās zināšanas. Jaunsargu instruktori norāda, ka Zemessardzes pieredze ļauj mācību procesā sniegt ne tikai normatīvos vai mācību materiālos balstītu informāciju, bet arī reālos piemēros balstītus skaidrojumus, demonstrēt praktiskas iemaņas un dalīties personīgajā pieredzē. Tas ir īpaši nozīmīgi jaunsargu apmācībā, kur ticamība nereti balstās jaunsargu instruktora personīgajā pieredzē.

Prasība būt Zemessardzē tiek interpretēta arī kā vērtību un attieksmes jautājums – jaunsargu instruktora dalība valsts aizsardzībā ir būtiska, lai viņš spētu pārliecinoši runāt par patriotismu, pilsonisko atbildību un dienesta nozīmi. Šādā skatījumā jaunsargu instruktors kalpo kā paraugs jauniešiem, demonstrējot personisku iesaisti un konsekvenci starp deklarētajām vērtībām un reālo rīcību. Līdz ar to prasība kalpo ne tikai profesionālās kompetences nodrošināšanai, bet arī jaunsargu instruktora identitātes un lomas nostiprināšanai.

Vienlaikus intervijās tiek izcelti vairāki būtiski izaicinājumi, kas saistīti ar šīs prasības ieviešanu praksē. Visbiežāk minētais šķērslis ir laika un noslodzes nesavienojamība. Jaunsargu instruktori nereti vienlaikus pilda vairākas lomas – vada VAM un Jaunsardzes nodarbības, organizē jaunsargu pasākumus nedēļas nogalēs, studē un piedalās kvalifikācijas celšanas pasākumos. Tā kā Zemessardzes mācības pārsvarā notiek brīvdienās, tās reizēm pārklājas ar jaunsargu pasākumiem, kā rezultātā jaunsargu instruktori, jo īpaši jaunākie kolēģi, norāda, ka nespēj pilnvērtīgi pildīt Zemessardzes saistības.

“Ir ļoti grūti apvienot ar darba noslodzi. Nav bijusi iespēja pilnvērtīgi piedalīties mācībās, taču tam būtu potenciāls, lai attīstītu zināšanas, ietu līdz aktualitātēm, labāk saprastu procesus, lai to pēc tam var nodot bērniem. Bet dēļ noslodzes nav iespēju piedalīties mācībās. Īpaši, ņemot vērā, ka mācību grafiks ir jāplāno divus mēnešus uz priekšu, taču Zemessardzes mācības piedāvā īsākā laika periodā.”

(Intervija_ jaunsargu instruktors_7)

Jaunsargu instruktori izsaka kritisku vērtējumu arī par prasības formālu izpildi. Respondenti norāda, ka gadījumos, kad jaunsargu instruktori nespēj regulāri piedalīties Zemessardzes mācībās, dalība tajā kļūst simboliska un nerasniedz sākotnēji iecerēto mērķi – militāro zināšanu padziļināšanu. Kopumā prasība būt Zemessardzē tiek uztverta kā stratēģiski nozīmīga un saturiski pamatota, taču tās praktiskā īstenošana saskaras ar organizatoriskiem, laika plānošanas un kapacitātes izaicinājumiem.

Saistībā ar kvalifikācijas prasībām atsevišķi jaunsargu instruktori dalījās savā pieredzē par pirmo reizi patstāvīgi vadot VAM. Pirmā pieredze, vadot VAM, kopumā tiek raksturota kā izaicinoša un ar paaugstinātu emocionālo slodzi, jo īpaši gados jauniem instruktoriem, kuriem sākotnējā adaptācija nereti norit ar nepietiekamu praktisku sagatavošanu patstāvīgam darbam ar skolēniem. Tas rada nedrošību un paaugstinātu atbildības sajūtu, kas īpaši izteikta gadījumos, kad nodarbības jāuzsāk mācību gada vidū. Lai gan mentoringa un kolēģu atbalsta mehānismi pastāv, praksē tie ne vienmēr tiek pilnvērtīgi izmantoti, kā norāda viens no jaunsargu instruktoriem, var novērot, ka jaunajiem instruktoriem nepieciešams laiks, lai pārvarētu psiholoģisko barjeru lūgt palīdzību. Profesionālā pārliecība un kompetences izjūta veidojas pakāpeniski, visbiežāk pirmajā darba gadā, kas norāda uz šī perioda nozīmību jaunsargu instruktora noturības un profesionālās attīstības kontekstā. Vienlaikus tiek norādīts, ka apmācību programmā būtu vērtīgi paredzēt regulāru savstarpēju pieredzes apmaiņu jaunsargu instruktoru vidū – ne tikai jaunajiem

darbiniekiem, bet kā sistemātisku labās prakses nodošanas un pārņemšanas mehānismu. Šāda veida sadarbība mācīšanās pieejā tiek atzīta kā viens no efektīvākajām pieejām.

Lai nodrošinātu pēc iespējas kvalitatīvāku VAM un Jaunsardzes programmu īstenošanu, jaunsargu instruktoriem regulāri tiek nodrošināti **kvalifikācijas celšanas pasākumi**. Piedāvātās iespējas kopumā tiek vērtētas pozitīvi – jaunsargu instruktori norāda, ka JC nodrošina plašu kursu klāstu, kas aptver gan militārās, gan specializētās jomas, piemēram, šaušanu, pirmo palīdzību, bezpilota gaisa kuģu (dronu) izmantošanu, alpīnismu, sporta tūrismu. Kursu biežums un tematiskā daudzveidība tiek atzīta par pietiekamu, un kā pozitīvs aspekts tiek uzsvērts tas, ka daļa no tiem tiek organizēta laikā, kad nav tiešo mācību pienākumu.

Vienlaikus intervijās tiek uzsvērtā nepieciešamība paplašināt kvalifikācijas celšanas saturu ar mūsdienu drošības izaicinājumiem – civilo aizsardzību, krīžu vadību, dezinformācijas atpazīšanu, digitālo drošību un tehnoloģiju izmantošanu. Šīs tēmas tiek uztvertas kā īpaši nozīmīgas jauniešu rīcībspējas un kritiskās domāšanas veicināšanai. Tāpat gan atsevišķi jaunsargu instruktori, gan JC novadu pārvalžu pārstāvji norāda uz to, ka jāturpina stiprināt jaunsargu instruktoru pedagoģiskās prasmes – gan saistībā ar komunikāciju, gan arī dažādu digitālo rīku lietošanā, lai nodarbības padarītu saistošākas un mācību procesu interesantāku.

“Es noteikti gribētu vairāk tehnoloģijas iekšā, IT. Piemēram, Elvis Strazdiņš, kas par krāpniecību internetā daudz vērtīgas lietas stāsta, no viņa šo to paņēmu nodarbībām – tās ir lietas, kas trūkst. Ko vajag arī mācīt bērniem, skaidrā, ne IT valodā, lai izvairītos no šādām situācijām.” (Intervija_ jaunsargu instruktors_3)

“Vajadzīgi būtu kādi saskarsmes kursi – kā tieši ar bērniem strādā. Augstskolās ir tāds general kurss. Varbūt par vecuma īpatnībām vajadzīgs. It kā kaut ko tādu piedāvāja, bet nav laiks piedalīties.”
(Intervija_JC novada pārvalde_2)

“Būtu labi vairāk izmantot digitālās platformas, lai nodarbības būtu mūsdienīgākas. Instruktoriem būtu vairāk prasmju, iemaņu, piemēram, izmantot tāfelītes, kanvas, lai jauniešiem nodotu uzdevumus. Skolās ir projektori, interaktīvās tāfeles – vajadzētu vairāk prasmes, kā tās lietot. Lai padarītu nodarbības interesantākas.” (Intervija_ jaunsargu instruktors_4)

Atsevišķi jaunsargu instruktori norāda uz nepieciešamību diferencēt kvalifikācijas celšanas saturu atkarībā no instruktora iepriekšējās pieredzes. Pieredzējušiem jaunsargu instruktoriem atkārtoti obligātie kursi un resertifikācija ik pēc vairākiem gadiem tiek uztverta kā formāla prasība ar ierobežotu pievienoto vērtību. Savukārt jaunsargu instruktoriem, kuri ir mazāk pieredzējuši vai kuriem nav padziļinātas zināšanas par kādām konkrētām tēmām, šie kursi var būt drīzāk vispārīgi un nepietiekami padziļināti. Līdz ar to tiek aktualizēta nepieciešamība pēc individualizētākas pieejas, diferencējot kursu saturu, lai tas atbilstu gan iesācēju, gan pieredzējušu jaunsargu instruktoru vajadzībām.

“Tikko bija kurss sporta tūrismā – man tā ir ļoti tuva lieta, man tas patīk, bet īsti tajosursos neko neiemācījos. Nē, atkārtošana ir zināšanu māte, labprāt tur braucu. Bet instruktori, kas to neprot, nemāk darīt, viņiem tas ir par maz. Viņiem vajadzētu vēl vairāk. Respektīvi diferencēšana pēc kompetencēm. Saprotu, ka tas ir grūti izdarāms. Varbūt tādiem instruktoriem varētu taisīt ilgākus un pamatīgākus kursus un tiem pieredzējušajiem – atkarībā no viņu pieredzes un zināšanām konkrētās tēmās varētu īsināt vai pastiprināt. Bet saprotu, ka tas ir diezgan neiespējami izdarīt tīri administratīvi un birokrātiski.”
(Intervija_ jaunsargu instruktors_9)

Papildu aspekts, kas jānorāda attiecībā uz VAM un Jaunsardzes programmu realizēšanu, ir **pieejamie resursi, lai īstenotu abas programmas**. Jaunsargu instruktori vērtē, ka kopumā lielākā daļa resursu tiek

nodrošināti, vai arī gadījumos, kad tie trūkst, tiek atrasti risinājumi, lai resursu trūkums neietekmētu programmu īstenošanas kvalitāti.

Pieredzējušajiem jaunsargu instruktoriem laika gaitā ir izveidojies plašāks aprīkojuma klāsts, savukārt jaunie instruktori biežāk saskaras ar materiāltehnisko līdzekļu trūkumu. Intervijās biežāk pieminētie trūkstošie resursi ir, piemēram, rācījas, sporta tūrisma aprīkojums, ķiveres, ieroču replikas. Jānorāda, ka ierobežojošs aspekts ir arī tas, ka inventāra skaits tiek izsniegts ņemot vērā bērnu un jauniešu skaitu Jaunsardzes grupās nevis VAM. Vienlaikus skolēnu skaits VAM nereti ir lielāks nekā Jaunsardzē, kas arī ietekmē iespējas nodrošināt pilnvērtīgu resursu apjomu VAM programmas nodrošināšanai.

Lai kompensētu trūkumus, jaunsargu instruktori plaši izmanto neformālus sadarbības mehānismus – savstarpēju aizdošanu, resursu dalīšanu un individuālu risinājumu meklēšanu. Tomēr šī prakse rada papildu loģistikas izaicinājumus, ņemot vērā, ka nereti nodarbības noris vienā laikā, tāpat ir ierobežotas uzglabāšanas iespējas, kā arī katrs jaunsargu instruktors ir personīgi atbildīgs par piešķirto inventāru.

Attiecībā uz Jaunsardzes programmu, atsevišķi jaunsargu instruktori papildu norāda uz trūkstošiem formas tērpiem, norādot, ka ne vienmēr ir pieejami formas tērpi mazākos izmēros.

Vienlaikus, kopumā vērtējot sistēmu, atsevišķi jaunsargu instruktori norāda, ka ne vienmēr ir iespējams resursus iegūt pietiekami laicīgi Valsts aizsardzības loģistikas un iepirkumu centrā. Centralizētā pieeja rada administratīvu slogu jaunsargu instruktoriem un paildzina to saņemšanas laiku, salīdzinot ar sistēmu, kāda ir bijusi iepriekš.

“Es jau strādāju sen un materiāltehniskais nodrošinājums no tiem laikiem ir ļoti daudz. Bet ir instruktori, kas sākuši strādāt nesenāk, tad viņiem šī bāze nav tāda savākta ar rezervīti. Piemēram, ieroči – viņi ļoti ātri iet postā. Un VALIC ieroču nav un šobrīd nevar viņus dabūt. Un tad tu mēģini no kāda aizņemties, lai varētu to nodarbību novadīt. Nav tā, ka tagad uzrakstam VALIC un uzreiz ir. Šis tas pietrūkst, pieklibo tā apgāde.” (Intervija_ jaunsargu instruktors_9)

Jaunsargu instruktoriem noteiktās izglītības un kvalifikācijas prasības kopumā tiek vērtētas kā augstas, taču pietiekamas un pamatotas, lai īstenotu VAM un Jaunsardzes programmas. Vienlaikus respondentu vērtējumā būtu nepieciešams uzlabot jaunsargu instruktoru prasmes, kas ir saistītas ar padziļinātākām pedagoģiskajām un psiholoģiskajām zināšanām, kā arī prasmēm militārajā jomā. Tāpat būtu nepieciešama individualizētāka pieeja kvalifikācijas celšanā atbilstoši jaunsargu instruktoru iepriekšējai pieredzei. Prasība iegūt Zemessardzes vai rezervista statusu ir konceptuāli nozīmīga profesionālās kompetences un vērtību nodošanas kontekstā, taču tās praktisko efektivitāti ierobežo augsta darba slodze un organizatoriski šķēršļi. Kopumā prasības nodrošina minimāli nepieciešamo pamatu programmu īstenošanai, taču to pilnveide būtu būtiska, lai paaugstinātu apmācības kvalitāti un jaunsargu instruktoru profesionālo noturību.

Vai likumā ietvertie kritēriji ir pietiekami vai pārāk stingri, lai nokomplektētu jaunsargu instruktoru skaitu?

JC novadu pārvalžu pārstāvji norāda, ka šobrīd jaunsargu instruktoru skaits vairumā gadījumu ir atbilstošs plānotajam un ir izdevies nokomplektēt pilnu skaitu jaunsargu instruktoru. Savukārt, vērtējot jaunsargu instruktoru kritērijus, JC novadu pārvalžu pārstāvji norāda, ka esošie kritēriji ir vajadzīgi un atbilstoši veicamajam darbam. Tai skaitā arī lojalitātes pārbaudes tiek vērtētas kā vajadzīgas, lai pildītu attiecīgos amata pienākumus.

“Prasības ir augstas. Jāpabeidz augstākā izglītība, kur ir daudz kursi. Bet ir vajadzīga šī kvalifikācija, jo ieiēt skolas kolektīvā. Varbūt vajag vairāk kā vidēja līmeņa skolotājam, jo ieiēt skolas kolektīvā, tur arī vērtē pēc kvalitātes.” (Intervija_JC novada pārvalde_1)

“Darbinieku piesaisti nosaka kritēriji un tās ir pamatotas prasības. Dažas ir likumā, dažas ministrijas noteikumos, dažas Jaunsardzes centra. [...] Drošības filtri ir vajadzīgi. Problēma, ka daudz kandidātu krīt

ārā, bet tas ir pamatoti.” (Intervija_JC novada pārvalde_3)

Viens no JC novadu pārvalžu pārstāvjiem norādīja uz ierobežojumiem, kas izriet no normatīvajos aktos noteiktajām izglītības prasībām jaunsargu instruktoru atlasei. Tika uzsvērts, ka aizsardzības ministra apstiprinātais zinātņu nozaru grupu un zinātņu nozaru saraksts praksē sašaurina potenciālo kandidātu loku, izslēdzot personas ar augstāko izglītību citās nozarēs. Respondents norādīja, ka elastīgāka pieeja, piemēram, atļaujot kandidēt personām ar jebkuras nozares bakalaura grādu, varētu paplašināt personāla piesaistes iespējas, vienlaikus saglabājot kvalitātes prasības. Arī FGD iestāžu pārstāvji norādīja, ka saraksts laika gaitā ir ticis būtiski paplašināts, iekļaujot dažādus zinātnes nozares. Līdz ar to nepastāvētu būtiski riski, ja tiktu atcelta prasība par atbilstību noteiktajām apstiprinātajām zinātnes nozarēm.

Vienlaikus JC novadu pārvalžu pārstāvji norāda uz pozitīvu tendenci, ka šobrīd ir lielākas iespējas izvēlēties kandidātus ar atbilstošāku iepriekšējo darba pieredzi. Arī kopumā ir augusi darbaspēka kvalitāte, ņemot vērā, ka kandidātiem ir augstākā izglītība un iepriekšēja militārā pieredze. Jānorāda, ka intervijās bieži tiek minēts, ka programmu īstenošana ir atkarīga no jaunsargu instruktora. Tas nozīmē, ka jaunsargu instruktoru atlasē būtu jāvelta uzmanība cilvēka personībai un tādiem lielumiem kā gatavībai mācīties, vērtībām, attieksmēm, ieradumiem un redzējumam par bērnu un jauniešu mācīšanu.

Attiecīgi noteiktie kritēriji kopumā tiek vērtēti kā pietiekami, lai nokomplektētu plānoto jaunsargu instruktoru skaitu. Vienlaikus kavējošs aspekts ir jaunsargu instruktoru mainība darba slodzes dēļ. JC novadu pārvalžu pārstāvji to kopumā vērtē kā augstu, ņemot vērā to, ka jaunsargu instruktoriem nodarbības ir jāveda arī nedēļas nogalēs. Nereti tas ir iemesls, kāpēc jaunsargu instruktori pārtrauc darba attiecības, norādot, ka darbs ierobežo iespējas pavadīt vairāk laika kopā ar ģimeni.

“Slodze ir liela. Gribētu, lai mazāka būtu. Ja salīdzina ar skolotājiem, [jaunsargu instruktoriem] katru sestdienu vai svētdienu ir pasākumi – ekskursijas jaunsargiem, ir VAM 8-10 dienas mēnesī un 2 jaunsargu grupas, kur katru nedēļu ir 2 nodarbības. Bet tas ieiet sestdienās un svētdienās. Tā ir sāpe.”
(Intervija_JC novada pārvalde_3)

Paši jaunsargu instruktori slodzi vērtē neviennozīmīgi. Daļa uzskata, ka slodze ir samērīga, ja jaunsargu instruktors spēj efektīvi plānot savu grafiku un pienākumus. Pozitīvi tiek vērtēts tas, ka laiks, kas nepieciešams augstākās izglītības iegūšanai, ietilpst darba slodzē. Tomēr kopumā studiju apvienošana ar VAM un Jaunsargu programmu īstenošanu var būt izaicinoša, īpaši tas attiecināms uz tiem jaunsargu instruktoriem, kuri dzīvo reģionos, bet mācības notiek Rīgā.

Papildus tiek uzsvērts, ka jaunsargu instruktora pienākumi neietver tikai nodarbību vadīšanu. Amata ietvaros jaunsargu instruktoriem jāveic arī administratīvie, loģistikas un dokumentācijas sagatavošanas pienākumi, kas prasa papildu laika resursu. Tāpat tiek izcelti pienākumi attiecībā uz drošības pasākumiem un ar to saistīto prasību nodrošināšanu nodarbībā. Lai gan tās ir nepieciešamas, šobrīd tiek regulētas pārāk detalizētā līmenī.

“Šobrīd ir ļoti pārregulēts, kas notiek, visi satraucas par kaut ko, kas notiek ar jauniešiem. Vai mēs kaut kur nepazaudējam jēgu – pie ugunsкура var apdedzināties, bet tas nav jāuztver kā paaugstināta bīstamība. Nometņu prasības, higiēnas prasības – viss ir pareizi. Bet tas administratīvais slogs reizēm rada vēlmi kaut ko nedarīt. Bet īsti nav risinājumu, kā to mazināt, jo tā ir sabiedrības tendence, ka viss ir ļoti regulēts.” (Intervija_AiM_2)

Papildus jānorāda, ka atsevišķos gadījumos jaunsargu instruktori kritiski vērtēja esošos kontroles mehānismus, norādot, ka šobrīd tie ir pārmērīgi birokrātiski un ļoti formāli, kas rada papildu emocionālo slodzi jaunsargu instruktoru ikdienā. Jaunsargu instruktori norāda, ka kontrole bieži fokusējas uz formālu atbilstību plāniem, neņemot vērā objektīvus apstākļus, piemēram, situācijās, kad nav izpildīts programmas

plāns vai ir jāziņo par nelielām izmaiņām programmas īstenošanā. Jaunsargu instruktori pauž nepieciešamību pārorientēt kontroli no sodīšanas uz atbalstu un mentoringu. Pašreizējā kontroles sistēma drīzāk veicina bailu kultūru, kur jaunsargu instruktori vairāk koncentrējas uz kļūdu nepieļaušanu, nevis mācību kvalitātes uzlabošanu.

Esošie Likumā un citos normatīvajos aktos noteiktie kritēriji jaunsargu instruktoru atlasei kopumā tiek vērtēti kā pietiekami un nepieciešami, lai nodrošinātu plānoto jaunsargu instruktoru skaitu un saglabātu VAM un Jaunsardzes programmu kvalitāti. Tajā pašā laikā noteiktie ierobežojumi, piemēram, definēts studiju virzienu saraksts, var sašaurināt kandidātu loku un ierobežot personāla piesaistes iespējas. Kopumā kritēriji tiek uzskatīti par pamatotiem un kvalitatīviem, taču papildus šiem kritērijiem jaunsargu instruktoru skaitu ietekmē vairāki ierobežojošie faktori, kas nav tieši saistīti ar izglītības vai profesionālās kvalifikācijas prasībām. Galvenie no tiem ir augstā darba slodze, kas ietver VAM un Jaunsardzes programmu vadīšanu arī nedēļas nogalēs, administratīvo un loģistikas pienākumu apjoms, kā arī laika un resursu koordinācija ar studijām vai personīgo dzīvi. Arī administratīvais slogs, īpaši, kas saistīts ar drošības aspektiem, tiek vērtēts kā drīzāk pārmērīgs.

3.5. Valsts aizsardzības mācības izglītības programmas atbilstība noteiktā mērķa sasniegšanai

Nodaļas ietvaros ir analizēta VAM izglītības programmas atbilstība Likumā noteiktā mērķa sasniegšanai, t.sk., vērtējot programmā noteiktos sadalījumus pa gadiem (VAM1 un VAM2), moduļu saturu, moduļu apjomu, VAM neesamību pēdējā mācību gadā, VAM nometņu ietekmi.

Cik lielā mērā kursa saturs, tai skaitā iedalījums moduļos un apakšmoduļos, kā arī kursam noteiktais kopējo stundu skaits ir pietiekošs mērķa sasniegšanai?

Lai izvērtētu kursa satura atbilstību Likuma mērķim, tas aplūkojams kontekstā ar VAM kursa programmā definēto mērķi un uzdevumiem. **Likums paredz radīt iespēju bērnam un jauniešiem gūt viņa vecumam atbilstošas zināšanas, prasmes un iemaņas valsts aizsardzībā, apgūstot valsts aizsardzības mācību vai darbojoties Jaunsardzē.** Savukārt VAM pamatkursa programmas paraugs⁵¹, kas izstrādāts vispārējās vidējās izglītības iestādēm, kā **kursa mērķi nosaka veidot aktīvu, mobilu un rīkoties spējīgu sabiedrības locekli, kurš grib un spēj aizstāvēt sevi, līdzcilvēkus un Latviju krīzes gadījumā.**

VAM mērķī ietvertais aktīvā pilsoņa koncepts norāda, ka programmas īstenošanā ir būtiski nodrošināt daudzveidīgas un praktiski orientētas mācību aktivitātes. Mobilitātes dimensija savukārt attiecas uz spēju ātri, viegli, mērķtiecīgi mainīt darbības, rīcības un uzvedības stratēģiju atbilstoši mainīgajiem apstākļiem – prasmī, ko programmai ir jāattīsta sistemātiski. Kopumā kursa ietvaros jauniešiem būtu jāiegūst ne tikai teorētiskās zināšanas un praktiskas prasmes, bet arī jāveido gatavība rīkoties, kā arī jānostiprina tāda attieksme un vērtību sistēma, kas kļūst par iekšējo motivāciju aizstāvēt sevi, citus un valsti.

Šajā mērķī ir ietverta arī ieradumu veidošanas un uzvedības maiņas dimensija, kas liecina par programmas transformatīvo raksturu attiecībā uz jauniešu personību attīstību. Jāatzīmē, ka mērķis kā tāds neparedz obligāto militāro iemaņu apguvi kā priekšnoteikumu tā sasniegšanai – uzsvars tiek likts uz jauniešu rīcībspējas veidošanu krīzes situācijās plašākā nozīmē. Tas nozīmē, ka mērķi principā varētu sasniegt arī ar tādām mācību pieejām, kas orientētas uz ātru lēmumu pieņemšanu, izvēļu izdarīšanu, uzvedības pielāgošanu mainīgajiem apstākļiem, pašrefleksiju un citu rīcību analīzi, fiziskās izturības stiprināšanu, kā arī iesaisti sabiedriskajās aktivitātēs u.c. Programmā definētie uzdevumi konkretizē mērķa saturisko ietvaru

⁵¹ Jaunsardzes centrs. (2024). Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai. [<Saite>](#)

un norāda uz vēlamajiem attīstības virzieniem tā sasniegšanai. Saskaņā ar programmu, kursa ietvaros ir paredzēts:

- attīstīt uz pilsoniskām vērtībām un uz pilsonisko apziņu balstītu Latvijai piederīgu personību;
- attīstīt un veidot izpratni par valsts aizsardzības prasmēm;
- patstāvīgi pilnveidot savu fizisko sagatavotību (t.sk. veicot specifiskus militāros vingrinājumus);
- pilnveidot zināšanas un prasmes, kas dod iespēju izglītības turpināšanai un karjeras veidošanai valsts aizsardzības nozarē;
- veicināt skolēnu interesi par dienestu NBS un militāro specialitāšu daudzveidību.

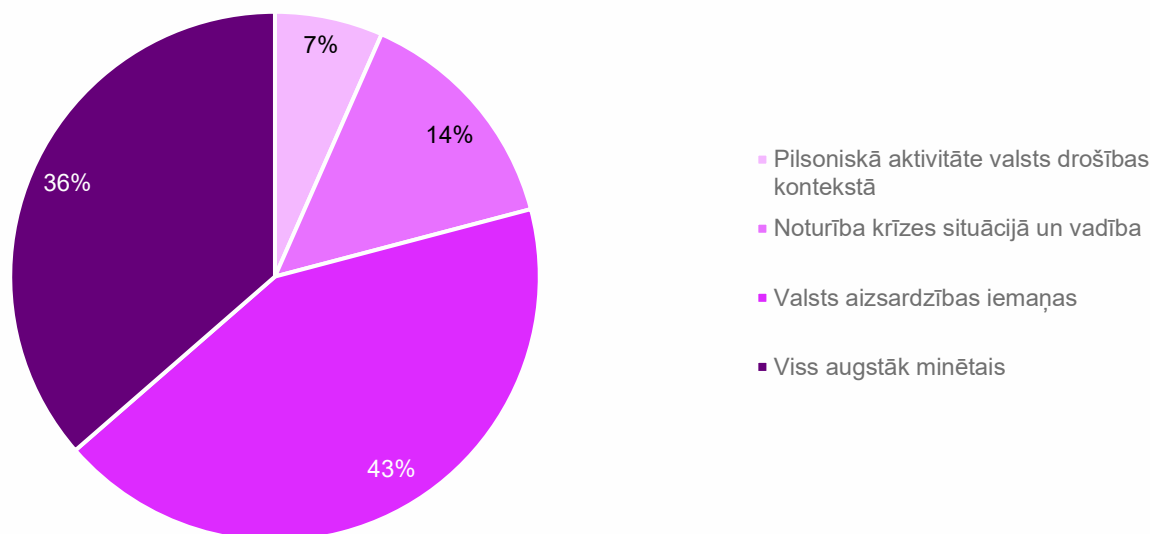
Analizējot mācību programmas saturu, var secināt, ka tajā uzdevumos definētās vajadzības ir atspoguļotas precīzi un saskaņoti. VAM programmas struktūra, sadalījums pa gadiem un moduļiem, vērtējama kā loģiska un pārskatāma, nodrošinot iespēju apgūt tēmas secīgi un sistematizēti. Katram modulim un apakšmodulim ir norādīti sasniedzamie rezultāti, mācību procesa nosacījumi un izpildes kritēriji. Šāda strukturēta pieeja tiek augstu novērtēta arī jaunsargu instruktoru vidū – intervijās tika uzsvērts, ka skaidrais plānojums nodrošina nepieciešamo pārskatāmību nodarbības īstenošanā, kas savukārt ir būtisks priekšnosacījums vienmērīgai un plānam atbilstoši programmas satura īstenošanai.

Attiecībā uz programmas sadalījumu pa apmācību gadiem (VAM1 un VAM2) kopumā tas vērtējams kā pamatots un atbilstošs. Vienlaikus gan jaunsargu instruktori, gan paši jaunieši norāda, ka otrā mācību gada saturs daļēji pārklājas ar pirmajā gadā apgūto, kas mazina jauniešu interesi un motivāciju programmas otrajā gadā. Šīs problēmas mazināšanai, būtu izskatāma iespēja precīzāk diferencēt saturu starp mācību gadiem, otrajā gadā nodrošinot izteiktāku padziļinājumu salīdzinājumā ar pirmo. Savukārt attiecībā uz VAM neesamību pēdējā mācību gadā, Novērtējuma ietvaros veiktā analīze neliecina par nepieciešamību paplašināt VAM programmas ilgumu. Esošais divu mācību gadu formāts tiek uzskatīts par atbilstošu, ņemot vērā arī skolēnu kopējo akadēmisko slodzi vidējās izglītības noslēguma gadā.

Tomēr VAM programmā vērojama būtiska disproporcija starp atsevišķiem satura blokiem. Militārajām tēmām šobrīd atvēlētas 102 mācību stundas, kamēr noturībai krīzes situācijās – tikai 4 stundas, bet pilsoniskajai aktivitātei – 6 stundas. FGD ietvaros uzrunātie VAM skolēni norāda, ka kurss pārsvarā sniedz ieskatu militārajās tēmās un sekmējis izpratni par valsts aizsardzību un ar to saistītajiem aspektiem, kā arī rosinājis interesi par militāro nozari un karjeras iespējām šajā jomā. Vienlaikus pilsoniskās aktivitātes jautājumi un rīcība krīzes situācijās tiek identificēti kā minimāli apskatītas tēmas. Jaunieši uzsver, ka šo tematu padziļinātāka iekļaušana programmā, neaprobežojoties tikai ar militāra apdraudējuma scenārijiem, būtu lietderīga gan izpratnes veidošanai par dažādiem, tostarp nemilitāriem, iesaistes veidiem valsts aizsardzībā, gan jauniešu gatavības un rīcībspējas stiprināšanai daudzveidīgu krīzes situāciju kontekstā.

Militāro jautājumu dominanci programmas saturā apliecina arī aptauju dati. 2024./2025. mācību gada JC īstenotajā VAM aptaujā jauniešu vairākums norāda, ka lielākais ieguvums no VAM nodarbībām ir valsts aizsardzības iemaņas (Attēls nr. 42). Tāpat ievērojama daļa aptaujāto atzīst par vērtīgu visu iepriekš minēto kopumā, kas netieši apliecina, ka valsts aizsardzības iemaņu bloks jebkurā gadījumā tiek uztverts kā vērtīgākais mācību programmas elements. Līdzīga aina vērojama arī šī Novērtējuma ietvaros veiktajā aptaujā – jaunieši augstāk novērtē iespēju apgūt ar ieročiem, šaušanu, lauka kauju un militāro taktiku saistītās prasmes, turpretī kā nepietiekami attīstītu norāda pilsoniskās līdzdalības dimensiju (Attēls nr. 4). Šo tendenci pastiprina arī jauniešu pašvērtējuma dati – rīcībspēja krīzes situācijās ir zemāk novērtēta kompetence (Attēls nr. 5).

Attēls nr. 42. Skolēnu vērtējums par to, kas bija vērtīgākais apgūstot VAM

Avots: JC sniegtā informācija, N=19 337

Papildu programmas satura tematiskajam sadalījumam, būtisks faktors mērķa sasniegšanas kontekstā ir arī nodarbību biežums. Jaunsargu instruktori un JC novadu pārvalžu pārstāvji norāda, ka VAM kursa saturs un apjoms kopumā ir orientēts uz programmas mērķa sasniegšanu, taču šobrīd kursā paredzētais nodarbību biežums (viena diena mēnesī divu mācību gadu laikā) ierobežo iespējas pilnvērtīgi nostiprināt visas trīs VAM mērķa komponentes. Īpaši izteikts šis ierobežojums ir attiecībā uz rīcībspējas un patriotisma aspektiem, un tas kļūst vēl izteiktās gadījumos, kad skolēns kādu nodarbību kavē. Tādā formāta apstākļos, kurā kontakts ar jauniešiem notiek tikai reizi mēnesī, ir iespējams nostiprināt atsevišķas prasmes, taču tas nav pietiekams pamats visaptverošai rīcībspējīga un pilsoniski apzinīga jaunieša veidošanai.

Negatīvu ietekmi uz zināšanu noturību atstāj arī strukturāli pārtraukumi mācību procesā, piemēram, septembra un janvāra periodi, kuru laikā starp nodarbībām veidojas ilgāki intervāli un jaunieši daļēji aizmirst iepriekš apgūto vielu. Šo risku pastiprina arī individuāla rakstura kavējumi, piemēram, slimības dēļ, kas vēl vairāk ietekmē mācību procesa nepārtrauktību un apgrūtina sistemātisku prasmju un zināšanu uzkrāšanu.

“Satiekot bērnu vienu reizi mēnesī un, ja vēl uz kādu dienu bērns neatnāk, tad nekādu lojalitāti neiemācīs.

Ja bērnu satiek regulārāk, piemēram divas reizes mēnesī pa četrām stundām, tad vairāk atpazīst kā skolotāju un VAM vērtē savādāk” (Intervija_ jaunsargu instruktors_6)

Šo vērtējumu apstiprina arī aptaujāto izglītības iestāžu pārstāvju sniegtās atbildes – trešdaļa respondentu norādīja, ka pašreizējais nodarbību biežums apgrūtina mācību procesa plānošanu un satura apguves secīgumu. Savukārt skolēni FGD uzsvēra, ka viena mēneša pārtraukums starp nodarbībām bieži vien rada situāciju, kurā iepriekš apgūtais saturs lielā mērā ir jāapgūst no jauna, tādējādi samazinot mācību procesa efektivitāti.

Vienlaikus jāatzīmē, ka nodarbību biežuma palielināšana nav uzskatāma par viennozīmīgu risinājumu. Biežākas nodarbības radītu papildu organizatorisko slogu izglītības iestādēm, kuras jau ir pielāgojušās esošajam formātam un kurām atkārtoti būtu jāpārskata mācību procesa plānojums, lai nodrošinātu citu mācību priekšmetu secīgumu un telpu pieejamību VAM nodarbību norisei. Šo apsvērumu pastiprina arī

jauniešu paustās bažas par kopējās mācību slodzes pieaugumu – jau pašreizējā formātā VAM dienā nokavēto mācību stundu atstrādāšana rada jūtamu papildu slogu. Turklāt jāņem vērā, ka nodarbību biežuma palielināšana nozīmētu arī atbilstošu finanšu, materiāltehnisko un cilvēkresursu apjoma pieaugumu.

No mācīšanās teorijas perspektīvas būtu atbalstāma esošā kursa satura sadalīšana lielākā skaitā mācību dienu, kas veicinātu prasmju un iemaņu sistemātiskāku nostiprinātu. Tomēr jebkura esošā nodarbību plānošanas modeļa maiņa prasa sistēmisku pieeju, kas vienlaikus ņem vērā izglītības iestāžu organizatorisko kapacitāti un skolēnu noslodzi, gan resursu pieejamību.

Vienlaikus nozīmīgs faktors programmas mērķa sasniegšanā ir jaunsargu instruktora individuālā loma. Intervijās un FGD paustie viedokļi apliecina, ka gadījumos, kad jaunsargu instruktors spēj elastīgi pielāgot saturu, papildināt to ar personīgo pieredzi un sasaistīt ar jauniešu ikdienas realitāti, VAM mērķi tiek sasniegti lielākā mērā. Savukārt strikta sekošana nodarbību plānam bez pielāgošanās konkrētās grupas vajadzībām un videi ierobežo programmas kopējo ietekmi. Šo secinājumu apstiprina arī izglītības iestāžu pārstāvju aptaujas dati, kurā jaunsargu instruktoru pedagoģisko prasmju nepietiekamība un mazāk saistošas mācību metodes tiek minētas kā viens no nozīmīgākajiem skolēnu motivāciju ietekmējošajiem faktoriem (Attēls nr. 9).

Kopumā var secināt, ka Likums ir radījis strukturētu ietvaru, kurā skolēniem tiek nodrošināta iespēja apgūt zināšanas, prasmes un iemaņas valsts aizsardzībā, organizējot programmas saturu secīgos un pārskatāmos moduļos. Vienlaikus analīze atklāj pilnveidojamus aspektus attiecībā uz VAM programmas noteiktā mērķa sasniegšanu. Ja militārajai aizsardzībai atvēlētais stundu skaits tiek vērtēts kā pietiekams, tad pilsoniskās nostājas, līdzdalības un attieksmes veidošanai, kā arī rīcībspējai krīzes situācijās atvēlētais laiks ir nepietiekams. Tas ierobežo iespējas pilnvērtīgi nostiprināt pilsoniskās līdzdalības prasmes un attīstīt jauniešu spēju mērķtiecīgi rīkoties dažādu krīžu apstākļos.

Šo secinājumu kontekstā svarīgi uzsvērt, ka VAM programmas tvērums ir jāvērtē arī mainīgās drošības politikas situācijas kontekstā. Likums un VAM programmas ietvars tika izstrādāts pirms VAD ieviešanas, un tādējādi visa VAM sistēma tika veidota ar izteiktu fokusu uz militāro aspektu un iedzīvotāju gatavības stiprināšanu militāra apdraudējuma scenārijos. Līdz ar VAD ieviešanu sākotnējā apstākļi ir būtiski mainījušies – militāro sagatavošanu nozīmīgai sabiedrības daļai nodrošina obligātais militārais dienests, turklāt, kā norāda intervijās uzrunātie iestāžu pārstāvji, VAM to nespēj nodrošināt līdzvērtīgā līmenī. Vienlaikus jauniešu sniegtā informācija liecina, ka VAM esošajā formātā veiksmīgi sekmē sasaisti ar VAD, vairojot jauniešu informētību un izpratni par to un tādējādi veicinot gatavību dienestam brīvprātīgi – funkcija, kas saglabā savu nozīmi arī pēc VAD ieviešanas. Ņemot vērā šīs strukturālās izmaiņas, ir nepieciešams izvērtēt, vai VAM programmas mērķi un uzdevumi joprojām atbilst jaunajiem politiskajiem un drošības apstākļiem.

Intervijās un FGD uzrunāto iestāžu pārstāvju ieskatā VAM būtu jā saglabā tās militārais pamats arī programmas iespējamās transformācijas gadījumā. Tomēr vienlaikus tiek izskatīta iespēja atsevišķus padziļinātākus militāros elementus, piemēram, ierindas mācību un NATO fonētisko alfabētu, pārcelt VAD ietvarā, kas atvērtu telpu VAM saturā paplašināt pilsonisko aizsardzības un krīzes situāciju rīcības komponenti. Šāda pieeja ļautu VAM pārorientēties uz visaptverošu valsts aizsardzības sistēmas perspektīvu, sekmējot ne tikai militāro sagatavotību, bet arī rīcībspēju plašākā krīzes kontekstā, tai skaitā attīstot civilās aizsardzības aspektus un stiprinot sabiedrības kopējo noturību.

Cik lielā mērā pilsoniskās un patriotiskās audzināšanas sadaļas apjoms ir pietiekošs noteiktā mērķa sasniegšanai?

Kā norādīts iepriekšējā Novērtējuma apakšjautājuma analīzē, pilsoniskās aktivitātes un patriotisma veidošanai atvēlētais stundu skaits ir nesamērīgi mazs salīdzinājumā ar militāro saturu, un VAM skolēnu aptaujas dati apliecina, ka tieši šajās jomās VAM ietekme ir visierobežotākā. Arī FGD uzrunātie jaunieši norāda, ka pilsoniskās un patriotiskās audzināšanas temati VAM programmā bijuši minimāli, un to padziļinātāka iekļaušana programmā stiprinātu jauniešu izpratni par pilsonisko atbildību un iesaisti valsts aizsardzībā.

Vienlaikus intervijās paustie viedokļi akcentē pilsoniskā līdzdalības un patriotiskās audzināšanas kā programmas pamatelementa nozīmi, it īpaši attiecībā uz skolēnu izpratnes veidošanu par to, kāpēc valsts ir jāaizsargā. Aptaujas dati uzrāda zināmus pozitīvus rādītājus: 76 % skolēnu lepojas ar Latvijas pilsonību (Attēls nr. 10). Tomēr kā izaicinājums ir izceļams fakts, ka 20 % skolēnu nepiekrīt apgalvojumam, ka pilsoņa pienākums ir aizsargāt valsti (Attēls nr. 12). Jāuzsver, ka stundu skaits ir tikai viens no ietekmējošajiem faktoriem – ne mazāk nozīmīgs ir jautājums par to, kādā veidā šis saturs tiek pasniegts un kādas pedagoģiskās pieejas ir visefektīvākās tā apguvei.

Gan jaunsargu instruktori, gan jaunieši norāda, ka patriotisms nav tēma, ko iespējams pilnvērtīgi apgūt kursa veidā tradicionālajā izpratnē. Kursa ietvaros tam var likt papildu akcentus, piemēram, attiecībā uz pienākumu pret valsti un cieņpilnu attieksmi pret savu zemi un līdzcilvēkiem, taču šie aspekti organiski integrējami citos kursa saturā esošajos elementos, nevis apskatāmi kā atsevišķs temats. Šo viedokli apstiprina arī intervijās uzrunāto iestāžu pārstāvji, norādot, ka pilsoniskā un patriotiskā audzināšana nebūtu strukturējama kā atsevišķs modulis, bet gan integrējama visā kursa saturā caurvijošā veidā. Šāda pieeja ir pedagoģiski pamatotāka, jo vērtības un attieksmes neveidojas lekciju, bet jēgpilnu, reflektīvu aktivitāšu rezultātā. Līdz ar to pilsoniskās audzināšanas efektivitātes uzlabošanai ne vienmēr nepieciešams palielināt tai atvēlēto stundu skaitu — būtiskāk ir pārskatīt tās integrācijas principus un metodes programmā kopumā.

Gan skolēni, gan jaunsargu instruktori norāda, ka pilsoniskās sadaļas efektivitāte lielā mērā ir atkarīga no jaunsargu instruktora personības un spējas šo saturu pasniegt saprotami un saistoši. Patriotisms un pilsoniskā atbildība nav mehāniski apgūstamas kompetences – to veidošana prasa regulāru, atkārtotu un jēgpilnu darbu, kas saistīts ar ieradumu, attieksmju un vērtību transformāciju. Attiecīgi šo jautājumu apguvei nepieciešama niansētāka metodiskā pieeja. Kā viena no konkrētām satura vajadzībām tiek identificēta kritiskās domāšanas un medijpratības attīstīšana, lai mazinātu ģimenes informatīvās vides ietekmi uz jauniešu attieksmes veidošanos.

Šis aspekts ir īpaši nozīmīgs attiecībā uz jauniešiem, kuru ģimenes darbojas citā informatīvajā telpā. Jaunsargu instruktori, kas strādā ar jauniešiem ar vājākām latviešu valodas zināšanām, norāda, ka piederības sajūtas un lojalitātes veidošana prasa ievērojami lielāku laiku un mērķtiecīgāku pieeju, nekā pašreizējais formāts to ļauj nodrošināt. Šo novērojumu papildina izglītības iestāžu pārstāvju aptaujas dati, kuros skolēnu informatīvā vide un mediju patēriņa paradumi tiek identificēti kā viens no biežāk minētajiem motivāciju ietekmējošajiem faktoriem – to norādīja 41 % aptaujāto (Attēls nr. 9). Tas liecina, ka pilsoniskās audzināšanas izaicinājums VAM ietvaros nav reducējams tikai uz satura apjoma jautājumu, bet ir cieši saistīts ar plašāku sociālo un informatīvo vidi, ko ar mācību stundu skaita palielināšanu vien nav iespējams mainīt.

Kopumā var secināt, ka Likumā noteiktais mērķis – radīt iespēju skolēniem apgūt vecumam atbilstošas zināšanas, prasmes un iemaņas – tiek izpildīts, taču pilsoniskajām prasmēm atvēlētais stundu skaits nav pietiekams, lai tās veidotu kā noturīgus ieradumus un vērtības. Tādējādi pilsoniskās un patriotiskās audzināšanas efektivitātes uzlabošanai nepieciešama divpusēja pieeja. No vienas puses, jāpārskata šīs

komponentes integrācijas veidu programmā kopumā, nodrošinot, ka pilsoniskās vērtības caurvij visu kursa saturu kā horizontāls princips, nevis pastāv kā atsevišķs, ierobežota apjoma modulis. No otras puses, būtu ieteicam mērķtiecīgi stiprināt jaunsargu instruktora metodisko sagatavotību darbam ar vērtību un attieksmes jautājumiem, jo tieši jaunsargu instruktora spēja radīt jēgpilnu un reflektīvu mācību procesu lielā mērā nosaka, cik sekmīgi šo mērķi ir iespējams sasniegt esošā stundu skaita ietvaros.

Cik lielā mērā izvēlētās mācību metodes un formāts atbalsta noteiktā mērķa sasniegšanu?

Mācību programma, lai arī nosaka konkrētus sasniedzamos rezultātus katrai nodarbībai, vienlaikus paredz jaunsargu instruktora plašu autonomiju un radošumu ceļā uz to sasniegšanu. Programmas sekmīga realizācija prasa labi attīstītas mācīšanās plānošanas prasmes un orientāciju programmas saturā un struktūrā. No mācīšanās organizācijas viedokļa, pozitīvi vērtējams tas, ka programmā ir iekļautas metodiskās ievirzes norādes, taču konkrētu metožu un pieeju izvēle paliek jaunsargu instruktoru ziņā. Tā kā programma neaparaksta pilnu metodisko ceļu no plānošanas līdz realizācijai, bet piedāvā vienīgi vispārīgu metodisko ievirzi, jaunsargu instruktoru sagatavošanā īpaša uzmanība būtu pievēršama tieši mācīšanās plānošanas un metožu izvēles prasmju attīstīšanai.

Jāņem vērā arī tas, ka teorētiskajām un praktiskajām nodarbībām nepieciešamas būtiski atšķirīgas metodiskās pieejas. Lielākā daļa jauniešu pozitīvi vērtē praktiskās nodarbības, kas saistītas ar ieročiem, šaušanu un maskēšanos, savukārt teorētiskās nodarbības tiek uztvertas ar mazāku interesi. Arī FGD jaunieši norādīja, ka praktiskās nodarbības ārpus telpām uzskata par VAM pievienoto vērtību, turpretī nodarbības skolas vidē šķiet mazāk interesantas un efektīvas.

Teorētiskajās nodarbībās pedagoģiski pamatotāka būtu pieeja, kas rosina skolēnus pašiem veidot zināšanas un izpratni, ļaujot saturu jau tās pašas nodarbības ietvaros lietot un analizēt, nevis tikai pasīvi uzklaustīt. Praktiskajās nodarbībās savukārt būtu jāizmanto metodes, kas veicina iedziļināšanos paņēmienos un to pielietojumā, nodrošinot, ka apgūtais nepaliek tikai demonstrācijas līmenī, bet kļūst par skolēnam patiesi lietojamu prasmi.

Vienlaikus jaunsargu instruktori atzīst, ka atsevišķas tēmas ir jāapgūst konkrētā laika periodā, piemēram, šaušanas nodarbības ir plānotas februārī. Nodarbības plāns ir paredzēts īstenošanai noteiktajā dienā, un izmaiņas ir pieļaujamas vienas dienas ietvaros. Šādai pieejai ir gan priekšrocības, gan ierobežojumi. Pozitīvā dimensija izpaužas standartizētā ieviešanā visā Latvijā un vienmērīgā programmas realizācijas tempā. Tomēr problēmsituācijas rodas gadījumos, kad konkrētajā dienā paredzēto aktivitāšu īstenošana nav iespējams vai ir būtiski apgrūtināta objektīvu apstākļu dēļ.

“Arī ieroču lietošanas testam saistībā ar drošību paredzētais laiks ir viena stunda, taču nereti tas aizņem ilgāku laiku. Tāpat ir apstiprinātas mēnesī noteiktas tēmas, kuras ir jāiziet. Dienas ietvaros var samainīt tēmas vietām, bet plašāk mainīt plānu nav iespējams. Attiecībā uz laika apstākļiem, tas būtu noderīgi, piemēram, paredzot šaušanas nodarbības siltajā laikā.” (Intervija_ jaunsargu instruktors_5)

Jaunsargu instruktora autonomijai programmas satura realizācijā varētu būt vairāki ieguvumi. Pirmkārt, tā ļautu jaunsargu instruktoriem savstarpēji dalīties ar materiāltehniskajiem resursiem, jo paralēli nebūtu jāvada identiskas nodarbības. Otrkārt, konkrētās aktivitātes būtu iespējams īstenot apstākļos, kas ir vispiemērotākie to veikšanai. Treškārt, lielāka elastība sekmētu pieredzes apmaiņu starp jaunsargu instruktoriem par novadītajām nodarbībām. Ceturtkārt, šāda pieeja radītu iespējas risināt infrastruktūras pieejamības ierobežojumus, īpaši pilsētvidē, kur jaunsargu instruktori varētu koordinēt vienas un tās pašas infrastruktūras izmantošanu dažādām nodarbībām. Tomēr, kā FGD norādīja JC pārstāvji, pārāk plaša autonomija rada improvizācijas risku, kas apdraud satura standartizāciju visā valstī. Tā kā VAM ir obligāts mācību priekšmets, viens no tā pamatprincipiem ir nodrošināt vienlīdzīgu pieeju kvalitatīvam saturam

neatkarīgi no izglītības iestādes atrašanās vietas vai konkrētā jaunsargu instruktora – šis princips tiktu apdraudēts, ja instruktoriem tiktu piešķirta pārāk plaša rīcības brīvība satura izvēlē un secībā.

Infrastruktūras pieejamība pilsētvidē ir viens no būtiskākajiem praktisko prasmju apguves ierobežojošajiem faktoriem. Daļu programmā paredzēto aktivitāšu pilsētvidē nav iespējams īstenot pilnvērtīgi, kas noved pie nepilnīgas prasmju apguves – formāli mērķi tiek izpildīti, bet praktiskā ietekme uz jauniešu rīcībspēju paliek ierobežota. To apliecina arī izglītības iestāžu aptaujas dati, kuros piemērotas infrastruktūras trūkums praktisko nodarbību norisei tiek minēts kā viens no biežākajiem VAM īstenošanas izaicinājumiem (Attēls nr. 24). Intervētie norāda, ka militārās praktiskās prasmes kvalitatīvāk būtu attīstīt nometnēs, bet VAM ietvaros lielāku uzmanību varētu pievērst vispārējam krīžu vadības, pirmās palīdzības un pilsoniskās līdzdalības prasmēm.

Nometnes veido nozīmīgu VAM programmas komponenti skolēnu prasmju, tai skaitā militāro prasmju, nostiprināšanā. Taču jauniešu dalība nometnēs nav bijis vienmērīga un pieaugošas tendences nav vērojamas. No visiem aptaujas respondentiem tikai 105 jeb 5 % ir piedalījušies VAM nometnēs.

Kā galvenie nepiedalīšanās iemesli tiek minēti motivācijas trūkums un praktiski šķēršļi (Attēls nr. 43). Puse respondentu (50 %) norāda uz intereses neesamību, bet līdzīgs īpatsvars (47 %) atzīst, ka vasarā strādājuši vai bijuši citi pienākumi. Organizatoriski un individuāli faktori minēti retāk: 18 % norāda uz nometnes laika vai ilguma nepiemērotību, bet 17 % uzskata, ka nometne varētu izrādīties pārāk fiziski vai psiholoģiski grūta. Katrs desmitais respondents (11 %) min veselības apsvērumus vai nepietiekamu informētību par nometnes norisi. Salīdzinoši retāk ir atzīmēti arī ģimenes vai personīgie iemesli un citi individuālie faktori. Šie rezultāti parāda, ka nepiedalīšanās nometnēs visbiežāk saistīta nevis ar objektīviem šķēršļiem, bet gan ar intereses trūkumu un konkurējošām aktivitātēm. Tas mudina domāt par jauniem veidiem, kā veicināt mērķgrupu informētību un VAM nometņu pievilcību un atbilstību jauniešu ikdienas iespējām.

Attēls nr. 43. Jauniešu vērtējums par iemesliem, kāpēc nepiedalās VAM nometnēs

Avots: Civitta veiktā jauniešu aptauja par VAM, N=2100

Aptaujas dati atklāj vairākas nozīmīgas atšķirības starp dažādām skolēnu grupām, kuri nav piedalījušies VAM nometnēs. Informācijas trūkumu kā nepiedalīšanās iemeslu biežāk ir minējuši ģimnāziju /licēju skolēni (13 %) salīdzinājumā ar vidusskolēniem (10 %) un profesionālo skolu/ tehnikumu audzēkņiem (8 %), kas, iespējams, norāda uz atšķirīgajām informācijas plūsmām dažādu tipu izglītības iestādēs. Būtiskas atšķirības vērojamas arī reģionālajā griezumā – Latgalē informācijas trūkums tiek minēts ievērojami retāk (5 %) nekā, piemēram, Kurzemē (12 %). Intereses trūkums savukārt korelē ar vecumu: jaunākie respondenti vecumā no 16 līdz 17 gadiem to ir minējuši biežāk (55 %) nekā vecākie (41 %). Skolas tipa dimensijā ģimnāziju (55 %) un vidusskolu (52 %) jauniešu interese par nometnēm ir zemāka nekā profesionālo skolu audzēkņiem (42 %). Nometnes ilgumu/ laiku kā atturošo faktoru bieži min jaunieši, kuru dzimtā valoda ir latviešu (19 %) nekā rusofonie jaunieši (12 %). Nepiedalīšanās darba vai citu pienākumu dēļ ir raksturīgāka zēniem nekā meitenēm (attiecīgi 51 % un 44 %), bet ģimenes iemeslus biežāk ir norādījuši jaunieši, kuru dzimtā valoda ir krievu (13 %), kā arī jaunieši no Latgales (14 %) un lauku teritorijām (14 %). Tikmēr meitenes biežāk ir atzīmējušas ar nometni saistīto fizisko slodzi un veselības apsvērumus (attiecīgi 22 % un 12 %).

Kopumā var secināt, ka VAM programmas metodiskais ietvars principiāli atbalsta noteiktā mērķa sasniegšanu, taču tā efektivitāte praksē ir lielā mērā atkarīga no vairākiem savstarpēji saistītiem faktoriem. Pirmkārt, jaunsargu instruktoru metodiskā sagatavotība, jo īpaši spēja teorētiskās tēmas integrēt aktīvā mācīšanās procesā, tieši nosaka nodarbību kvalitāti un rezultativitāti. Otrkārt, programmas stingrais tematiskais grafiks ierobežo iespējas pielāgoties laikapstākļu svārstībām un infrastruktūras pieejamībai, kas īpaši apgrūrina praktisko nodarbību pilnvērtīgu īstenošanu pilsētvidē. Treškārt, nometnes, kuras sniegtu vislielāko ieguldījumu militāro prasmju nostiprināšanā, šobrīd sasniedz tikai nelielu daļu jauniešu, un galvenais šķērslis ir motivācijas, nevis objektīvu organizatorisku faktoru trūkums. Tādējādi metodiskā efektivitāte nav reducējama tikai uz programmas satura jautājumu, bet tā ir cieši saistīta ar jaunsargu instruktoru profesionālo sagatavotību, pieejamās infrastruktūras kvalitāti un jauniešu motivāciju iesaistīties arī programmā paredzētajās brīvprātīgajās aktivitātēs.

Cik lielā mērā un vai vispār šī kursa realizācija būtu iespējama attālinātā formātā?

Mācību programmu, kurās ir ietverti praktiskie elementi, realizēšana attālinātā formātā ir komplicēta, jo praktiskie elementi pēc savas būtības prasa klātienē apstākļus. Teorētiskā satura apguve attālināti ir iespējama neatkarīgi no izmantotajām metodēm, savukārt praktiskos elementus iespējams iedalīt divās kategorijās. Pirmajā ietilpst tie elementi, kurus skolēns var īstenot patstāvīgi mājas apstākļos un kuru realizācija nerada apdraudējumu dzīvībai un veselībai. Otrajā kategorijā ietilpst elementi, kuru pilnvērtīga realizācija bez pasniedzēja klātbūtnes, specifiskiem apstākļiem vai specializētām ierīcēm nav iespējama vai rada draudus veselībai un dzīvībai. VAM mācību programmā attālināti nav iespējams īstenot tādu elementus kā radiostacijas sagatavošana, ierindas mācība, ieroču sagatavošana, topogrāfija, orientēšanās apvidū vai šaušanas apmācība. No programmas satura perspektīvas raugoties, jēgpilna apguve attālinātā formātā nav iespējama vairāk kā pusē programmas.

Jānorāda, ka 2026. gada 13. martā stājās spēkā grozījumi Likumā, kas paredz, ka sākot ar 2026./2027. mācību gadu VAM kā obligāts mācību kurss tiks īstenots arī neklātienē un tālmācības izglītības programmās vispārējās vidējās izglītības līmenī.⁵² Īstenošana paredzēta kombinētā formātā: teorētiskais saturs tiks apgūts attālināti, savukārt tie temati, kuru apguve attālināti objektīvi nav iespējama, tiks realizēti klātienē. Klātienē nodarbībās paredzēts apgūt šaušanu ar pneimatiskajiem ieročiem, orientēšanos apvidū, ierindas apmācību un citas praktiskās nodarbības. Izglītojamajiem, kuri brīvprātīgi piedalīsies vasaras VAM nometnēs ar lauka kaujas iemaņu apmācības bloku, šī apmācība tiks pielīdzināta klātienē

⁵² 2026. gada 26. februāra likums "Grozījumi Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumā". [<Saite>](#)

praktiskajām nodarbībām. Savukārt tiem izglītojamajiem, kuri ieguvuši pamata militāro apmācību VAD, profesionālā dienesta, zemessarga vai rezerves karavīra statusā, klātienes nodarbības nebūs jāapgūst.⁵³

Kopumā var secināt, ka kombinētais formāts lielā mērā ņem vērā šajā sadaļā identificētos teorētiskos apsvērumus, jo tiek skaidri nodalīta teorētisko un praktisko elementu apguve, saglabājot klātienes prasību tieši tiem programmas komponentiem, kuru kvalitatīva apguve attālinātā formātā nav iespējama.

Cik lielā mērā un kādi kursa uzlabojumi būtu veicami, ja tiek konstatētas būtiskas atšķirības mērķa sasniegšanā reģionos, pašvaldībās un bijušajās tā sauktajās mazākumtautību izglītības iestādēs?

Veiktā interviju un aptauju datu analīze atklāj atšķirības vairākos aspektos, kas ietekmē VAM programmas uztveri un apguves kvalitāti dažādās skolēnu grupās:

- Dzimtā valoda un etniskā piederība** izceļas kā visbiežāk minētais un nozīmīgākais atšķirību faktors. Jaunsargu instruktori norāda, ka galvenā problēma bieži vien nav negatīvā attieksme, bet gan nespēja pilnvērtīgi uztvert saturu latviešu valodā, īpaši militārās terminoloģijas kontekstā. Vienlaikus jaunsargu instruktori uzsver, ka jauniešu pozitīva iesaiste būtiski pieaug gadījumos, kad jaunsargu instruktoram izdodas iegūt viņu uzticību un skaidri nodalīt mācību saturu no ideoloģiskas konfrontācijas. Tiek atzīmēts, ka krievvalodīgi jaunieši atsevišķos gadījumos ir aktīvāki un motivētāki nekā viņu latviski runājošie klasesbiedri. Valodas barjeras mazināšanai jaunsargu instruktori pieļauj telefonu izmantošanu tulkošanai, organizē savstarpēju satura tulkošanu starp skolēniem un sniedz papildu individuālus skaidrojumus, tomēr lielās grupās šāda individualizēta pieeja ir būtiski apgrūtināta.

Aptaujas dati šos novērojumus kvantitatīvi apstiprina – respondenti, kuriem latviešu valoda ir dzimtā, ievērojami biežāk piekrīt apgalvojumam, ka Latvijas pilsoņa pienākums ir aizsargāt valsti, un uzrāda augstākus rādītājus lepnumā par Latvijas pilsonību. Tāpat VAM ieviešanas mērķi ievērojami biežāk nav bijuši skaidri skolēniem, kuriem latviešu nav dzimtā vai vienīgā dzimtā valoda. Prasmju pašvērtējumā latviešu valodas grupa uzrāda augstākus vērtējumus vairākās jomās, īpaši praktisko iemaņu, sadarbības, kritiskās domāšanas un izpratnes par pilsoņa lomu ziņā, liecinot par atšķirīgu pieredzi ar VAM saturu starp abām grupām.
- Reģionālās un apdzīvotās vietas atšķirības** ir otrs nozīmīgais diferenciācijas faktors. Lielajās pilsētās lielākais izaicinājums ir piemērotu teritoriju trūkums lauka kaujas un šaušanas iemaņu nodarbību veikšanai, savukārt mazajās pilsētās un lauku reģionos pieejamība mežiem un pļavām ir būtiski labāka. Aptaujas dati liecina, ka augstākie prasmju pašvērtējumi reģionālā griezumā vērojami Zemgales un Kurzemes skolēnu vidū, bet zemākie – Rīgas reģionā. Tāpat skolēni no mazākām pilsētām un lauku teritorijām biežāk norāda uz lielākām iespējām apgūt lauka kaujas iemaņas, šaušanu un militāro taktiku, turpretī Rīgas skolēni biežāk atzīst, ka apgūtās zināšanas un prasmes šķitušas mazāk lietderīgas. Vienlaikus, izglītības iestādēs Rīgā, Daugavpilī un Rēzeknē jaunsargu instruktori papildus saskaras ar specifiskiem izaicinājumiem saistībā ar valodas barjeru un ideoloģisko vidi. Tāpat izaicinājumi ir saistīti ar inventāra loģistiku skolās, kurās nav noliktavas telpu.
- Izglītības iestādes tips** rada vēl vienu nozīmīgu atšķirību dimensiju. Ģimnāzijās jaunieši parasti ir motivētāki, aktīvāk iesaistās un labāk izprot mācību mērķi. Tehnikumos un profesionālajās skolās izaicinājumus rada mācību prakses, kuru laikā skolēni vairākus mēnešus uzturas ārpus skolas, kā rezultātā VAM kurss tiek realizēts intensīvi, piemēram, vienas nedēļas laikā, kas negatīvi ietekmē zināšanu noturību ilgtermiņā. Mākslas un mūzikas skolās VAM bieži vien tiek pielāgots konkrētās iestādes specifiskajam mācību ritmam. Aptaujas dati norāda, ka profesionālo skolu audzēkņi nedaudz zemāk vērtē iespējas apgūt darbības ar ieročiem, savukārt ģimnāziju skolēni zemāk vērtē militārās taktikas apguves iespējas. Vienlaikus tieši ģimnāziju/liceju audzēkņi uzrāda augstāko

⁵³ Valsts aizsardzības mācība – arī skolēniem, kas mācās neklātienē vai tālmācībā. <Saite>

pašvērtējumu izpratnē par pilsoņa lomu valsts aizsardzībā salīdzinājumā ar citu izglītības iestāžu tipiem.

- **Dzimuma griezumā** aptaujas dati liecina, ka meitenes augstāk vērtē sadarbību, disciplīnu un izpratni par pilsoņa lomu valsts aizsardzībā, savukārt zēni biežāk norāda uz iesaisti pilsoniskās līdzdalības aktivitātēs un pieredzi ar dronu izmantošanu. Jaunsargu instruktoru novērojumi apstiprina, ka meitenes biežāk pievērš uzmanību detaļām, instrukcijām un teorētiskajam saturam, turpretī puīši izteiktāk iesaistās praktiskajās nodarbībās. Kopumā dzimuma atšķirības nav uzskatāmas par kritisku izaicinājumu programmas mērķa sasniegšanas perspektīvā.

Tāpat jaunsargu instruktori ir novērojuši izteiktu dinamiku mācību gadu griezumā – pirmajā gadā jaunieši biežāk ir atturīgi vai nedroši, savukārt otrajā gadā iesaiste, izpratne un atvērtība pieaug. To apstiprina arī FGD sniegtā informācija: jaunieši norāda, ka sākotnējā nedrošība un neziņa par VAM īstenošanu pakāpeniski mazinās mācību procesa gaitā. Šī dinamika liecina, ka VAM ietekme ir raksturīgi pakāpeniska un cieši saistīta ar ieradumu veidošanos, uzticības nostiprināšanos un ilgstošas sadarbības attīstīšanos ar jaunsargu instruktoru.

Konstatētās atšķirības norāda uz vairākiem ieteicamiem uzlabojumiem programmas īstenošanas kvalitātes nodrošināšanā. Pirmkārt, jaunsargu instruktoru sagatavošanā būtu jāpaplašina diferencētas mācīšanas prasmju apguve, tas ir, spēja pielāgot mācīšanas pieeju dažādiem skolēniem, tai skaitā izmantojot atšķirīgus didaktiskos modeļus. Šī vajadzība ir īpaši izteikta darbā ar lingvistiski daudzveidīgām grupām, kurās valodas barjera tieši ietekmē satura uztveri un pilsoniskās attieksmes veidošanos. Kā norāda JC pārstāvji, šāda pieeja jau tiek attīstīta – sadarbībā ar bijušo mazākumtautību skolu pārstāvjiem tiek veidots papildu metodiskais atbalsts jaunsargu instruktoriem, lai sekmīgāk strādātu ar bijušo mazākumtautību skolu jauniešiem.

Otrkārt, infrastruktūras nevienlīdzības mazināšanai pilsētvidē būtu nepieciešams sistēmisks risinājums, jo piemērotas mācību vides trūkums tieši ietekmē praktisko prasmju apguves kvalitāti un izskaidro daļu no reģionālajām atšķirībām aptaujas datos. Iespējamie risinājumi ietver reģionālu mācību bāzu attīstību un lielākas elastības ieviešanu tēmu plānošanā, kas ļautu praktiskās nodarbības īstenot apstākļiem atbilstošā vidē.

Treškārt, turpmāk pilnveidojot VAM programmu un tās īstenošanu, var tikt izvērtēta iespēja nākotnē ieviest diferencētu apguves līmeņu sistēmu, nosakot pamata un optimālo apguves līmeni. Pamata līmenis ietvertu tās zināšanas un prasmes, kuras neatkarīgi no apstākļiem būtu apgūstamas visiem skolēniem, savukārt optimālais līmenis paredzētu pilnīgu un padziļinātu programmas apguvi. Šāda pieeja nodrošinātu, ka visiem skolēniem, neatkarīgi no izglītības iestādes tipa, reģiona vai dzimtās valodas, būtu garantēts minimālais prasmju un zināšanu kopums, vienlaikus saglabājot programmas satura standartizāciju visā valstī un dodot jaunsargu instruktoriem iespēju padziļināt apguvi tur, kur apstākļi to atļauj.

Kopumā var secināt, ka VAM ir radījis strukturētu ietvaru, kurā skolēniem tiek nodrošināta iespēja apgūt zināšanas, prasmes un iemaņas valsts aizsardzībā, tādējādi Likumā noteiktais mērķis principā tiek sasniegts. VAM programmas saturā uzdevumos definētās vajadzības ir atklātas precīzi, struktūra ir loģiska un pārskatāma, un militāro prasmju apguves dimensijā mērķis tiek sasniegts sekmīgi – aptaujas dati apliecina, ka jaunieši augstu vērtē ieroču, šaušanas un lauka kaujas iemaņu apguves iespējas.

Tajā pašā laikā VAM mērķis paredz ne tikai militāru sagatavotību, bet arī pilsoniski apzinīga un rīcībšpējīga jaunieša veidošanu, un tieši šajā dimensijā analīze atklāj būtiskas nepilnības. Pilsoniskās aktivitātes un rīcībšpējas krīzes situācijās komponentēm atvēlētais nesamērīgi mazais stundu skaits atspoguļojas aptaujas datos, kuros šīs kompetences tiek novērtētas zemāk par pārējām. Nodarbību biežums savukārt strukturāli ierobežo ieradumu un ilgtermiņa attieksmju veidošanos, kas ir viens no mērķī tieši definētajiem sasniedzamajiem rezultātiem. Papildus tam programmas mērķa sasniegšanas pakāpe ir nevienmērīga dažādās skolēnu grupās – reģionālo, lingvistisko un izglītības iestādes tipa

atšķirību dēļ mērķis tiek sasniegts atšķirīgā mērā, radot nevienlīdzību programmas ietekmes ziņā. Visbeidzot, jāuzsver, ka VAM programmas mērķi tika formulēti pirms VAD ieviešanas, un šo strukturālo izmaiņu kontekstā ir pamats apsvērt, vai esošais saturs fokuss joprojām optimāli atbilst aktuālajiem apstākļiem un sabiedrības vajadzībām.

3.6. Valsts aizsardzības mācības un jaunsargu interešu izglītības programmas pārskatīšana un aktualizēšana

Nodaļas ietvaros ir vērtēta VAM un jaunsargu interešu izglītības programmu pārskatīšana un aktualizēšana.

Cik lielā mērā esošais normatīvais regulējums pārskatīt un, ja nepieciešams, aktualizēt VAM programmu ne retāk kā reizi divos gados, nodrošina programmas mērķu sasniegšanu?

Attiecībā uz pārskatīšanas regularitāti analīze liecina, ka pārskatīšanas cikla garumam kā tādām ir mazāka nozīme nekā tam, kas konkrētajā periodā saturiski mainās. Praksē var rasties situācija, kurā gada laikā nepieciešams uzlabot daudzus procesus, piemēram, reaģējot uz ģeopolitiskām pārmaiņām (konflikts reģionā), tehnoloģiskiem jauninājumiem militārajā jomā vai izmaiņām kopējo aizsardzības stratēģijā. Vienlaikus var būt periodi, kuros piecu gadu laikā saturiskas izmaiņas nav nepieciešamas. Tādēļ efektīvāka pieeja būtu programmas aktualizēšanu pamatot ar reālu nepieciešamību, ko nosaka izmaiņas nacionālajā aizsardzības sistēmā un globālās militārās tendences, nevis ar fiksētu termiņu. Šāda pieeja nodrošinātu programmas atbilstību aktuālajai situācijai un garantētu, ka programmas absolventu zināšanas ir samērojamas ar Latvijas un starptautiskās aizsardzības sistēmas attīstības tendencēm. Pieejas īstenošanai būtu regulāri jāpārskata nacionāla un globāla līmeņa jauninājumi aizsardzības jomā un jāvērtē nepieciešamība tos iestrādāt mācību programmas saturā.

Intervijās dažādu pušu pārstāvji uzsver, ka apmācību programmai jābūt inovatīvai un atsaucīgai pret ģeopolitiskās situācijas izmaiņām. Vienlaikus jāņem vērā, ka izmaiņu praktiskā realizācija, piemēram, iepirkumu procesi un jaunsargu instruktoru apmācības, prasa papildu laiku pēc attiecīgo lēmumu pieņemšanas. FGD iestāžu pārstāvji norādīja, ka pārskatīšana normatīvajā regulējumā ir iekļauta ar mērķi pēc noteikta laika, balstoties uz uzkrātajiem secinājumiem, pārskatīt gan stundu skaitu, gan attiecīgi saturu. Vienlaikus analīze liecina, ka lietderīgāk būtu nošķirt divus procesus: programmas īstenošanas nianšu korekcijas varētu notikt reizi divos gados, savukārt saturiskā pārskatīšana varētu tikt veikta retāk, vadoties pēc reālās nepieciešamības. Šāda pieeja saglabātu normatīvajā regulējumā noteikto pārskatīšanas mehānismu, vienlaikus nodrošinot elastību saturisko izmaiņu plānošanā.

Izm pārstāvis intervijā pauda viedokli, ka divu gadu pārskatīšanas cikls ir atbilstošs, jo tas funkcionē kā monitoringa mehānisms, nevis obligāts signāls saturiskām izmaiņām. Tāpat tiek uzsvērts, ka JC var operatīvi pārskatīt tehniskas nianšes un aprīkojumu savas kompetences ietvaros, neaizskarot plašāku saturisko ietvaru, kura izmaiņas prasa lielāku sistēmisku procesu. Savukārt VIAA pārstāvis intervijā norādīja, ka divu gadu cikls ir pieņemams jaunas programmas sākotnējā ieviešanas posmā, taču nākotnē, kad programma būs nostabilizējusies, pārskatīšanas periodu varētu pagarināt līdz pieciem gadiem.

Kopumā ir secināms, ka esošais normatīvais regulējums, kas paredz VAM programmas pārskatīšanu ne retāk kā reizi divos gados, ir atbilstošs monitoringa mehānisms ar nosacījumu, kas tas nenosaka pienākumu veikt būtiskas saturiskas izmaiņas, bet gan nodrošina regulāru iespēju izvērtēt šādas nepieciešamības esamību. Savukārt plašāka saturiska pārorientācija, kas skar programmas pamatuzdevumus vai vidējās izglītības standartu, prasa plašāku sistēmisku procesu, kura īstenošana ir neatkarīga no pārskatīšanas cikla biežuma.

Kāds būtu optimālais periods jaunsargu interešu izglītības programmas pārskatīšanai, ja tāds būtu nosakāms normatīvajā regulējumā?

Jaunsargu interešu izglītības programmas pārskatīšanas jautājums aplūkojams atšķirīgā kontekstā nekā VAM, jo interešu izglītības programma nav piesaistīta izglītības standartiem un ir saturiski vieglāk rediģējama. Starptautiskā labā prakse izglītības satura pārskatīšanā parasti paredz to darīt nepieciešamības gadījumā, visbiežāk reizi piecos līdz 10 gados⁵⁴, taču vienotas sistēmas tam nepastāv. Parasti pārskatīšanu iniciē iekšējā vajadzība, piemēram, rezultātu vai vērtību izaicinājumi, vai ārēja vajadzība, ko nosaka izmaiņas zināšanu un prasmju definējumā globālā mērogā. Lai pārskatīšana būtu lietderīga, ir nepieciešams iepriekš nedefinēt gan pārskatīšanas procesa mērķi, gan vēlamu satura ietvaru pēc pārskatīšanas.

FGD ietvaros JC un AiM pārstāvji uzsvēra, ka Jaunsardzes programma būtu saglabājama kā iekšēji pārvaldāms process, ko var mainīt pēc vajadzības, nevis ārēji regulēts mehānisms ar fiksētiem termiņiem. Šobrīd programma jau tiek regulāri pilnveidota, balstoties uz aptauju rezultātu analīzi un nodarbību novērojumiem. Vienlaikus iepriekš veiktā analīze apliecina, ka, lai gan programmas spēja sekot līdzi laikam kopumā tiek vērtēta pozitīvi, tomēr vienlaikus tā saskaras ar ieviešanas izaicinājumiem, piemēram, attiecībā uz materiāltehniskā aprīkojuma nodrošināšanu jaunu apmācību elementu, kā dronu izmantošana, ieviešanas gadījumā. Tas norāda, ka programmas satura aktualizēšanas temps ne vienmēr atbilst izmaiņu praktiskās ieviešanas kapacitātei.

AiM pārstāvis FGD norādīja, ka Jaunsargu programmas pārskatīšanu varētu lietderīgi sasaistīt ar NBS četru gadu attīstības plāna ciklu. Šāda pieeja nodrošinātu, ka Jaunsardzes programma attīstās saskaņoti ar plašāku aizsardzības sistēmas stratēģiskās plānošanas procesu, nevis tiek pārskatīta no tā izolēti. Tas ir īpaši nozīmīgi, ņemot vērā, ka Jaunsardze tiek pozicionēta kā ilgtermiņa instruments jauniešu sagatavošanā un interešu veidošanā par aizsardzības jomu, un tās efektivitāte ir cieši saistīta ar to, kādas prasmes un profilus aizsardzības sistēma sagaidīs no nākotnes dienesta kandidātiem. Šāda saikne nodrošinātu arī saskaņotību ar tehnoloģiskajām un ģeopolitiskajām izmaiņām nacionālajā un globālajā aizsardzības vidē.

Kopumā var secināt, ka Jaunsardzes programmas kā interešu izglītības dinamiskāks raksturs paver iespēju programmas saturu pielāgot elastīgāk nekā VAM, un šī priekšrocība būtu jā saglabā arī turpmāk, nodrošinot, ka pārskatīšana notiek, balstoties uz reālajām vajadzībām, nevis normatīvajā regulējumā fiksētu ciklu. Vienlaikus efektīva pārskatīšana prasa, lai izmaiņu nepieciešamība tiktu identificēta sistēmiski, balstoties uz regulāri apkopotiem datiem, jaunsargu instruktoru novērojumiem un aizsardzības sistēmas attīstības tendencēm.

Kopumā var secināt, ka VAM un Jaunsargu programmas pārskatīšanai nepieciešamas saturiski atšķirīgas pieejas. VAM kā obligātā mācību priekšmeta saturs ir cieši piesaistīts vidējās izglītības standartam, tāpēc izmaiņas, kas skar programmas pamatuzdevumus vai stundu skaitu, ir sistēmiski ietilpīgākas un tās prasa koordināciju ar IZM, kā arī pietiekamu sagatavošanās laiku praktiskai realizācijai. Vienlaikus tehniska rakstura nianse un atsevišķi satura akcenti, kas neskar standartu, var tikt pārskatīti operatīvāk JC kompetences ietvaros. Savukārt Jaunsardzes programma kā interešu izglītība var tikt pielāgota dinamiskāk, reaģējot uz jaunsargu vajadzībām, jaunsargu instruktoru novērojumiem un mainīgo drošības situāciju.

Abos gadījumos pārskatīšanas efektivitāti nenosaka fiksēts termiņš, bet gan skaidri definēts process, kurā izmaiņu nepieciešamība tiek identificēta, izvērtēta un savlaicīgi ieviesta. Būtiski, ka jebkura satura aktualizēšana tiek plānota kopā ar tai nepieciešamajiem resursiem, tai skaitā jaunsargu instruktoru

⁵⁴ OECD. (2020). What Students Learn Matters: Towards a 21st Century Curriculum, OECD Publishing, Paris. <[Saite](#)>

sagatavošanas kapacitāti, lai nodrošinātu, ka saturiskās izmaiņas un to praktiskā realizācija virzās saskaņotā tempā.

3.7. Jaunsargu interešu izglītības programmas atbilstība mērķa sasniegšanai

Nodaļas ietvaros ir analizēta Jaunsargu interešu izglītības programmu atbilstība Likumā noteiktā mērķa sasniegšanai, t.sk., vērtējot programmā noteiktos līmeņus, programmas realizēšanas lietderību pēc pamatskolas.

Cik lielā mērā programmas saturs, tai skaitā iedalījums, programmai noteiktais kopējo stundu skaits ir pietiekošs mērķa sasniegšanai?

Lai izvērtētu programmas satura atbilstību Likumā noteiktajam mērķim, vispirms jāskata Jaunsargu interešu izglītības programmā definētais mērķis un tā sasaiste ar Likuma mērķi. Likuma mērķis ir radīt dzīvei nepieciešamās iemaņas un attieksmes, pilsonisko apziņu un patriotismu, kā arī veicināt mērķtiecīgu izglītošanos valsts aizsardzības jomā. Savukārt jaunsargu programmas mērķis pamatskolas posmā ir attīstīt dzīvei nepieciešamās iemaņas un attieksmes, pilsonisko apziņu un patriotismu, kā arī veicināt mērķtiecīgu izglītošanos valsts aizsardzības jomā, bet vidusskolas posmā, to papildina arī biedriskuma, drošsirdības un disciplīnas veidošana, kā arī fizisko spēju pilnveidošana. Salīdzinājumā ar VAM, Jaunsargu programmas mērķis ir vispusīgāks un aptver gan militāros, gan pilsoniskos, gan personības attīstības aspektus. Šā mērķa sasniegšana paredzēta astoņu gadu laikā, noturot divas nodarbības vienu reizi nedēļā.

Programmas strukturālā atbilstība mērķim ir vērtējama pozitīvi. Tā aptver gan pilsonisko līdzdalību, gan lokālo vēsturi, gan aizsardzību, gan pirmo palīdzību, gan orientēšanos, gan ar sadarbību saistītu saturu. Programmas satura apguve paredzēta pakāpeniski, pielāgojot to skolēnu vecumam un spējām. Šo vērtējumu apstiprina arī aptaujas dati – 94 % jaunsargu uzskata, ka daļība programmā palīdz apgūt noderīgas zināšanas vai prasmes (Attēls nr. 15), un jaunsargi augstu vērtē gan praktiskās iemaņas, gan atbildības sajūtu, sadarbību un rīcībspēju ārkārtas situācijās.

Attiecībā uz stundu skaitu jaunsargu instruktori kopumā programmā noteikto kopējo apjomu vērtē kā pietiekošu mērķa sasniegšanai. Esošais formāts - divas nodarbības 45 minūšu garumā vienu reizi nedēļā, tiek uzskatīts par atbilstošu bērnu un jauniešu uzmanības noturēšanas spējām. Nozīmīgu lomu spēlē arī nedēļas nogaļu pasākumi, kas notiek aptuveni reizi mēnesī un palīdz nostiprināt iegūtās zināšanas. Regulārais kontakts starp jaunsargu instruktoru un jauniešiem sekmē gan zināšanu nostiprināšanu, gan uzticības veidošanos, kas ir būtisks priekšnosacījums ilgtermiņa attieksmju un ieradumu veidošanā.

Atsevišķi jaunsargu instruktori interviju ietvaros norādīja, ka dažādos apguves gados tēmas tiek dublētas un pēc būtības nemainās. Tomēr programmas analīze šo apgalvojumu nepastiprina – tēmas tiek attīstītas pakāpeniski, katru gadu ar atšķirīgiem uzdevumiem un pieaugošo sarežģītības pakāpi. Piemēram, tēmā "Cilvēks-novads-valsts" pirmajā gadā jaunsargi iepazīstas ar tuvāko apkārtni, trešajā gadā iesaistās vietējā pasākumā, ceturtajā apzinās vietas unikalitāti Latvijā, sestajā apgūst vietējos vēstures notikumus, septītajā mācās par pienākumiem pret valsti, bet astotajā – par apdraudējumiem valstij caur politiku un cilvēku darbībām. Tas ir secīgs, vecumposmam atbilstošs process ar izteiktu padziļinājumu. Jaunsargu instruktoru apgalvojums par satura atkārtāšanos drīzāk liecina par nepietiekamu programmas struktūras izpratni jaunsargu instruktoru sagatavošanas procesā. Lai to uzlabotu, katrai tēmai būtu vērtīgi pievienot konkrētus metodiskos piemērus pa gadiem, kas sniegtu jaunsargu instruktoriem skaidrāku priekšstatu par satura padziļinājumu un izvērsumu katrā posmā.

Vienlaikus atsevišķi jaunsargu instruktori satura atkārtosanos vērtē pozitīvi, jo tas ļauj nostiprināt pamatzināšanas un vieglāk iesaistīt jauniešus, kas programmai pievienojušies vēlākā posmā. Jaunsargu instruktori pieredzējušākos jaunsargus iesaista jaunāko apmācībā, lai gan šī prakse lielākoties balstās jaunsargu instruktoru personīgajā iniciatīvā, nevis programmas struktūrā. Arī paši jaunsargi intervijās atzīst, ka atsevišķas tēmas laika gaitā atkārtojas, taču vienlaikus novērtē iespēju palīdzēt biedriem, kas konkrēto saturu vēl nav apguvuši.

Jāatzīmē, ka Jaunsardzes programma tiek regulāri papildināta un atjaunināta, reaģējot uz mainīgajām vajadzībām, piemēram, attīstot civilās aizsardzības aspektus pamatskolas programmas un plānojot iekļaut arī dronu apmācību līdz ar attiecīgo resursu pieejamību. Tomēr Novērtējuma ietvaros, tai skaitā intervijās ar jaunsargiem, iezīmējās vairākas tēmas, kuras potenciāli būtu vēl papildināmas, lai programma pilnvērtīgāk atbilstu mūsdienu vajadzībām. Kā papildināmi aspekti identificēta plašāka rīcības krīzes situācijās tematika ikdienas nodarbībās (ne tikai nometnēs), kā arī kibernetikas un dezinformācijas atpazīšanas aspekti, ņemot vērā šo tēmu pieaugošo nozīmi jauniešu ikdienā, gan plašākā drošības kontekstā.

Kopumā var secināt, ka Jaunsargu interešu izglītības programmas saturs un stundu apjoms atbilst Likumā noteiktajam mērķim un ir pietiekams tā sasniegšanai. Stundu apjoms tiek vērtēts kā optimāls un pietiekams interešu izglītības formātam, ļaujot nodrošināt programmas sabalansētību ar pamatzglītības ieguvu un citām interešu izglītības programmām.

Cik lielā mērā izvēlētās mācību metodes un noteiktais apmācības formāts atbalsta noteiktā mērķa sasniegšanu?

Jaunsargu interešu izglītības programmā metožu izvēle un apmācības formāta izvēle ir atkarīga no jaunsargu instruktora kompetencēm. Programma rekomendē izvēlēties vecumposmam atbilstošas metodes un attiecīgi organizēt satura apguves procesu – pieeja, kas ir pedagoģiski pamatota, jo ļauj pielāgot nodarbību norisi konkrētās grupas vajadzībām un kontekstam. Tieši praktiskā ievirze ir programmas panākumu pamatā, ko apliecina arī jaunsargu aptaujas dati – augstāk novērtētas ir praktiskās nodarbības, rīcība ārkārtas situācijās un fiziskā aktivitāte (Attēls nr. 16). Vienlaikus izšķiroša ietekme uz jauniešu motivāciju iesaistīties programmā ir jaunsargu instruktora personībai, ko kā galveno iesaistes faktoru norāda 68 % aptaujāto jaunsargu (Attēls nr. 14).

Programmas metodisko ietvaru būtiski papildina nometnes un praktiskās aktivitātes ārpus ikdienas nodarbībām – pārgājieni, pasākumi un līmeņu nometnes, kas notiek gan nedēļas nogalēs, gan mācību gada ietvaros. Jaunsargi norāda, ka tieši šajās aktivitātēs ikdienas nodarbībās apgūtā teorija tiek praktiski pielietota un nostiprināta, veidojot labu balansu starp teorētisko un praktisko apguvi. Tāpat nometnes ir galvenā vide, kurā jaunsargi var attīstīt sadarbības prasmes un biedriskumu. Jaunsargi arī norāda, ka tieši nometnēs, piemēram, krīzes situāciju rīcības prasmes tiek apgūtas padziļinātāk nekā ikdienas nodarbībās, jo praktiskās aktivitātes, piemēram, lauka kaujas iemaņas, netieši sagatavo psiholoģiskajai noturībai stresa situācijās. Līdz ar to nometnes un praktiskās aktivitātes nav uzskatāmas tikai par programmas papildinājumu, bet gan par tās būtisku sastāvdaļu, kas ļauj sasniegt tos programmas mērķa aspektus, kurus ikdienas nodarbību formāts vien pilnvērtīgi nodrošināt nespēj.

Vienlaikus Novērtējuma analīzes ietvaros ir identificēts risks saistībā ar metožu izvēli. Daļa jaunsargu instruktoru, atsaucoties uz ilggadēju pieredzi, norāda, ka programmā vairs aktīvi neskatās, jo tēmu pārzina un var par to pastāstīt jauniešiem. Taču jāņem vērā, ka stāstīšana ir pedagoģiski vismazāk efektīvā apguves metode, un tas var būt par iemeslu tam, ka bērni un jaunieši apgūto neatceras vai neizprot pietiekamā dziļumā. Programmā visas tēmas ir iespējams realizēt aktīvā mācīšanās procesā, dodot jauniešiem pašiem pētīt, salīdzināt, veidot pārskatus vai izdarīt secinājumus no notikumiem un

priekšmetiem. Šāda pieeja būtu gan pedagoģiski efektīvāka, gan labāk saistīta ar programmas mērķi. FGD ietvaros tika uzsvērts, ka izmantotā pieeja ir atkarīga no jaunsargu instruktora personības, prasmēm un zināšanām. To apliecina arī izglītības iestāžu pārstāvju aptaujas dati, kuri kā vienu no faktoriem, kas ietekmē jaunsargu programmas īstenošanas kvalitāti, identificē tieši jaunsargu instruktoru darbu un pieeju nodarbību vadīšanā (Attēls nr. 39). JC aktīvi strādā pie metodiskā atbalsta pilnveidošanas, izstrādājot konkrētu metožu kopumu pa vecumposmiem, lai atbalstītu jaunsargu instruktorus un nodrošinātu nodarbību kvalitātes vienmērīgumu starp vienībām.

Izaicinājums programmas īstenošanā ir arī jaukto vecuma grupu vadīšana. Daļā jaunsargu vienību katru gadu grupai pievienojas atšķirīga vecuma un sagatavotības līmeņa jaunieši, kas jaunsargu instruktoram prasa spēju vienlaikus strādāt ar daudzveidīgām vajadzībām. Vecākiem jaunsargiem nodarbības var šķist mazāk motivējošas, ja saturs viņiem jau ir zināms, savukārt jaunpienācējiem var būt grūti sekot līdzi. Šobrīd jaunsargu instruktori šo izaicinājumu risina, piesaistot pieredzējušākos jaunsargus kā palīgus jaunākajiem. Šāda pieeja no vienas puses attīsta līderību un skaidrošanas prasmes, taču no otras puses ierobežo vecāko jaunsargu iespējas apgūt jaunas un padziļinātākas zināšanas. Potenciāls risinājums būtu daļu nodarbību organizēt pa sagatavotības grupām, bet daļu – visiem kopā, tādējādi nodrošinot, ka katrs jauniešis saņem viņa līmenim atbilstošu saturu, vienlaikus saglabājot grupas saliedētību kopīgajās nodarbībās.

Kopumā var secināt, ka programmas metodiskais ietvars principā atbalsta Likumā noteiktā mērķa sasniegšanu, jo praktiskā ievirze, regulārais kontakts ar jaunsargu instruktoru un nometņu kā papildinošā formāta iekļaušana kopā veido sabalansētu mācīšanās pieredzi, kurā teorija un prakse savstarpēji papildina viena otru. Tas atspoguļojas arī programmā sasniegtajos rezultātos – lielākā daļa jaunsargu dalību vērtē kā noderīgu, norādot uz apgūtajām praktiskajām iemaņām, pilsoniskās apziņas stiprināšanos un piederības sajūtu Latvijai, kas liecina, ka arī programmas mērķis tiek sasniegts. Vienlaikus bez pietiekama metodiskā atbalsta nodarbību kvalitāte ir atkarīga no katra individuālā jaunsargu instruktora pieredzes un iniciatīvas. Tādējādi mērķa sasniegšanas galvenais priekšnosacījums nav programmas satura vai formāta maiņa, bet gan jaunsargu instruktoru metodiskās kapacitātes stiprināšana un atbalsta sistēmas pilnveidošana, kā arī nodrošinājums, ka nometnes un praktiskās aktivitātes ir vienlīdz pieejamas visiem jaunsargiem.

Cik būtiska vai, tieši otrādi, mazsvarīga ir programmas realizēšana vidusskolas posmā?

Jaunsargu programmas realizēšana vidusskolas posmā ir nozīmīga un mērķtiecīga, taču tās vērtējums nav viennozīmīgs – tas ir cieši saistīts ar skolēnu vecumposma specifiku, programmas saturu un īstenošanas kontekstu. Lai atbildētu uz šo jautājumu, vispirms jāskata, ko programma vidusskolas posmā var sniegt salīdzinājumā ar pamatskolas posmu un ar VAM.

Aptaujas dati apliecina, ka Jaunsardzes programma ietekmē jauniešu tālākās profesionālās izvēles – 68 % jaunsargu norāda uz vismaz mērenu ietekmi (Attēls nr. 18). Tas ir ievērojami augstāks rādītājs nekā VAM gadījumā, kur uz karjeras plānu izmaiņām militārajā sfērā vai citos profesionālajos dienestos norāda mazāk par trešdaļu respondentu. Šī atšķirība liecina, ka tieši ilgāka un dziļāka iesaiste Jaunsardzē veido nozīmīgāku ietekmi uz jauniešu nākotnes izvēlēm. Vidusskolas posms šajā kontekstā ir īpaši nozīmīgs, jo šajā vecumā jaunieši apzinātāk izvērtē savu tālāko attīstības ceļu. Programma vidusskolas posmā potenciāli ļauj ieraudzīt aizsardzības jomu daudz plašāk un rosina jauniešus – ja ne doties profesionālajā dienestā, tad vismaz iestāties Zemessardzē vai iesaistīties pilsoniski aktīvās darbībās.

Salīdzinot VAM un Jaunsardzes programmu saturu, var secināt, ka Likumā noteiktā mērķa sasniegšanai piemērotāka ir Jaunsardzes interešu izglītības programma. Ja VAM mērķis ir veidot jauniešos ieradumus un mainīt darbības, tad jaunsargu programmā ir skaidri un pēctecīgi strukturēts – tajā ir nolasāms

sistēmisks darbs ar bērnu un jauniešu ieradumiem, kā arī pakāpeniska intervence uz viņu potenciālajām darbībām ikdienā. Piemēram, ceturtajā mācību gadā jauniešiem paredzēts piedalīties sabiedriskā pasākumā, bet piektajā mācību gadā jaunsargam jāuzņemas atbildība par vēl trim citiem jaunsargiem. Šādi procesi tiešā veidā stiprina ieradumus un caur jēgpilnām aktivitātēm potenciāli var izmainīt jauniešu ikdienas rīcību. Tāpat Jaunsardzes programma nodrošina vispusīgāku izpratni par valsts aizsardzību kopveselumā – tā skolēnus pamata līmenī sagatavo gan militāri, gan pilsoniski, gan nostiprina valstij svarīgus tikumus un vērtības. Vidusskolas posmā, ņemot vērā skolēnu kognitīvo briedumu, vairāku tēmu padziļinātākā apguve kļūst gan iespējamāka, gan apzinātāka.

Kā norāda JC un AiM pārstāvji, jaunsargu dalība programmā vidusskolas posmā ir nozīmīga jauniešu attīstībā un būtu ieteicams to turpināt. Lai arī pastāv mērķu pārklāšanās ar VAM, jaunsargu programma kā interešu izglītība sniedz plašākas iespējas attīstīt praktiskās iemaņas un sociālās prasmes, uz kurām VAM ietvaros fokuss nav tik nozīmīgs. Vienlaikus vidusskolas posmam ir potenciāls attīstīt līderības prasmes un sekmēt talantu veidošanu, veicinot jauniešu interesi un vēlmi turpināt karjeru gan militārajās struktūrvienībās, gan citos profesionālajos dienestos. FGD ietvaros JC pārstāvji norādīja, ka ir saņemts atbalsts no aizsardzības resora Jaunsardzes turpināšanai vidusskolas posmā, un kā risinājums tiek apsvērts palīgu statusa pārveidošana par talantu attīstības instrumentu – tiem jauniešiem, kas plāno karjeru NBS vai Zemessardzē, vidusskolā tiktu piedāvāta padziļinātāka apmācības programma ar fokusu uz līderību un militāro specializāciju. Tādējādi ir būtiski nodrošināt iespēju turpināt jaunieša praktisko iesaisti Jaunsardzē visā vidējās izglītības posmā, lai sākotnējā interese netiktu pazaudēta.

Šo viedokli apstiprina arī jauniešu pieredze FGD un jaunsargu intervijās. Vairāki jaunieši norādīja, ka tieši VAM rezultātā pirmo reizi uzzināja par Jaunsardzi un pievienojās tai vidusskolas posmā, un pirms tam šāda iespēja nebija apsvērtā. Vidusskolas posms šajā kontekstā ir īpaši nozīmīgs, jo tas ļauj jauniešiem, kuram radusies interese par aizsardzības jomu, to padziļināti izpētīt un praktiski izmēģināt, neuzņemoties tik nozīmīgas saistības kā iestāšanās Zemessardzē vai NBS. Jaunsardze vidusskolas posmā tādējādi funkcionē arī kā pārejas posms, ļaujot pārbaudīt, vai interese par aizsardzības jomu ir pietiekami stipra un pamatota, lai to turpinātu nākotnē profesionālā vai brīvprātīgā līmenī. Jaunsargu intervijās norādīts, ka tieši šajā vecumā jaunieši sāk apzinātāk veidot savu tālākās dzīves redzējumu, un Jaunsardze var kalpot kā instruments šīs izvēles izdarīšanai caur personisku pieredzi un iesaisti.

Vienlaikus programmas īstenošana vidusskolā nav bez izaicinājumiem. Augstā akadēmiskā slodze un eksāmenu periods, kas skar gan 11., gan 12. klasi, samazina jauniešu iespējas iesaistīties programmā mērķtiecīgāk. Ņemot vērā šo apstākli, programmas laika izklājums vidusskolas posmā varētu tikt strukturēts ar intensīvāku darbu 10. klasē un pakāpeniski samazinātu slodzi 11. un 12. klasē. Papildu izaicinājumu rada arī tie jaunieši, kas Jaunsardzē iesaistās tikai vidusskolas posmā bez iepriekšējas pieredzes, un viņiem iekļaušanās grupā un tāda satura apguve, kas pārējiem jau ir pazīstams, var būtiski apgrūtināt.

Kopumā var secināt, ka Jaunsardzes programmas realizēšana vidusskolas posmā ir ne tikai lietderīga, bet arī nepieciešama, lai nodrošinātu programmas mērķa pilnvērtīgu sasniegšanu. Tieši vidusskolas posms ir tas, kurā ilgtermiņa iesaiste Jaunsardzē var dot vislielāko atdevi gan attieksmju un vērtību nostiprināšanā, gan karjeras orientācijā, gan līderības prasmju attīstībā.

Vai un kādi programmas uzlabojumi būtu veicami, ja tiek konstatētas būtiskas atšķirības mērķu sasniegšanā reģionos, pašvaldībās un bijušajās tā sauktajās mazākumtautību izglītības iestādēs?

Atšķirībā no VAM, kur reģionālās, lingvistiskās un izglītības iestādes tipa atšķirības ir izteiktākas un daudzpusīgākas, Jaunsargu programmas kontekstā aptaujas dati uzrāda būtiskas atšķirības galvenokārt dzīvesvietas tipa griezumā.

Jaunsargi Rīgā konsekventi uzrāda zemākus vērtējumus gan ikdienas dzīvei noderīgu prasmju apguvē, gan piederības sajūtā savai vienībai, gan jaunsargu instruktora motivējošās lomas novērtējumā salīdzinājumā ar jaunsargiem mazpilsētās un lauku teritorijās. Tas liecina par strukturālu atšķirību starp pilsētvidi un mazāk urbanizētām teritorijām, kas visticamāk saistīta ar vienību lielumu, jaunsargu instruktora un jaunsargu attiecību kvalitāti un praktisko nodarbību infrastruktūras pieejamību. Mazpilsētās un laukos, kur vienības parasti ir mazākas, veidojas ciešākas sociālās saites un jaunsargu instruktora loma ir izteiktāka, kas savukārt pozitīvi ietekmē gan prasmju apguvi, gan piederības sajūtu.

Attiecībā uz pārējiem aspektiem (skolas tipu, dzimumu un bijušajām mazākumtautību izglītības iestādēm) aptaujas dati neuzrāda statistiski nozīmīgas atšķirības, kas būtu interpretējamās kā sistēmiski izaicinājumi programmas mērķa sasniegšanā.

Konstatētās atšķirības norāda uz nepieciešamību pievērst uzmanību Rīgas un citu lielo pilsētu vienību atbalstam – gan attiecībā uz jaunsargu instruktoru metodisko sagatavošanos darbam ar lielākām un sociāli daudzveidīgākām grupām, gan attiecībā uz piemērotas infrastruktūras pieejamību praktisko nodarbību norisei. Vienlaikus jāatzīmē, ka identificētās atšķirības nav tik izteiktas, lai prasītu būtiskas programmas satura izmaiņas, drīzāk būtu nepieciešami mērķtiecīgi uzlabojumi ieviešanas kvalitātē un atbalsta sistēmā konkrētajā kontekstā.

Kopumā Jaunsargu interešu izglītības programma atbilst Likumā noteiktajam mērķim un nodrošina tā sasniegšanai nepieciešamos priekšnoteikumus. Programma ir strukturēta vispusīgi, regulārais kontakts ar jaunsargu instruktoru sekmē ilgtermiņa ieradumu veidošanos, un nometņu kā papildinošā formāta iekļaušana nodrošina produktīvu līdzsvaru starp teorētisko un praktisko apguvi. Programmas īstenošana vidusskolas posmā ir jēgpilna un sniedz nozīmīgu pievienoto vērtību gan karjeras orientācijas, gan pilsoniskās apziņas veidošanā.

Galvenie pilnveidojamie aspekti nav satura struktūra vai apjoms, bet gan trīs savstarpēji saistīti virzieni: jaunsargu instruktoru metodiskās kapacitātes stiprināšana, atsevišķu mūsdienu drošības kontekstam aktuālu tēmu padziļināšana, kā arī Rīgas un citu lielo pilsētu vienību atbalsts, kur programmas ietekme ir mazāk izteikta. Tādējādi programmas turpmākās attīstības galvenais virziens ir nevis strukturālas izmaiņas, bet gan ieviešanas kvalitātes uzlabošana un programmas priekšrocību vienlīdzīga pieejamība visiem jaunsargiem neatkarīgi no viņu dzīvesvietas vai vienības lieluma.

3.8. Partneru iesaiste valsts aizsardzības mācības un jaunsargu interešu izglītības programmās

Nodaļas ietvaros ir analizēta partneru iesaiste programmu kvalitātes nodrošināšanai.

Kādā mērā JC īsteno sadarbību ar biedrībām, nodibinājumiem un jaunatnes organizācijām valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes kustības organizēšanas jautājumos?

JC novadu pārvalžu pārstāvji un jaunsargu instruktori kā biežākos sadarbības partnerus norāda NBS (vairumā gadījumu konkrēti Zemessardzi) un muzejus, ar kuriem sadarbība galvenokārt izpaužas ekskursiju nodrošināšanā. Sadarbība ar NVO notiek krietni mazākā apmērā un vairumā gadījumu tiek saistīta ar Jaunsardzi kā kustību, nevis tieši ar VAM programmu. Kopumā, balstoties uz Jaunsardzes centra gada pārskatos iekļauto informāciju un intervijās ar jaunsargu instruktoriem un JC novadu pārvalžu pārstāvjiem pausto, var identificēt šādus trīs galvenos sadarbības veidus:

- Pirmais veids ir sadarbība, kas izpaužas jaunsargu dalībā dažādos sabiedrisko nozīmīgos pasākumos, piemēram, Barikāžu atceres pasākumu organizēšanā sadarbībā ar biedrību "1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība", kā arī pilsoniskās apziņas veicināšanas aktivitātēs, tostarp

biedrības “Zaļā josta” organizētajās talkās. Intervijās ar jaunsargu instruktoriem īpaši tiek izcelts ilgstošais sadarbības formāts ar Latvijas Sarkanā Krustu, kas nodrošina medicīnisko apmācību un praktisku atbalstu nometnēs un pasākumos, sniedzot nozīmīgu ieguldījumu jaunsargu pirmās palīdzības prasmju nostiprināšanā.

- Otrais sadarbības veids aptver Jaunsardzes prezentācijas un popularizēšanas aktivitātes, kurās jaunsargi piedalās dažādās sacensībās, piemēram, tādās, kas tiek organizētas sadarbībā ar Latvijas Orientēšanās federāciju, Latvijas Biatlona federāciju.
- Trešais veids ir jaunsargu instruktoru kvalifikācijas celšanas kursi, kurus ilgstoši īsteno tādas organizācijas kā biedrība “Remoss”, “Latvijas Interneta asociācija” un “Latvijas Sarkanais Krusts” piedāvājot apmācību sporta tūrismā un par drošību internetā ar uzsvāru uz bērnu aizsardzību digitālajā vidē.

Sadarbība ar nevalstisko sektoru ir orientēta uz konkrētu kompetenču stiprināšanu vai atsevišķu aktivitāšu īstenošanu, un NVO visbiežāk tiek piesaistītas kā partneri jomās, kurās nepieciešamas specifiskas zināšanas, pieredze vai infrastruktūra, tādējādi papildinot valsts institūciju kapacitāti.

Vienlaikus analīze liecina, ka sadarbība ar NVO sektoru piedāvā būtisku attīstības potenciālu. Organizācijas, kuras šobrīd nodrošina kvalifikācijas celšanas kursus jaunsargu instruktoriem, norāda uz iespēju paplašināt sadarbības formātus, tostarp, iesaistoties tiešā darbā ar jauniešiem, piemēram, nometnēs. Šāds formāts ļautu NVO sniegtās zināšanas, piemēram, par drošību internetā, nodot jauniešiem tiešā veidā, nevis tikai pastarpināti caur jaunsargu instruktoriem. Sporta tūrisma jomā NVO pārstāvis norāda, ka labprāt redzētu arī jaunsargu dalību sacensībās, ko organizē Latvijas Jaunatnes sporta tūrisma federācija.

Vienlaikus NVO novērtē, ka sadarbība ar Jaunsardzes centru sniedz ieguvums arī viņiem pašiem – tā paplašinot kanālus jauniešu sasniegšanai un veicina informētību par NVO piedāvātajām aktivitātēm.

Jāizceļ sadarbība ar biedrību “Latvijas Pilsoniskā alianse”, kas bija nozīmīga VAM programmas pilsoniskās līdzdalības satura un mācību metožu izstrādes procesā. Lai gan šobrīd sadarbība netiek aktīvi uzturēta, NVO pārstāvis norāda uz tās atjaunošanas lietderīgumu, īpaši pilsoniskās līdzdalības temata nostiprināšanai VAM saturā, piemēram, izstrādājot atbilstošos metodiskos materiālus, iesaistoties jaunsargu instruktoru apmācībās un piedaloties nometnēs.

Kopumā JC sadarbība ar partnerorganizācijām ir mērķtiecīga un uz konkrētiem uzdevumiem orientēta. Tā galvenokārt aptver jaunsargu instruktoru kvalifikācijas celšanu, jaunsargu dalību pasākumos un sacensībās, kā arī ekskursijas sadarbībā ar muzejiem un NBS struktūrvienībām. Šāda sadarbība sniedz reālu ieguldījumu programmu kvalitātes nodrošināšanā, īpaši jomās, kur NVO piedāvā specifiskas zināšanas un pieredzi, ko JC pašu kapacitāte nevar pilnvērtīgi aizstāt. Vienlaikus jākonstatē, ka esošā sadarbība lielākoties ir orientēta uz Jaunsardzes programmu, savukārt VAM ietvarā tā ir krietni ierobežotāka. NVO pārstāvju sniegtā informācija liecina, ka pašreizējais sadarbības modelis nav pilnībā izmantojis visu pieejamo potenciālu. Gan no JC, gan no NVO puses ir identificēta gatavība un vēlme paplašināt sadarbību, it īpaši attiecībā uz tiešu NVO ekspertu iesaisti darbā ar jauniešiem, kas šobrīd lielākoties notiek tikai pastarpināti caur jaunsargu instruktoriem.

4. Secinājumi un ieteikumi

◆ Secinājumi

Likumā noteiktais mērķis – radīt iespēju bērnam un jauniešiem gūt viņa vecumam atbilstošas zināšanas, prasmes un iemaņas valsts aizsardzībā, apgūstot VAM vai darbojoties Jaunsardzē – kopumā tiek sasniegts, jo abas programmas šādu iespēju strukturēti nodrošina. Vienlaikus analīze atklāj, ka VAM un Jaunsargu programmu mērķu sasniegšanas pakāpe ir atšķirīga – gan starp abām programmām savstarpēji, gan dažādās jauniešu grupās, gan atsevišķās šo mērķu komponentēs.

VAM sekmīgi sasniedz savu mērķi militāro prasmju apguves dimensijā. Jaunieši augstu vērtē ieroču, šaušanas un lauka kaujas iemaņu apguves iespējas, un 76 % aptaujāto apgūtās prasmes vērtē kā noderīgas. Tomēr programmas mērķis paredz ne tikai militāru sagatavotību, bet arī pilsoniski apzinīga un rīcībspējīga jaunieša veidošanu, un tieši šajā dimensijā programma savu mērķi sasniedz nepilnīgi. Pilsoniskās līdzdalības un rīcībspējas krīzes situācijās komponentes tiek novērtētas zemāk par pārējām kompetencēm, turklāt arī pēc VAM kursa apguves 20 % skolēnu nepiekrīt apgalvojumam, ka pilsoņa pienākums ir aizsargāt valsti – tendence, kas izteiktāk iezīmējas rusofono jauniešu vidū.

VAM programmas mērķa sasniegšanas pakāpe ir nevienmērīga arī dažādās jauniešu sociāldemogrāfiskajās grupās. Reģionālā griezumā augstākie prasmju pašvērtējumi un izteiktāka pilsoniskā attieksme raksturīga jauniešiem no Zemgales un Kurzemes, savukārt Rīgas reģionā vērtējumi konsekventi ir zemāki, īpaši attiecībā uz praktisko iemaņu apguvi, rīcībspēju krīzes situācijās un izpratni par valsts drošības sistēmu. Lingvistiskajā griezumā respondenti, kuriem latviešu valoda ir dzimtā, prasmju pašvērtējums ir augstāks vairākās jomās, tostarp praktisko iemaņu, sadarbības un kritiskās domāšanas ziņā.

Jaunsargu interešu izglītības programma savu mērķi sasniedz pilnīgāk. 94 % jaunsargu uzskata, ka dalība programmā palīdz apgūt noderīgas zināšanas un prasmes, un programma efektīvi attīsta gan praktiskās iemaņas, gan sociālās un personiskās kompetences, tostarp sadarbību, atbildību un pašapziņu, kā arī veicina pilsonisko apziņu un piederības sajūtu Latvijai. Vienlaikus arī šajā programmā ir identificētas pilnveides vajadzības: atsevišķu tēmu atkārtotāšanās, nepietiekami padziļināta mūsdienu drošības jautājumu apguve un nevienmērīga programmas ietekme lielajās pilsētās, tai skaitā Rīgā.

Par Likuma ieviešanas ietekmi uz VAM izglītojamajiem

Lielākā daļa jauniešu lepojas ar savu piederību Latvijai, un uz šī salīdzinoši spēcīgā pilsoniskās identitātes pamata VAM kopumā tiek vērtēta pozitīvi – apmēram trīs ceturtdaļas skolēnu uzskata apgūtās zināšanas un prasmes par noderīgām. Īpaši augstu tiek vērtēta disciplīna, praktiskās iemaņas un sadarbības prasmes, kas liecina par VAM efektivitāti personisko un sociālo kompetenču attīstīšanā.

Vienlaikus programmas saturs ir izteikti militāri orientēts, taču nepietiekami sabalansēts ar pilsonisko līdzdalību, rīcībspējas krīzes situācijās un jauno tehnoloģiju dimensijām. Šī disproporcija atspoguļojas arī programmā sasniegtajos rezultātos, jo gatavība pilnībā pieņemt pienākumu aizsargāt valsti ir zemāka nekā simboliskā piederības sajūta, un vairāk nekā puse respondentu norāda, ka VAM nav mainījusi viņu vēlmi aizsargāt valsti. Programma visvairāk ietekmē attieksmi pret fizisko sagatavotību, bet ievērojami mazāk – pilsonisko līdzdalību un karjeras izvēli, kas kopumā liecina par mērenu un selektīvu transformējošu efektu.

Turklāt šī ietekme nav vienmērīga visās jauniešu sociāldemogrāfiskajās grupās. Pozitīvāki vērtējumi un izteiktāka motivācija aizsargāt valsti raksturīga jauniešiem, kuriem latviešu valoda ir dzimtā, un jauniešiem

ārpus Rīgas, savukārt Rīgā un rusofono jauniešu vidū biežāk novērojama kritiskāka vai nenoteiktāka attieksme pret programmas saturu un tās mērķiem. Tas norāda, ka programma sasniedz savus mērķus atšķirīgā mērā atkarībā no jaunieša sociāldemogrāfiskā profila, aktualizējot nepieciešamību pēc diferencētākas un mērķa grupai pielāgotas pieejas programmas īstenošanā.

Par Likuma ieviešanas ietekmi uz jaunsargiem

Jaunsardze tiek vērtēta ārkārtīgi pozitīvi kā personīgās izaugsmes un piederības vide. Lielākā daļa aptaujāto jauniešu izjūt gandarījumu par dalību, piederību savai vienībai un lepnumu par iesaisti. Programma efektīvi attīsta praktiskās, sociālās un personiskās prasmes, tostarp rīcībspēju ārkārtas situācijās, atbildības sajūtu, sadarbību un pašapziņu, kā arī būtiski stiprina pilsonisko identitāti: jaunieši norāda, ka labāk saprot Latvijas vērtības, apzinās savu noderīgumu valstij un izjūt sevi kā tās neatņemamu daļu. Tas ļauj Jaunsardzi raksturot ne tikai kā interešu izglītības formu, bet arī kā nozīmīgu personības izaugsmes un karjeras orientācijas vidi.

Būtiski, ka šie rezultāti tiek sasniegti galvenokārt tāpēc, ka jauniešu iesaistīšanās Jaunsardzē balstās uz iekšējo motivāciju. Jauniešus visvairāk piesaista jaunsargu instruktora personība, nodarbības ārpus telpām, nometnes un praktisko prasmju apguve, nevis ārējs spiediens vai formālas prasības. Jaunsargu instruktors šajā kontekstā ir programmas centrālais kvalitātes faktors, un programmas kopējā ietekme lielā mērā ir tieši atkarīga no viņa pedagoģiskajām un cilvēciskajām prasmēm.

Vienlaikus jaunieši programmas pamatus nevērtē kritiski, bet pauž vēlmi pēc tās paplašināšanas – lielāka skaita nometņu un pasākumu, jaunu prasmju apguves iespējām, intensīvāka un praktiskāka piedāvājuma, kā arī uzlabota materiāltehniskā nodrošinājuma. Tas liecina, ka programma ir izveidojusi spēcīgu iesaistes bāzi, taču tās pilnais potenciāls vēl nav pilnībā realizēts. Galvenais attīstības virziens šajā kontekstā ir nevis strukturālas pārmaiņas, bet gan programmas padziļināšana un paplašināšana atbilstoši jauniešu interesēm un mūsdienu drošības izaicinājumu dinamikai.

Par izglītības iestāžu spēju nodrošināt atbalstu VAM un jaunsargu interešu izglītības īstenošanai

Lielākā daļa izglītības iestāžu spēj nodrošināt VAM īstenošanai nepieciešamo atbalstu – 81 % apstiprina, ka var nodrošināt nepieciešamās telpas, savukārt 95 % sadarbību ar JC vērtē ļoti pozitīvi. Kopumā VAM ieviešana izglītības iestādēs tiek vērtēta kā veiksmīga, un būtiskas atšķirības starp dažādiem izglītības iestāžu tiptiem, tai skaitā bijušajām mazākumtautību skolām, nav konstatētas.

Galvenie sistēmiskie izaicinājumi ir saistīti ar mācību procesa organizāciju un infrastruktūras pieejamību – gan piemērotu telpu nodrošināšanu teorētiskajām nodarbībām, gan ārtelpas pieejamību praktiskajām nodarbībām, kas īpaši izteikti izpaužas pilsētvidē. Vienlaikus šie izaicinājumi tiek pārvarēti, meklējot alternatīvus risinājumus un pielāgojoties esošajiem apstākļiem. Tomēr nepilnvērtīga infrastruktūras pieejamība praktiskajām nodarbībām atstāj ietekmi uz prasmju apguves kvalitāti, ko apliecina arī aptaujas dati, kuros jaunieši no Rīgas un citām lielajām pilsētām konsekventi uzrāda zemākus prasmju pašvērtējumus nekā jaunieši no mazākām pilsētām un lauku teritorijām.

Izglītības iestāžu attieksme pret VAM kopumā ir pozitīva un atbalstoša, un novērojama tendence, ka tā nostiprinās laika gaitā, īpaši gadījumos, kad jaunsargu instruktors ilgstoši sadarbojas ar vienu skolu. Nozīmīgs ietekmes faktors ir izglītības iestādes vadības attieksme, kas tieši ietekmē gan sniegtā atbalsta kvalitāti, gan skolas kopējo noskaņojumu pret programmu.

Izglītības iestādes, kas īsteno jaunsargu interešu izglītības programmu, to vērtē pozitīvi bez būtiskiem iebildumiem attiecībā uz tās norisi. Savukārt skolas, kas to neīsteno, kā galveno iemeslu visbiežāk norāda zemo skolēnu interesi, ko lielā mērā nosaka konkurence ar citām interešu izglītības programmām.

Par JC kapacitāti, tai skaitā jaunsargu instruktoru kvalifikācijas prasībām

Jaunsargu instruktoru kvalifikācijas prasības kopumā tiek vērtētas kā atbilstošas un pamatotas – nepieciešamība pēc augstākās izglītības tiek uzsvēta kā būtiska programmu kvalitatīvai īstenošanai. Savukārt prasība pēc militārās pieredzes – zemessarga vai rezerves karavīra statusa iegūšanas – tiek uzverta kā konceptuāli pamatota, jo tā nodrošina, ka jaunsargu instruktors spēj mācību procesā sniegt ne tikai teorētiski balstītu informāciju, bet arī personīgā pieredzē balstītus piemērus, un kalpo kā paraugs jauniešiem, demonstrējot personisku iesaisti valsts aizsardzībā. Vienlaikus tiek norādīts, ka šobrīd noteiktais augstākās izglītības studiju virzienu saraksts ir nevajadzīgi ierobežojošs. Praksē pamatotāka būtu pieeja, kas augstākās izglītības prasību attiecina uz jebkuru zinātnes nozari, nevis konkrētu sarakstu, tādējādi paplašinot potenciālo kandidātu loku, nezaudējot kvalitātes prasības.

Galvenie pilnveidojamie aspekti ir pedagoģiskās prasmes, metodiskā sagatavotība darbam ar daudzveidīgām grupām, zināšanas par dažādu vecumposmu psiholoģiskajām īpatnībām, kā arī militārā kompetence tiem jaunsargu instruktoriem, kuriem trūkst personīgās praktiskās pieredzes. Šajā kontekstā ieteicama individualizētāka pieeja kvalifikācijas prasību noteikšanā – jaunsargu instruktoriem ar militāro pieredzi nepieciešams lielāks uzsvars uz pedagoģiju un psiholoģiju, savukārt jaunsargu instruktoriem no civilā sektora – padziļinātāka militārās jomas apguve.

Galvenie ierobežojošie faktori, kas ietekmē jaunsargu instruktoru noturību amatā, nav izglītības vai kvalifikācijas prasības, bet gan augstā darba slodze, kas ietver VAM un Jaunsardzes programmu vadīšanu, tai skaitā arī nedēļas nogalēs, administratīvo un loģistikas pienākumu apjoms, kā arī grūtības apvienot Zemessardzes pienākumus ar jaunsargu instruktora darbu. Prasība iegūt Zemessardzes vai rezervista statusu ir konceptuāli nozīmīga, taču tās praktisko efektivitāti ierobežo augstā slodze un grafiku nesavienojamība, īpaši jaunākiem jaunsargu instruktoriem, kuri paralēli vēl apgūst augstāko izglītību.

Par VAM izglītības programmas atbilstību Likumā noteiktā mērķa sasniegšanai

Likuma mērķis VAM ietvaros tiek sasniegts, jo programma nodrošina iespēju skolēniem iegūt vecumam atbilstošas zināšanas, prasmes un iemaņas valsts aizsardzībā. Tomēr VAM programmas mērķis tiek sasniegts tikai daļēji. VAM programmas struktūra ir loģiska, pārskatāma un secīgi organizēta, un militāro prasmju apguves jomā mērķis kopumā tiek sasniegts – jaunieši augstu vērtē ieroču, šaušanas un lauka kaujas iemaņu apguves iespējas un iegūtās prasmes. Tomēr programmas mērķis paredz ne tikai militāru sagatavotību, bet arī pilsoniski apzinīga, rīcībspējīga jaunieša veidošanu, un tieši šajā dimensijā mērķis tiek sasniegts nepilnīgi. Pastāv būtiska disproporcija starp satura blokiem, militārajam saturam atvēlot 102 stundas, savukārt pilsoniskajai aktivitātei tikai 6 stundas un noturībai krīzes situācijās 4 stundas, kas tieši atspoguļojas jauniešu zemākos pašvērtējumos tieši šajās kompetencēs.

Nodarbību biežums, viena diena mēnesī, ierobežo ilgtermiņa ieradumu un attieksmju veidošanos, kas ir viens no mērķī tieši definētajiem sasniedzamajiem rezultātiem, un ietekmē zināšanu noturību. Programmas metodiskais ietvars principā atbalsta mērķa sasniegšanu, taču nodarbību kvalitāte ir izteikti atkarīga no katra jaunsargu instruktora individuālās sagatavotības un iniciatīvas. Vienlaikus infrastruktūras ierobežojumi pilsētvidē rada papildu nevienlīdzību praktisko prasmju apguvē.

Par VAM un jaunsargu programmu pārskatīšanu un aktualizēšanu

Gan VAM, gan jaunsargu programmas kontekstā analīze liecina, ka strikta normatīvi noteikta pārskatīšanas termiņa fiksēšana nav lietderīga. Efektīva programmas pārskatīšana balstās nevis uz iepriekš noteiktu ciklu, bet gan uz reālu vajadzību, ko nosaka izmaiņas ģeopolitiskajā situācijā, tehnoloģiskās attīstības tendences un aizsardzības sistēmas evolūcija.

VAM kontekstā esošais divu gadu cikls funkcionē kā atbilstošs monitoringa mehānisms ar nosacījumu, ka tas neuzliek pienākumu veikt būtiskas saturiskas izmaiņas, bet nodrošina regulāru izvērtēšanu par to, vai šādas izmaiņas ir nepieciešams. Pašreizējais formāts paredz iespēju operatīvi pilnveidot tehniskas rakstura nianšes, savukārt plašāka saturiska pārorientācija, kas skar programmas pamatuzdevumus vai vidējās izglītības standartu, prasa plašāku sistēmisku procesu ar koordināciju izglītības nozares ietvaros.

Jaunsargu programma savukārt būtu saglabājama kā iekšēji regulējams process, ko JC var pielāgot atbilstoši identificētajām vajadzībām, nevis ārēji noteikta mehānisma ar fiksētiem termiņiem ietvaros. Šobrīd programma jau tiek regulāri pilnveidota, balstoties uz aptauju rezultātu analīzi un jaunsargu instruktoru novērojumiem, un šāda pieeja ir gan pedagoģiski, gan organizatoriski pamatotāka nekā obligāts pārskatīšanas cikls. Kā potenciāli lietderīgs mehānisms Jaunsargu programmas pārskatīšanai ir identificēta iespēja to sasaistīt ar NBS četru gadu attīstības plāna ciklu, tādējādi nodrošinot, ka programma attīstās saskaņoti ar plašāku aizsardzības sistēmas stratēģiskās plānošanas procesu.

Par jaunsargu interešu izglītības programmas atbilstību Likumā noteiktā mērķa sasniegšanai

Gan Likumā noteiktais mērķis, gan Jaunsargu programmas mērķis kopumā tiek sasniegts. Programma ir strukturēta vispusīgi un pakāpeniski atbilstoši vecumposmiem, un, neskatoties uz atsevišķu jaunsargu instruktoru novērojumiem par satura atkārtosanos, analīze apliecina, ka tēmas tiek attīstītas ar izteiktu padziļinājumu katru gadu. Regulārais jauniešu kontakts ar jaunsargu instruktoru sekmē ilgtermiņa ieradumu veidošanos, savukārt nometnes kā papildinošais formāts nodrošina teorijas un prakses sabalansētību, kas ir viens no programmas spēcīgākajiem elementiem.

Programmas realizēšana vidusskolas posmā ir ne tikai lietderīga, bet arī saturiski nepieciešama. Tieši šajā posmā jauniešiem, kuram, piemēram, VAM rezultātā radusies interese par aizsardzības jomu, ir iespēja to padziļināti izpētīt un praktiski izmēģināt, lai pieņemtu pieredzē balstītu lēmumu par turpmākās karjeras virzienu.

Galvenie programmas pilnveidojamie aspekti nav satura struktūra vai apjoms, bet gan trīs savstarpēji saistīti virzieni: jaunsargu instruktoru metodiskās kapacitātes mērķtiecīga stiprināšana, atsevišķu mūsdienīgu drošības kontekstam aktuālu tēmu, kā piemēram, kibernetikas, dezinformācijas un dronu izmantošanas, padziļināšana, kā arī mērķtiecīgs atbalsts JC novadu pārvalžu nodaļām, kuras darbojas lielajās pilsētās, kur programmas ietekme šobrīd ir mazāk izteikta.

Par partneru iesaisti programmu kvalitātes nodrošināšanai

JC sadarbība ar partnerorganizācijām galvenokārt ir koncentrēta uz Jaunsardzes programmu un ir vērsta uz konkrētu kompetenču stiprināšanu. Biežākie sadarbības partneri ir NBS un Zemessardze, muzeji ekskursiju nodrošināšanas kontekstā, kā arī NVO, kas nodrošina instruktoru kvalifikācijas celšanas kursus.

NVO pārstāvji norāda, ka pašreizējā modelī viņu zināšanas un prasmes nonāk pie jauniešiem pastarpināti, caur jaunsargu instruktoriem, nevis tiešā kontaktā. Vienlaikus sadarbības potenciāls nav pilnībā izmantots. NVO saskata būtiskas tiešas iesaistes iespējas nometnēs un pasākumos, kas būtu abpusēji izdevīgas: no vienas puses, jaunieši iegūtu padziļinātākās un specifiskākas zināšanas no nozares ekspertiem, no otras puses, NVO iegūtu tiešu piekļuvi jauniešu auditorijai, vienlaikus popularizējot savas aktivitātes un paplašinot to sasniedzamību.

◆ Ieteikumi

Ieteikumi, kuru ieviešana paredz veikt izmaiņas Likumā

1. **Izvērtēt Likuma mērķa paplašināšanu.** Ņemot vērā VAD ieviešanu un mainīgo drošības vidi, ieteicams izvērtēt iespēju paplašināt Likuma mērķa formulējumu, papildinot to ar visaptverošas valsts aizsardzības perspektīvu. Šāds paplašinājums skaidri ietvertu ne tikai militāro sagatavotību, bet arī rīcībspēju krīzes situācijās, civilās aizsardzības aspektus un pilsonisko iesaisti, tādējādi radot normatīvo pamatu VAM programmas satura pārorientācijai, neizmainot tās pamatkonceptiju. Ja tiek plānota programmas satura pārskatīšana, attiecīgi būtu jāpārskata arī programmas mērķi, kas šobrīd ir iestrādāti vidējās izglītības standartā.
2. **Izvērtēt un vienkāršot prasību par jaunsargu instruktoru atbilstību noteiktām zinātnes nozarēm.** Lai gan šobrīd apstiprinātais 21 zinātnes nozares saraksts ir samērā plašs, Praksē pastāv gadījumi, kad kompetenti kandidāti netiek pieņemti darbā formālu vai birokrātisku šķēršļu, nevis reāla kompetenču trūkuma dēļ. Ņemot vērā, ka šīs prasības atcelšana neradītu būtiskus riskus jaunsargu instruktoru kvalifikācijas nodrošināšanā, ieteicams pārskatīt esošo ierobežojumu, lai paplašinātu potenciālo kandidātu loku un atvieglotu kvalitatīvu instruktoru piesaisti.
3. **Saglabāt un attīstīt jaunsargu programmu vidusskolas posmā.** Jaunsargu programmas turpināšana vidusskolas posmā ir ne tikai lietderīga, bet arī nepieciešama programmas mērķa pilnvērtīgai sasniegšanai. Analīze apliecina, ka tieši vidusskolas vecumā jaunieši apzinātāk izvērtē savu tālāko attīstības ceļu, un Jaunsardze šajā posmā funkcionē kā nozīmīgs karjeras orientācijas instruments. Vienlaikus vidusskolas posms ir īpaši nozīmīgs tāpēc, ka daļa jauniešu Jaunsardzei pievienojas tieši VAM rezultātā, viņiem tā kļūst par iespēju padziļināti izpētīt aizsardzības jomu. Jaunsardzes programmas pārtraukšana vidusskolas posmā šo pārejas posmu likvidētu un potenciāli mazinātu to jauniešu skaitu, kuri apzināti izvēlas turpināt iesaisti valsts aizsardzībā pēc vidusskolas beigšanas.

Ieteikumi, kas attiecas uz izmaiņām programmu satura un to īstenošanas procesa pilnveidei

1. **Pārskatīt VAM satura proporcionālo sadalījumu.** Saglabājot VAM militāro pamatu, ieteicams pārskatīt moduļu proporcionālo sadalījumu, palielinot stundu skaitu pilsoniskās iesaistes un visaptverošas rīcības krīzes situācijās moduļiem. Kā orientieris satura organizēšanai var kalpot militārās apmācības pamatprincipu ietvars "šaut, orientēties, komunicēt, sniegt pirmo palīdzību" (*shoot, navigate, communicate, medicate*), kas ļautu organizēt militāros moduļus ap šiem četriem pīlāriem, katram paredzot pamata apguvi, un tādējādi radīt telpu pilsoniskās līdzdalības un civilās aizsardzības satura paplašināšanai. Atsevišķi padziļinātāki militārie elementus, piemēram, lauka kaujas iemaņas un NATO fonētiskais alfabēts, kas ir saturiski aktuālāki VAD ietvarā, no VAM programmas varētu tikt izņemti vai saglabāti kā papildinošs saturs nometnēs jauniešiem ar padziļinātu interesi par militārajiem aspektiem.
2. **Stiprināt jaunsargu instruktoru metodisko sagatavotību.** Ieteicams pārskatīt, vai VAM un Jaunsardzes programmas tiek īstenotas atbilstoši efektīvas mācīšanās pamatprincipiem, kas paredz jauniešu aktīvu iesaisti, jēgpilnus uzdevumus un regulāru atgriezenisko saiti. Tā kā zināšanas pedagoģiskajā praksē retos gadījumos tiek efektīvi apgūtas caur pasīvu klausīšanos, uzsvars būtu jāliek uz aktīvu darīšanu un problēmu risināšanu. Šo principu nostiprināšanai ieteicams jaunsargu instruktoru 72 stundu pedagoģijas kursiem pievienot atsevišķu moduli "Mācīšana un mācīšanās", kas aptvertu efektīvas mācīšanas pamatprincipus, dažādas aktīvās iesaistes metodes un izpratni par zināšanu konstruēšanas procesiem. Papildu tam, ņemot vērā analīzē identificēto pedagoģiski psiholoģisko kompetenču, tostarp komunikācijas un empātijas

prasmju nozīmi efektīvā darbā ar jauniešiem, ieteicams izvērtēt iespēju jaunsargu instruktoru atlases procesā ietvert arī vērtību un personības kritērijus, nodrošinot, ka tiek atlasīti cilvēki, kuri ir piemēroti darbam ar jauniešiem ne tikai pēc formālās kvalifikācijas, bet arī pēc rakstura īpašībām un attieksmes.

3. **Attīstīt diferencētu pieeju daudzveidīgām skolēnu grupām.** Jaunsargu programmas kontekstā, lai risinātu jaukto vecuma grupu izaicinājumu, ieteicams daļu nodarbību organizēt pa sagatavošanas grupām, bet daļu – visiem kopā, tādējādi nodrošinot katram jauniešim viņa līmenim atbilstošu saturu, vienlaikus saglabājot grupas saliedētību. Papildus tam Rīgas un citu lielo pilsētu jaunsargu vienībām būtu ieteicams nodrošināt mērķtiecīgāku atbalstu attiecībā uz jaunsargu instruktoru metodisko sagatavošanu darbam ar lielākām un sociāli daudzveidīgākām grupām. VAM kontekstā, turpmāk pilnveidojot programmu un tās īstenošanu, ieteicams izvērtēt iespējas programmā ieviest pamata un optimālā apguves līmeņa sistēmu – pamata līmenis garantētu minimālo prasmju un zināšanu kopumu visiem skolēniem neatkarīgi no izglītības iestādes tipa vai reģiona, savukārt optimālais līmenis paredzētu pilnīgu un padziļinātu programmas apguvi.
4. **Veidot skaidru VAM un Jaunsardzes programmas nošķirumu vidusskolas posmā.** Lai pilnvērtīgi izmantotu Jaunsardzes programmas potenciālu vidusskolas posmā un nodrošinātu tai skaidru pievienoto vērtību salīdzinājumā ar VAM, ieteicams abas programmas saturiski nošķirt. VAM vidusskolas posmā kalpotu kā militāro pamatu apguves un nostiprināšanas instruments gan tiem jauniešiem, kas Jaunsardzē darbojušies jau no pamatskolas, gan tiem, kas ar to nav bijuši saistīti. Savukārt Jaunsardzes programma vidusskolas posmā būtu orientēta uz vadīšanas, organizēšanas un specializācijas prasmju attīstību, dodot jauniešiem iespēju padziļināti apgūt kādu no aizsardzības jomas virzieniem vai attīstīt līderības kompetences, kas var kalpot par pamatu turpmākai karjerai NBS struktūrās vai citos profesionālajos dienestos.
5. **Mazināt infrastruktūras nevienlīdzību un stiprināt JC novadu pārvalžu nodaļu kapacitāti lielajās pilsētās.** Infrastruktūras pieejamības nevienlīdzības mazināšanai pilsētvidē ieteicams izstrādāt sistēmisku risinājumu, kas ietvertu reģionālu mācību bāzu attīstību, kā arī lielākas elastības nodrošināšanu tēmu apguves laika plānošanā, lai praktiskās nodarbības varētu īstenot apstākļiem atbilstošā vidē.
6. **Izvērtēt iespējas sadarbības paplašināšanai ar NVO.** Ieteicams izvērtēt iespēju paplašināt NVO iesaisti nometnēs, nodarbībās un pasākumos, radot priekšnosacījumu tam, lai NVO pārstāvji varētu strādāt tieši ar jauniešiem, nevis tikai pastarpināti caur jaunsargu instruktoru kvalifikācijas celšanas pasākumos nodotajām zināšanām. Prioritāri būtu stiprināt sadarbību tajās jomās, kurās NVO ekspertīze var būtiski papildināt JC kapacitāti un nodrošināt jauniešiem padziļinātāku satura apguvi.
7. **Nodrošināt sistemātisku datu vākšanu par programmu ilgtermiņa ietekmi.** Lai varētu monitorēt VAM un Jaunsardzes programmu rezultātus un izvērtēt to ilgtermiņa ietekmi, ieteicams izveidot sistemātisku datu vākšanas mehānismu, kas balstītos uz Novērtējumā definētajiem ietekmes rādītājiem. Mehānismam būtu jāaptver arī dati par bijušo jaunsargu turpmākajām karjeras izvēlēm, kas šobrīd nav sistemātiski pieejami, taču ir būtiski programmas transformatīvās ietekmes izvērtēšanai ilgtermiņā.

5. Izmantotās literatūras avotu saraksts

18.03.2025. Informatīvais ziņojums "Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā". [<Saite>](#)

2026. gada 26. februāra likums "Grozījumi Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumā". [<Saite>](#)

23.01.2024. Informatīvais ziņojums: Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā. [<Saite>](#)

24.03.2021. Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai, Reģionu komitejai. ES stratēģija par bērna tiesībām. [<Saite>](#)

Aizsardzības ministrija. Pilotprojekts. [<Saite>](#)

Aizsardzības ministrijas (2018) Informatīvais ziņojums "Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā" (Apstiprināts Ministru kabinetā 2019. gada 8. janvārī) [<Saite>](#)

Aizsardzības ministrija. (2025). Informatīvais ziņojums "Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā". [<Saite>](#)

Eiropas Savienības Padomes un Padomē sanākušo dalībvalstu valdību pārstāvju rezolūcija par regulējumu Eiropas sadarbībai jaunatnes jomā: Eiropas Savienības jaunatnes stratēģija 2019.–2027. Gadam (2018/C 456/01). [<Saite>](#)

Informatīvais ziņojums "Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas pirmajiem rezultātiem un uzlabojumiem Jaunsardzē" [<Saite>](#)

Informatīvais ziņojums Par valsts aizsardzības mācības ieviešanas gaitu un īstenotajiem pasākumiem Jaunsardzes interešu izglītības attīstībā (2024). [<Saite>](#)

Informatīvais ziņojums par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027. gadā. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centra 15.06.2021. noteikumi "Uzņemšanas kārtība Jaunsardzē". [<Saite>](#)

Jaunsardzes centra 22.08.2024. noteikumi "Mācību kursa "Valsts aizsardzības mācība" izglītojamo mācību snieguma vērtēšanas kārtība". [<Saite>](#)

Jaunsardzes Centrs. (2019). Jaunsargu ētikas kodekss. [PPT prezentācija] [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2024). 2023. gada publiskais pārskats. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2024). Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2025). Gada pārskats par 2024.gadu. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2025). Jaunsardzes centrs rīkos sanākumi par valsts aizsardzības mācības īstenošanu un aktualitātēm. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2025). Jaunsargu interešu izglītības pamatskolas programma. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2025). Jaunsargu interešu izglītības vidusskolas programma. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2025). Valsts aizsardzības mācības aktualitātes 2025./2026. m.g. [PPT prezentācija]. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. (2026). Jaunsardzes centrs rīkos valsts aizsardzības mācības nometnes - jauniešu vecāki tiek aicināti uz informatīvu tikšanos. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. Jaunsargu interešu izglītības programmas. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. Valsts aizsardzības mācība. VAM programma. [<Saite>](#)

Jaunsardzes centrs. Valsts aizsardzības mācības nometnes. [<Saite>](#)

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. [<Saite>](#)

Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam. [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2018. gada 16. oktobra noteikumi Nr. 632 "Kārtība, kādā Jaunsardzes centra darbiniekam un uz Jaunsardzes centru pārvietotam profesionālā dienesta karavīram kompensē mācību izdevumus, un šo izdevumu kompensēšanas un atmaksāšanas nosacījumi". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2019. gada 3. septembra noteikumi Nr. 416 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2019. gada 8. janvāra protokols Nr. 1 "Ministru kabineta sēdes protokols". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2020. gada 2. jūnija noteikumi Nr. 332 "Noteikumi par valsts profesionālās vidējās izglītības standartu un valsts arodizglītības standartu". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2021. gada 15. jūnija noteikumi Nr. 381 "Valsts aizsardzības mācības nometņu organizēšanas un darbības kārtība". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2021. gada 15. jūnija noteikumi Nr. 382 "Veselības aprūpes izdevumu samaksas kārtība izglītojamiem, kuri piedalās valsts aizsardzības mācības nometnē, un jaunsargiem". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2021. gada 5. februāra rīkojums Nr. 72 "Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2022. gada 5. jūlija noteikumi Nr. 392 "Drošības noteikumi Jaunsardzes centra organizētajās nodarbībās un pasākumos". [<Saite>](#)

Ministru kabineta 2024. gada 27. februāra noteikumi Nr. 120 "Jaunsardzes centra nolikums". [<Saite>](#)

Nacionālās drošības likums. [<Saite>](#)

OECD. (2020). What Students Learn Matters: Towards a 21st Century Curriculum, OECD Publishing, Paris. [<Saite>](#)

Padomes secinājumi par izglītības un mācību ieguldījumu kopīgo Eiropas vērtību un demokrātiska pilsoniskuma stiprināšanā (C/2023/1339). [<Saite>](#)

Saeimas 2018. gada 7. jūnija paziņojums "Par valsts aizsardzības mācības iekļaušanu valsts vidējās izglītības standartā". [<Saite>](#)

Saeimas 2023. gada 28. septembra paziņojums "Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu". [<Saite>](#)

Valsts aizsardzības koncepcija. [<Saite>](#)

Valsts aizsardzības mācība arī skolēniem, kas mācās neklātienē vai tālmācībā. [<Saite>](#)

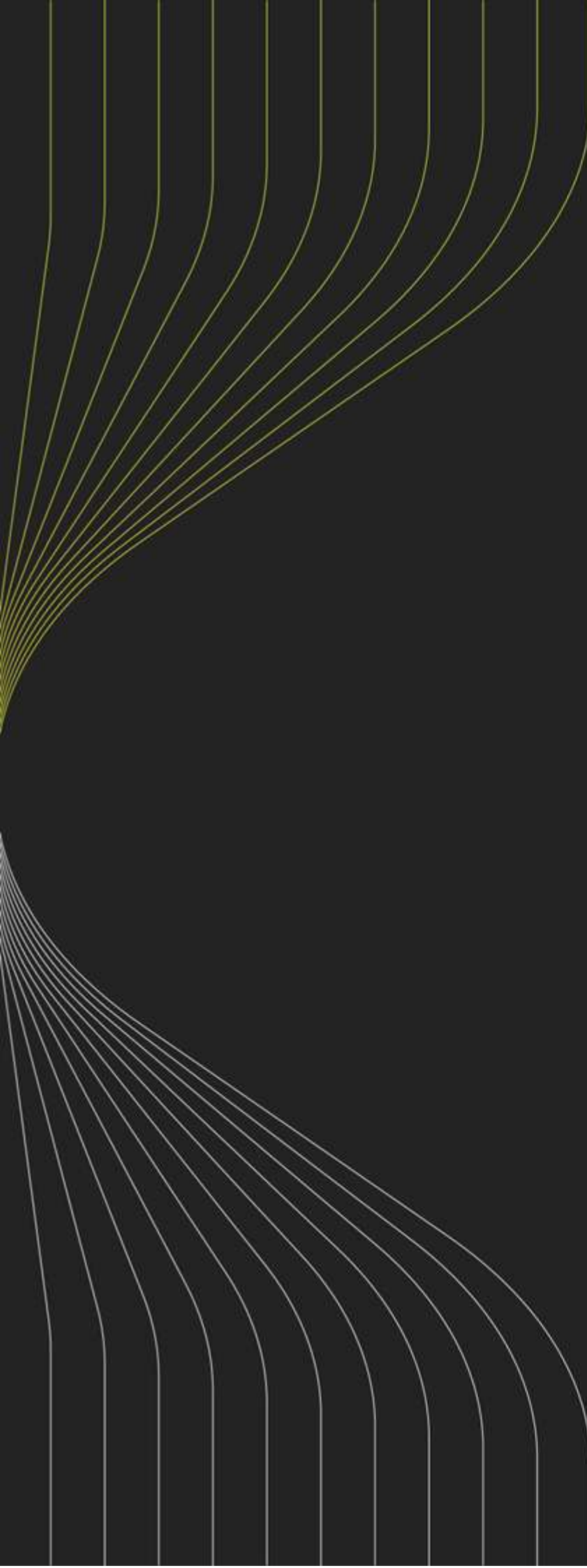
Valsts aizsardzības mācības tematu plāns otrajam mācību gadam. [<Saite>](#)

Valsts aizsardzības mācības tematu plāns pirmajam mācību gadam. [<Saite>](#)

Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likumprojekta anotācija [<Saite>](#)

Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums. [<Saite>](#)

Valsts Kontrole. (2018). Vai Jaunsardzes attīstības ceļš ir kvalitatīvs? [<Saite>](#)

Kontakti

SIA "Civitta Latvija"

Santa Barone-Upeniece

Asociētā partnere

E-pasts: santa.barone-upeniece@civitta.com

Tālrunis: 26462383

Question **the answer**